

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

PAUL CLAUDEL

HORVÁTH RICHÁRD

FALU TAMÁS

RADÓ POLIKÁRP

VÁMOSI PÁL

PÉNZES BALDUIN

SZARKA GÉZA

MIHELICS VID

írásai

1959 MÁJUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Paul Claudel</i> : Pünkösdi himnusz (Rónay György fordítása)	257
<i>Horváth Richárd</i> : „Ime a látók látnak“ (A békeköszöntő 10 éves évfordulóján)	261
<i>Falu Tamás</i> : Tanítónő, Csodás sziget, Mint az alma, Kamilla, Magány, Hamar jött, Új szóval (Versek)	266
<i>Radó Polikárp</i> : Wardje	267
<i>Vámosi Pál</i> : A viharhoz (Vers)	275
<i>Pénzes Balduin</i> : Az ismeretlen Rákóczi	276
<i>Szarka Géza</i> : Föltámadnak a halott mezők (Elbeszélés)	282
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények (A papi hivatásról)	290
A kis út	295

NAPLÓ

Néhány új szentszéki rendelkezés (297); Sajnovics János (299); Az olvasó naplója (301); Színházi órákat (305); Képzőművészet (306); A vallások szerepéről India politikai életében (309); Szeszélyes szüret — Kálnoky László műfordításai (312); Az 1958-as genfi atomenergia konferencia (314); Haydn „Teremtés“-ének magyar vonatkozásai (315); Eckhart Ferenc (317) 297

Felelős szerkesztő:

S í k S á n d o r

Szerkeszti: *Rónay György*

Főmunkatársak: *Belon Gellért, Doromby Károly, Mihelics Vid, Possonyi László, Radó Polikárp*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrünk meg és nem adunk vissza. Kladohivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetéseket is elfogadunk.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

Paul Claudel

PÜNKÖSDI HIMNUSZ

*Mielőtt ama déli órán a magasságba emelkedik,
Az apostolokhoz fordul az Úr s eképpen szól nekik:
„Még tíz nap, és elnyeritek a vigasztaló égi lelket.*

*Most szomorú a szívetek, mivelhogy az Atyához visszatérek,
Mégse sírjatok, fiacskáim, mert nagy titkot jelentek most ki néktek;
Fiaim vagytok, kedves fiaim, és szolgálóimnak többé nem nevezlek.*

*El kell vonnom egy percre arcom tőletek, hogy lelkem leszálljon reátok,
Hogy szívemet nyílt szívvel szívetekbe s lelkemet lelketekbe fogadjátok,
S vegyétek a Lelket, ki nem szól önmagától, csak azt ismétli, amit hallott”.*

*Ezért tíz nappal azután, hogy Jézus Krisztus mennybe ment, és húsvét után
hétszer héttel
Anyánk, Mária körül mind az Egyház, s az Egyház élén János, Jakab, Péter,
Hallották, amint zuhatagként zúg a Lélek, s fölöttük Isten harsány nyelve
harsog!*

*Isten fényének napja rajtunk! isteni fény szépsége! hajnal előtt született!
A testet megtisztította a víz, a zengő lélek megtisztítja a vizet!
Hogyan? nem volt elég a víz, gyors, tiszta tűzből támad újulás hát!*

*Koronázd meg természetünket, kegyelem! Jőjj, Lélek, jőjj, teremő Fuvalom!
A Lélek ingyen szabadítja föl a teremtett világot e napon!
A régi törvény meginog, s Isten gyermeke szétroppantja láncát!*

*Csodálatos szentség, az én szívem boldogan befogad!
Tudom, hogy új rend váltja föl a régi bizonyosságokat,
A félelmet fölemesztí a szeretet, s a halált elnyeli a győzelem.*

*Jézus, kiben minden idő teljességére érkezik,
Ahogyan nekünk adta születését, föltámadásában is részesít.
Velünk van, ahogy tegnap is velünk volt és holnap is velünk leszen.*

*Ezerkilencszáz éve volt amaz első pünkösdi ünnep,
Ezerkilencszáz éve volt, hogy a tágas teremben összegyűltek,
S az áldott kehely áldozói vendégei lettek az égi lángnak.*

*Rajtunk a sor, az örök szeretet lakomáján foglaljunk hát helyet.
Galileai férfiak, mért kémlélitek az eget?
Látjátok, velünk van az Úr, emeljünk ime három sátrat!*

*Akár az új sereg, ha első hadsora kiért a fényre,
Zárt rendben lép be nemzedékünk a kegyelmi teljesség idejébe,
A tökéletes bizonyosság a teljes hittel újra egyesül.*

*Ünnepség hatalmas harangjai, zúgjatok hát fejünk felett!
Zengjétek az Igazság ünnepét, a duplex major ünnepet,
A sexta órájában a napot, amint körének közepében ül.*

*Gyógyítsd meg ezt a halandó szemet! az alvó szívet támaszd napvilágra!
Jőjj, falánk Lélek! jőjj, halál halála!
Erőnek teljessége, mely a bőség teljében feszül!*

*Tűz vagy és nem égetsz el engem !
Víz vagy és nem telítesz torkig engem !
Nem szerzel semmiféle bajt nyomorult alkotásaidnak.*

*Nem teszel erőszakot rajtunk, villámod nem gyötör, nem sujt a porba,
Csak jelenléted érzi szívünk olvadozva,
Szíved szívünkben mint feltört pecsét s elmondhatatlan illat !*

*Mint a bűnös asszony feltört edénye, amelynek édes illata az egész házban
tovaszáll !*

*Szívünk már nem békél meg soha többet, nem gyógyulunk meg soha már !
S nem hasonlítod többé hivedet azokhoz, akik nem szerettek téged !*

*Mint a jó ember, aki Jézust egykor nagy titokban fogadta,
Ámul lelkünk és alázattal figyel a hétszer szent szavakra,
S amit hallott, a dolgokat elismétli halkán neki a Lélek.*

*Békében lakozik, az Úr ereje lombosul föléje.
Mint az egyszerű szolgálóleány, egy homályos szabában üldögélve,
Nem vitázik veled, és amit mondasz neki, teljesül.*

*Az Úr kegyelme van fölötte, minden emberi kegyelmeket meghaladván !
Nemcsak vasárnapon, hanem a hétnek minden áldott napján
Vele van az ő jegyese a tilalmas ajtón belül.*

*Mint mikor az Arany Kapu alatt Anna és Joákim egymásra leltek,
A sugalló Lélek úgy egyesül teremtetett lelkével a jegyesnek,
Kinek nincs a világon semmije s ajkát és a lelkét kínálja.*

*Ó jőjj, szerelem szorongattatása, lustaságunkat sebző ösztöke,
Jőjj, Isten félelmének lelke, te bölcsességnek kezdete,
Jőjj, elégtelenségünk rettegése és korholásod látomása !*

*Jőjj, gyöngéd áhitat, hitvesi és szentségi szeretet,
Jőjj, jónak és rossznak tudása, jőjj, ítélet és izület,
Jőjj, vértanúk ártatlan ereje, hitvallás elszánt arcokon előmlő tiszta vére !*

*Jőjj, bennünk való hivatás, legjobb dolgok tanácsa,
S végül te is, belső napunk, hétszínű szívárvány héjába zárva,
Értelem és zamatos ismeret villódzó lüktetése !*

*Nyíljatok meg, örök kapuk ! hiába áll ellent a zár s csikorog a sarokvas;
O emberek, testvéreim, mért abban higgyünk mindig, ami odvas ?
Mért ne innátok az edényből, mely íme a ti részetek ?*

*„Többre tartjátok — szól az Úr — az igazságnál a bálványokat,
Az életnél a halálotokat, a szabadságnál szolgaságtokat,
Pedig, szerelmes fiacskáim, mit tehetnék még többet értetek ?*

*Kiszolgáltattam arcomat a pofonoknak, homlokomat tövissel koronázták.
Átélttem teljes elhagyatottságom, isteni Személyem magányát;
Csak egy kínt mondjátok nekem, mit nem ismertem kínatok közül.*

*A ti egy napi gyötrelmeitekhez én hozzáadtam végtelen személyem.
Az öt seb, amit testemen ütöttetek, velem lesz majd a megdicsőülésben.
Kezetek közt volt a Mindenható, gyöngén és mezítelenül.*

Eljött a ti időtök is, s ti órátokkal bátran éltetek.
Ime fölviszem Atyám jobbja mellé szenvedésteget s emberségteget.
Azt akarom, hogy ahol én vagyok, gyermekeim is velem legyenek.

Hogy megérthessétek az Istent, nektek is Istenné kell lennetek.
Én ember lettem értetek, és most Istenné teszlek benneteket,
S az ige aki ismeret, leküldi im a szabadító Lelket.“

Ha mások megtagadnak is, én Uram hiszek benned legalább még!
Ó Jézusom, ha elhagynálak, nálad jobb gazdát hol találnék?
Tudom, te vagy az, akiről a Könyv első versei énekelnek.

Teli mértékkel mértél minenkünk. Ecce odor agri pleni!
Im a föld, amit megáldottál, a hely, amit kegyeskedtél kimérni,
Mint akin túlsok dicsőség tornyosul, s nem tudja, mitévő legyen az árva!

Az Úr alkotta e napot, örvendezzék hát Őbenne a nép.
Júniusban még hátra van a nyár, s a tavasznak sincs vége még.
A föld királyi nászának ez még csak a vigiliája.

Örömnünknek nincs vége még, a holnapnak is napja van!
Csakhamar kihamvad a zöld, s helyébe lép a dús arany!
A csöndes égen csakhamar kioltja a Félholdat és Göncölt a nap.

Kik nem hisztek a kalcedón s azúr Jeruzsálemben, lássatok tehát.
Ez a föld itt legalább a miénk, ez az óra bizonyos legalább!
Ki kétkednék öröksége feől, ámulva ennyi dús szépség alatt?

Bár az ember panaszkodik, a teremtés elégedettségben lakik.
Van miből nőjön és van mit egyék s dicséri Istenét, amíg
Az örökélet nagy napjára vár, mely megvilágít képeket és árnyakat.

Már hallom is a kart, amint a Vidi aquamot s Aspergest intonálja
bátran.

Mi meg kezdjük a Confitemini, ragyogva és fürödve ifjúságod sugarában.
Mint akik látják mind a rosszat, de tudják, hogy kegyelmedé a hatalom.

Ne korholjatok semmiért! legalább ez az óra legyen az enyém,
Mikor remegek szabadító Istenemnek és a föltámadt Földnek örömen
S minden templom zengő harangszaván, amit felém sodor a fuvalom!

Ha van köztünk, aki szükölködik, bőven van itt isteni eleség!
Ha akad köztünk, aki gyöngé, hajtja mellünkre a fejét!
De mai napunkat semmi bánat ne háborgassa örömeiben!

Az emberek nevettek őseinken, mert az újbortól ittas lett a kedvük,
De hogy sirhatnánk azon a napon, mikor koporsónk földelét levetjük,
S a világ Legyőzője ott ül a győzelem és zsákmány közepében?

Megpróbáltak minden bűnt egy tömegben, s parancsolatod ugyanaz maradt.
Fölhoztak minden érvet egy tömegben, és Igazságod ugyanaz maradt.
Meghozza mindig pünkösdt e hónap, mikor még fanyarkásak a gerezdek.

Ezerkilencszáz éve múlt, hogy az a nagy lárma támadt az égből.
Rajtunk a sor, mi visszük a keresztet, ahogy megkaptuk őseink kezéből,
S nézzük rendíthetetlen bizalommal, nézzük, mi visszük a keresztet.

*Hol vannak ellenségeid most ? a tanúk, kik ellened vallanak ?
A nyelvzavar szelleme rajtuk, Bábel kelyhétől ittasak.
Olyanok, mint az okatlan barom, mely nem ismer se igent, se nemet, se jót,
se rosszat.*

*Aki nem gyűjt veled, az szétszór mindörökké.
Ki az egységet elvesztette, semmit nem tud együtt tartani többé.
Annak már minden visszájára fordul s a szülő semmiségre visszaroskad.*

*Hol vannak a kevély pöffeszkedők ? Hová lettek a csecsemőzabálók ?
Emberi dicsőségük odalett, hírük-nevük hirtelen tovaszállott,
Mint Judásé, ki úgy veszett el, hogy kiontotta a belét.*

*Kitárult a pokol előtte, és püspöksége más kezébe tétetett.
Amért egy hitvány félreáll, nem akad meg az istentisztelet.
Leméri Isten angyla, aki távozik és aki belép.*

*Ó Uram, az eső, az éj, a sár nagyon régóta itt időzik immár !
Elegünk van belőlük és a télből s e kétes és komor tavaszból is már.
E beteg és sötét világból, melyet ha tán egy-egy fakó sugár javítgat.*

*Te megjelenesz, és attól fogva csak te vagy Kelettől Nyugatig !
Megerinted a hegyeket, s a kelő napban füstölögnek csúcsaik !
Ellenségeid leigázod röpte alá győzelmes harcoksidnak !*

*A te ajkad leheletére kitáruznak a földek és egek,
Hét Napod műve metsző ragyogásban szemünk előtt teljesedett !
Teremtényeid milliói magasztalnak, s az Emberfia fönt a napban ül !*

*Mikor lassan leszáll az est és rubrikát és nagybetűt homályban elmerit,
Amikor elvégeztem a zsolozsmát mind az utolsó versekig,
Félretéve könyvet és olvasót itt maradok e rőt világban egyedül.*

*Ferde vonalban két planéta száll, az egyik lent, a másik a magasban,
Szállnak a nap felé, mely lassan tovaszáll e pünkösdnapi alkonyatban,
Mint ezüst sólyom, mely előtt egy gyöngy galamb repül.*

*Elnémult minden, de a lélek, amelyben minden benne van, nem fér sehogyse
bennem.*

*A lélek, amely mindent egybefoglal, a hangok tudományában sem ismeretlen.
Apadhatatlan kiáltása bennem mint vizsugár, mely föllövel s szikrázva szétterül!*

*Nincs hangja, nincs szava, szünet vagy értelem nincs ebben a beszédben.
Egyetlen kiáltás csupán, az öröm modulációja, maga az Öröm, amint fölnyilat
és visszalejt utána szépen.*

Ó Istenem, hallok bolond lelkem magamban, amint zokog és dalol egyre már !

*Amíg még tart a nappal, amíg az éjszaka le nem teríti szárnyát,
Hallok magamban lelkemet, mint egy örvendező madárkát.
Magányosan dalol és útrakészen, akár egy ujjongó fecskemadár !*

(1912)

Rónay György fordítása

Horváth Richárd

„IME, A LÁTÓK KIÁLTANAK...“

(A BÉKEMOZGALOM 10 ÉVES ÉVFORDULÓJÁN)

Izaiásznak ezek a szavai (33, 7.) úgy folytatódnak tovább, hogy ha a látók kiáltását meg nem hallják illetékesek, meg nem hallják a nemzetek, akkor „a békesség angyalai keservesen sírnak”.

A látók öntudatos első kis csoportja 11 évvel ezelőtt Vroclavban jött össze, hogy kiáltson. Kiáltson az emberiség egyik legnagyobb problémájáról, a háború és béke problémájáról. Szavuk nem volt pusztába kiáltó szó. Élénk visszhang rezonált rá a jóakarátú emberek lelkéből. S azt hisszük, hogy az emberiség többsége józan és jóakarátú. A háború és béke kérdésében az egyszerű dolgozó emberek szinte mindnyájan egyet akarnak: a békét. Nem akarják azt mégegyszer, ami a második világháborúban soraikban és életükben történt: a harctereken elpusztult 32 millió férfi; 15—20 millió asszony, öreg és gyermek veszítette életét a légitámadások következtében; 26 millió ember halt meg koncentrációs táborokban; 29,500.000 személy sebesült meg, vált rokkanttá, vagy munkaképtelenné; 21,245.000 személy veszítette el otthonát és vagyonát a bombázások következtében; 45 millió embert evakuáltak, hurcoltak börtönbe, koncentrációs táborokba, vagy elvittek lakóhelyükről; 30 millió lakás pusztult el teljesen; 150 millió ember vált hajléktalanná és lett éhség, betegség és járványok áldozata; 1 millió gyermek maradt árván és 45—50 millió embernek nem volt foglalkozása és nem maradt családja. (Revue Internationale de Sciences Diplomatiques et Politiques.) Csak Lengyelországban majdnem 4 millió polgári lakost végeztek ki a nácik. A mi népünk 420.000 halottat és 200.000 sebesültet veszített. 700.000 magyar állampolgárt hurcoltak el Németországba, s közülük félmilliót elpusztítottak, 80 milliárd forintnál több volt az ország kára, nem számítva az egyes embereket ért anyagi veszteségeket. Elpusztult nemzeti vagyonunk 40⁰/₀-a és gyáripárunk fele.

S megjelent a jelen és jövő veszélye a rosszakaratú emberek kezében: az atom. Ami pedig az emberiség áldásává kell, hogy legyen. Japán orvosok jelentései szerint Hirosimában ma is kétszer olyan magas a halálozási arányszám, mint Japán többi részében. Az atomtudósok szerint a már eddig megtartott atombomba kísérletek mintegy 50.000 embert fenyegetnek csotrakkal. De lehet, hogy ez a becslés még túlzottan optimisztikus, mert hiszen a gyermekek csontjai kilencvenszer olyan gyorsan szívják fel a rendkívül ártalmas stronciumot, mint a felnőtteké. A tudósok számítása szerint a felrobbantott hidrogénbombák minden egyes megatonja ezer emberben okozhat rákot.

Az ilyen szörnyűségek ellen és a mögöttük megbújó erkölcsi szörnyőség ellen indult el ezelőtt 10 évvel Párizsban az emberiség legragyogóbb mozgalma, a békemozgalom. Az ellen az erkölcsi szörnyőség ellen, aminek istene a hatalom és a pénz, mert a pénzen „nem érződik” még az embervérnek szaga sem. A Ruhr-vidék nagy szénbányászati trösztje minden eladott tonna szén után 5 pfenniget adott a náci párt számára, ami egy esztendő alatt 6,150.000 márkát jelentett. A német nagybankok és trösztök szoros kapcsolatban álltak az Amerikai Egyesült Államok tőkéseivel. Ezek 1924—1930-ig 63 milliárd márkát fektettek bele a német nehéziparba. A nácik felfegyverezését 239 hatalmas tröszt segítette. Az amerikai General Motors kezében volt csaknem egészében a német Opel-művek, amely a náci hadseregeket motorokkal látta el. A német és amerikai trösztök kapcsolatát a háború sem zavarta. A New Yord-i irányítás

alatt álló baseli Nemzetközi Leszámítoló bank pl. a német nemzeti bankban állandóan vásárolta az Auschwitzban, Majdanekben és a többi haláltáborban meggyilkoltak aranyfogait. Az auschwitzi gázkamrák berendezését az a német cég szállította, amely az egész háború alatt szoros kapcsolatot tartott fenn vezető amerikai társaságokkal. A Krupp-művek tiszta haszna a háború első esztendejében 22 milliárd márka volt. A legnagyobb németországi vegyimű, a I. G. Farbenindustrie telepein kb. 63.000 külföldi rabszolga munkás dolgozott. Az Egyesült Államok kapitalistái az öt háborús esztendő alatt 27 milliárd dollár nyereséget vágtak zsebre. S milyen lelkület állt mindezek mögött? Az amerikai katonákat milyen szellemben képzik ki mindmáig? A New York-Times Magazin cikkéből a következő rész felel meg erre: „Az állam 30.000 dollárt költött rád. Neked meg kell szolgálnod ezt a kiadást. Ezt pedig úgy szolgálhatod meg, ha meggyilkolod azokat, akiknek meggyilkolását rád bízzák.” — Az Atom Science News c. tudományos folyóiratban egy angol matematikus számvetése jelent meg még 1953-ban: „Két év múlva — a technikai fejlődés következtében — minden atombomba által okozott haláleset önköltségi ára mindössze egy font lesz, amíg a múlt világháborúban egy halott több ezer fontba került.” — Vagy mit olvashatunk egy New York-ban kiadott könyvben (William Vogt: A fennmaradás útja): „A legnagyobb tragédia, ami ma Kínát érheti, a halálozási szám csökkenése. Az emberiség szempontjából az éhínség Kínában nemcsak kívánatos, de egyenesen szükséges.”

Nehru írja önéletrajzában: „Minden harcot, amely egymással küzdő erők között dül, nagymértékben az erkölcsi erő és az idegállapot dönt el.” — Milyen a mi erkölcsi erőnk ezekkel szemben? A mi békevédelmi törvényünk azt mondja: „A népek békéje ellen irányuló büntettet követ el az, aki szóban, írásban, sajtó, rádió, film útján, vagy bármilyen más módon háborúra uszít, egyébként háborús propagandát fejt ki, vagy a háborús propagandát előmozdítja.” A mi erkölcsi erőnk értelmében adott ki nyílt levelet Raoul Pollereau, a tengerentúli tudományos akadémia tagja, a lepra világnapok kezdeményezője: „Adjatok két bombavetőt” címmel, mert „azoknak az árából a világ összes leprásait gondozni és gyógyítani lehetne”. A mi erkölcsi erőnk egy atombomba árából 300 lakóházat akar építeni és egy atom vadászrepülő gyártási költségeiből 200 ágyas kórházat létrehozni. A mi erkölcsi erőnk, mint egy egyszerű párizsi olvasó írja (J. B. de Payroul): „Az új jövőbe vetett támadó hittel vág vissza a Nyugatnak a jövővel kapcsolatos bizonytalanságára, a múlt eredményeivel kapcsolatos rossz lelkiismeretére. A kisemmizett, elégedetlen embereknek egyenjogúságot helyez kilátásba, az ébredező népek ebben látják fel-emelkedésük és felvirágzásuk eszközét.” A mi erkölcsi erőnk az, hogy Ázsia lakosságának, 1.400 millió embernek, mintegy a fele ezen az erkölcsi alapon áll már hivatalosan is. A mi erkölcsi erőnk a magyar atomreaktor éppen úgy, mint Kína hatalmas térségében a 300 épülő óriási ipartelep, vagy a San-Szi tartomány szénmedencéjében lévő olyan mennyiségű szén, amely egymaga évtizedig fedezni tudná az egész világ szénszükségletét. A mi erkölcsi erőnk minden dolgozó ember becsületes munkája, a tisztalóki eróműnél éppen úgy, mint a kujbisevinél, vagy Kínában, ahol az utóbbi időben olyan méretű építkezések voltak, annyi földet mozgatnak meg, amennyi felér tíz Panama csatorna és 23 Szeuezi csatorna építésével. És mindez nemcsak a becsület dolga, de az erő vonala is. Mert erő csak ott lehet maradandó és igaz, ahol emberség és erkölcs áll mögötte.

A vroclávi indulásnak útja fényes út. Valamikor Kant ezt írta: „Ha az örök béke szándékának tökéletes megvalósulása mindig is csak jámbor óhaj maradna, akkor sem csatlakozhatunk semmiképpen, az alapelveként

elfogadjuk, hogy szakadatlanul munkálkodnunk kell rajta, hiszen ez a kötelességünk.” Ez az induló kis csapat, amely azóta száz és száz milliókra nőtt, aláhúzta ezt a kötelességet és kitágította ennek a lehetőségeit, de ugyanakkor hatalmas erővel munkálkodott és munkálkodik azon, hogy az emberiség örök békevégya ne maradjon csak jámbor óhaj.

Voltaképpen ennek a békemozgalomnak a lényege az, amit már XV. Benedek pápa a maga béketörekvéseiben megfogalmazott: „A lényeges feladatnak annak kell lennie, hogy a fegyverek materiális erejét a jog morális erejével helyettesítsük.” Mi a joghoz még azt is hozzátesszük, hogy az emberség morális erejével. Az igazság morális erejével. Mert a béke problémája összefügg sok emberi problémával. Azt mondhatnánk, hogy minden lényeges emberi problémával. Idetartozik a faji megkülönböztetés, a rezerváció, a bérkülönbség, a terror, a „benszülöttek” testi fenytése stb. problémája. Idetartozik az, amikor az Egyesült Nemzetek Szervezetének gyámsági tanácsában, pl. a belga küldött kijelenti, hogy azért tartják fenn a testi fenytést, mert a „benszülöttek” létviszonyai oly rosszak, hogy a börtönt mentsvárnak tekintik, ahol legalább az éhhaláltól biztosítva vannak. Idetartozik pl. az, hogy a törvényhozásban nescsak üzletemberek, katonatisztek, sajtócézárók, nagy farmerek hozzanak törvényt, hanem a munkások is, a parasztok is, az értelmiség fiai is, az egyszerű, a dolgozó emberek is. Idetartozik az is, hogy megszűnjék az az állapot, amit pl. a Reserve Board (szövetségi bank és tőzsdeügyi hivatal) kimutat, hogy az Egyesült Államok-beli családok 13⁰/₀-a évi ezer dollárnál, 64⁰/₀-a évi négyezer dollárnál kevesebből él, és a családok legfelső egytizede kapja az összjövedelemnek mintegy egyharmadát. Idetartozik az is, hogy a hivatalos adatok szerint bizonyos államokban a „nem fehérek” átlagos bére férfiaknál 52, nőknél 37⁰/₀-a a fehérek átlagbéreinek. Vagy idetartozik az is, amit Clarke Fielding, a sheffieldi egyetem előadója mondott nemrég: „A világ népességének kétharmada éhezik, nincs elég ruhája, nincs elég orvosa és kórháza. Csak az elenyésző kisebbség tud írni, olvasni. A Nyugat propagandájának nincs értelme az ilyen népek előtt. Ezeknek a népeknek még nem volt részük abban a szerencsében, hogy megoldották volna azt az alapproblémát, hogy kenyér nélkül egyáltalában nem élhet az ember. A világ népességének ehező többségét nem érdekli, hogy a Ford- vagy a Pobeda-autók díszítései cifrábbak-e, hanem az a pusztta tény érdekli őket, hogy a Szovjetunióban a nemrég írástudatlan és iparilag elmaradott nép az életszínvonal hatalmas emelkedését valószínűsítette meg... Lenin 40 évvel ezelőtt kiadta a jelszót: „Kenyeret, földet, békét!” Ez a jelszó egyre erőteljesebben zeng százmilliók füleiben.

És mindebből a mi számunkra, keresztények számára is kézzelfogható a logikus következmény és követelmény: Nem elég a békét csak emlegetni, a békét csak dicsérgetni és kijelenteni, hogy mindnyájan békét szeretnénk és az egyház egyebet sem tett, mint a békét akarta és szolgálta. A nagy szavaknál többet érnek itt is a tettek. Hogy ránk se lehessen olvasni Leninnek az Observer és a Manchester Guardian tudósítójának 1922-ben mondott szavait: „Figyelembe kell vennünk, hogy pacifista frázis, szaválás és fogadkozás..., rendkívül sok hangzik világszerte, de a legtöbb állam — és különösen a modern civilizált állam többsége — rendkívül kevés hajlandóságot mutat arra, hogy akár a legegyszerűbb tényleges lépéseket megtegyék a béke biztosítása érdekében. Már pedig mi szeretnénk ebben is, meg minden hasonló kérdésben kevesebb általános nyilatkozatot, ünnepélyes ígéretet, dagályos formulát hallani és minél több egészen egyszerű, egészen világos döntést és rendszabályt, amelyek valóban elvezetnének a békéhez, ha már nem beszélünk a háború veszélyének teljes kiküszöböléséről.” — Egyszerűen komolyan kell vennünk XII. Pius

pápa szavait: „Mindenkire rásúlyosodik egy kötelesség; egy kötelesség, amely semmi tétovázást, semmi felfüggesztést, semmi ingadozást és semmi kitérést nem tűr: Nevezetesen mindent meg kell tennünk, ami csak lehetséges, hogy az agresszív háborút, mint a nemzetközi törekvések megengedett megoldását egyszersmindenkorra száműzetés és átok alá vegyük.” (1944. karácsonyi rádió-beszédéből.) Vagy a másik deklarációját, amit az atom, a biológiai és kémiai háborúval, az ún. ABC-háborúval kapcsolatosan mondott: „Nem lehetséges-e, nemzetközi megegyezéssel az ABC háborút száműzni és kiirtani! Nem szükséges hangsúlyoznom, hogy minden háború, mint a szellemnek és a szívnek eltévelyedése, elhárítandó.”

Sajnos, nem minden keresztény veszi komolyan ezeket a szavakat. Csak ajkán nőnek a békét dicsérő kijelentések, de szívében és lelkében sokszor más van. Sok igazság van abban a röpiratban, amit pár évvel ezelőtt nyugatnémet keresztény békeharcosok, köztük katolikus papok, kiadtak: „Sok keresztény ma a politikában a gyűlöletet gyakorolja, erre szólítanak fel és ezzel megkezdik a gyilkosságot. Bizonyos, hogy ezen a világon mindig lesz gyűlölet, de a kereszténynek tilos, hogy magát cselekedeteiben ettől a gyűlölettől vezettesse... Mi újra és újra megkíséreljük, hogy az élő Istenből vallásos eszmét csináljunk, a Krisztus tanításából világnézetet, az Isten egyházából egy pártot, az Ujszövetség rendjéből evilági társadalmi rendet. S miután a hitünket mi így elfelületesítjük, ennek az elvilágiasodásnak a következménye, hogy ezt csak evilági eszközökkel tudjuk fenntartani és elhíttjük magunkkal, hogy a hitünktől vezetettünk az evilági dolgaink védelmezésében... Nagyon jól tudjuk, hogy az állam nem párt-talan, nem pártokon felüli és hogy benne sohase gyakorolja a hatalmat egyformán a lakosság minden rétege. Azt is nagyon jól tudjuk, hogy az állam nem lehet meg propaganda nélkül és hogy minden propaganda pártszerű. Azért nem ismerjük mi el azt a jogot, hogy egy állam magát kereszténynek nevezze.” — Vigyázzunk ezekre az igazságokra. És higgyük el, hogy sem Nyugat-Németország, sem Spanyolország, sem Olaszország, sem Portugália nem keresztény államok. Nem ideálok. És vonjuk le ennek a következményeit még a békemozgmunkra vonatkozólag is. Mert igaz, hogy a belső békességet, lelkünk és szívünk békéjét mi másként teremthetjük meg, mint az ateisták. Mi a hitünkkel a Krisztusban. Ők a világnézetükkel. De az élet és a világ külső békességét egy sorban kell szolgálnunk. Mert külön mi azt nem tudjuk biztosítani. Az emberi önzés és gyűlölködés és az emberi érdek olyan hatalmasok, hogy a hívó és a nem hívó jóakarató és becsületes emberek összefogása is csak állandó vigyázással, állandó erővel és állandó akarattal tudja velük szemben biztosítani az ember békességét.

Mi, hívők, valljuk azt, amit Feltin párizsi bíboros mondott: „Isten a békesség fejedelme, de Ő a békét minden emberen keresztül akarja munkálni.” — Minden ember fontos a békeharcban. És mindenkor állnak itt is Izaiás szavai (I. 15.): „És akármely sokszor imádkoztok, nem hallgatlak meg, mert kezeitek vérrel borítvák.” Ha ilyen szándékot hordozunk. Ha így merészelnünk imádkozni. És az is áll, amit más helyen mond (14. 12.): „Lerogytál a földre, mert megsebesítetted a nemzeteket.” Megsebesítetted az emberek szívét. Megsebesítetted az emberi testet. Megsebesítetted a világ békességét.

De az is áll, amit a Példabeszédek mondanak (16. 7.): „Amikor az ember utai az Ūrnak tetszenek, az ő elleneit is békességre téríti.” A te békességed kisugárzik és a másik emberben is békességet teremt. A békemozgalom óriási erői is kisugároznak és segítenek a világ békességének megerősítésében és fenntartásában.

Az egyház tanításából e téren a következő elveket lehet leszűnni:

A béke őskeresztény ideál. Isten és emberszeretet nélkül, valamint becsületes igazságratörekvés nélkül nem születik meg a béke. Ne feledjük el: Emberszeretet is kell hozzá. És ebben az emberszereteten ne csúfoljanak meg minket más emberek. És igazságratörekvés is kell hozzá, mert amint mondtuk, a béke problémájához sok egyéb probléma is csatlakozik, sőt szorosan összenőtt vele. A béke nemcsak a kedély dolga, hanem az igazságos és szerető cselekvése is. A személyiség kifejlődésének és kiteljesedésének szabadsága és lehetősége szintén békefeladat. De nemcsak a kiváltságosak személyéről van itt szó, hanem minden ember személyiségéről. Az egyszerű ember, a dolgozó ember, a kizsákmányolt és elnyomott ember személyiségéről is. Ezért az olyan béke, amely jogtalanságot akar megörökíteni és elnyomja az emberben a személyiséget, nem igazi béke. Nem béke. — Idetartozik a gyarmati és félgymarmati népek felszabadulási mozgalma és harca. Mert a béke olyan érték, amit soha, semmi körülmények között sem szabad agresszív háborúval szétszórni, de a haza védelme és emberi jogaink védelme, ami folyik a felszabadulási mozgalmak küzdelmeiben és harcaiban, ez jogos és végeredményben az igazi békesség kialakulásához és összhangjához vezető út. Keresténytelen lenne az a magatartás, amely a gonoszat gonosszal viszonozza és gyűlöletből visszavág. Nem lehet az egyház az egyik oldalnak a pártján. És az egyháznak is meg kell tennie mindent, hogy a békességet Kelet és Nyugat között, ember és ember között, nép és nép között előbbre vigye.

Örömmel olvastuk XXIII. János pápa szavait: „Engedtessek meg nekünk, hogy elhívásunkat azokhoz intézzük, akiknek kezébe van letéve népeink sorsa, boldogsága és reménysége. Fordítsátok tekinteteket a népek felé, amelyek gondjaitokra vannak bízva és hallgassátok szavukat! Nem akarunk új, félelmetes fegyvereket, aminőket korunkban kiterveztek és amelyek az emberek közt tömeggyilkosságot és a földkerekségen romokat idéznek elő. A békét kívánják töletek, azt a békét, amely az emberiség családjának lehetővé teszi, hogy szabadságban éljen, fejlődjék és virágozzék.” — Mi hiszünk ezeknek a szavaknak. Sőt, csak az ilyen szavaknak hiszünk, a lelkünkbe írt krisztusi igék szellemében. És ezért örülünk azoknak a szavaknak is, amelyeket a magyar püspöki kar nyilatkozatában leírt: „Elismerjük annak a világbékemozgalomnak a sikereit, amelyet a Béke Világtanács indított el és közel egy évtizeden át oly kedvezően irányított és táplált, hogy ma már átkarolja glóbuszunkat és mint jóraserkentő mozgósítás, mindenüvé behatol: az egyszerű négerkunyhóba és az ENSZ palotába. Ezt a hatalmas békemozgalmat az emberiség lét-szüksége szülte.”

Mert ennek a mozgalomnak az emberei azt akarják, amit Izaiás próféta megálmodott és amit szeretnénk és akarunk jövőnek, már a mi jövőnknek is: Hogy a kardokból szántóvasakat csináljon az emberiség és a dárdákból sarlókat és nemzet ne emeljen kardot nemzet ellen és ne gyakoroltassanak többé hadakozásra. (Iz. 2. 4.) — Mert kérdezzétek csak meg az embereket, az édesapákat és az édesanyákat, az alkotó és felelősséget hordozó embereket: ők mindannak örülnek, amit a próféta látott, akarják ezt a látomást és ezt a valóságot, hogy ez szimbodumból életté változzék az egész földön: „Mert örömmel jöttök ki, békességben fogtok vezéreltetni: a hegyek és halmok előttetek dicséretet énekelnek és a tartomány minden fáit kézzel tapsolnak.” (Iz. 55. 12.)

FALU TAMÁS VERSEI

TANITÓNÓ

Tanítónő volt a feleségem,
Nevelő és oktató tanárnő,
Az iskolát benn hordta szívében,
Álmában is iskolába járt ő.

Szerette a szegényt, elhagyottat,
Pártolta ki elesett volt, árva,
S mert lakója már egy messze honnak,
Angyalokat tanít most jóságra.

CSODÁS SZIGET

Emléked csodás szigetté lett
Egy messze álomóceánon.
Ködöt szítálnak rá az évek,
De a ködben is megtalálom.

Emléked csodás szigetté lett,
Csupa illat és csupa ózon,
Amikor meghajszol az élet,
Elindulok s körülhajzóm.

MINT AZ ALMA

Legtöbb ember nem jut el a rosszig,
Dühös arca hiába piroslik.
Fele-úton meghököl, megtorpan,
Elhullatja bombáit a porban.

Legtöbb ember nem jut el a jóig,
Örökösen magával bajlódik,
Lágy hangjával, jégszívet palástol
Es a jókat elirigyli mástól.

Legtöbb ember sem nem rossz, sem nem
jó,
Alma, melyben rágicsál egy hernyó.
Játszik vele jó és rossz hatalma,
Míg egyszer csak lehull, mint az alma.

KAMILLA

Kis kamilla, finom szirmú,
Balzsama a gyulladásnak,
Enyhíts minden sebet, lobot,
Ahol gyógyulásra vágnak.

S mert a földgömbön valahol
Mindig kigyúl egy-egy átok,
Lepj el minden csöppnyi helyet
Es gyógyítsd meg a világot.

MAGÁNY

Kis tányám kint volt
A faluvégen,
Szántófölddé lett
Mindegyik évem.

Magányt vetettem,
Magányt arattam,
Cséplés után is
Magam maradtam.

HAMAR JÖTT...

Hamar jött az este,
Hamarabb, mint vártam,
Imbolyogva járok
A sűrű homályban.
Minden apró zugból
Árnyak réme les rám,
Hogyha gyufám volna,
Meggyujtanám gyertyám.

Sötétségbe merült
A föld is, az ég is,
De azért én szikrát
Csiholgotok mégis.
Mint rég kovát, s acélt,
Mely gyujtva szikrázott,
Szívemhez verdesem
A szomorúságot.

ÚJ SZÓVAL

Új szóval újat mondani,
Ami régi, lebontani.

Új világot építeni,
Új jövődöt mélyíteni.

Kövezni az új utakat,
Amelyeken új sors halad.

Látni új földet, új eget
Es újra indulni veled.

WARDJE

Ez a különös név az Eduard keresztnév flamand becéző neve. Fiatal belga papnak a neve, akit *Eduard Poppenak* neveztek, míg mindössze harmincnyéves életét befejezte, melyből csupán nyolc évet élt mint felszentelt pap. Egész Belgium és Hollandia katolikusai tudtak róla már, midőn meghalt; 1945. óta megindult boldoggáavatási pere 1952 óta Rómában van és a szakértők szerint egyike a legtöbb kilátással kecsegtető processzusoknak. Mercier bíboros, Belgium primása halálakor kijelentette, hogy véleménye szerint az Egyház egyszer majd az oltárookra emeli, ő maga pedig már halálától fogva folyamodott közbenjárásáért. Mikor nyomoztak hívei között, egy szegény nénike Gentben a kérdésre sírva mondtotta, hogy mindennap gondol Poppe tisztelendő úrra, annyi jót tett. Életrajza flamand nyelven 1929-ben jelent meg, *Odilo Jacobs* írta; olyan valaki, aki — mint a sorok mögött látszik — nagyon közel állott hozzá; az a gyanúnk, hogy talán egy időben lelkivezetője is volt. A könyv sokezer példányban terjedt el, több nyelvre lefordították, a 4. kiadás után készült német fordítás 1957-ben jelent meg (*Edward Poppe. Ein grosser Priester unserer Zeit*, Steyler Verlagsbuchhandlung). Úgy véljük, hogy Poppe Vianney Szent János után a mai papi nemzedéknek legnagyobb példaképe lesz.

Pedig ha éppen Vianneyvel hasonlítjuk össze, kinek századik halálózási évfordulóját idén ülik világszerte, azt kell mondanunk, hogy hozzá képest szinte csak arasznyi lét jutott osztályrészéül, akció-sugara is eleynesző külső méreteiben Vianneyéhez mérve. Az, amit leginkább kiemelkedőnek látunk Wardjében, az apostoli lelkületnek és a mélységes intenzív lelkiéletnek vitális kapcsolata. Azt mondtotta egyszer, mikor arról szölkak, mekkora paphiány van Belgiumban, hogy nem a sok pap hiányzik, hanem a szent papok. Ő mindenesetre maradéktalanul megvalósította életében ezt az ideált.

Életének külső keretei

Rendkívül egyszerű, első pillantásra szinte semmitmondó ez a keret. Örök igazság, amit Wardje nem egyszer kijelentett: akármilyen körülmények között vagyunk, a Szentlélek azt akarja, hogy pontosan azok között a konkrét körülmények között legyünk szentek.

Flamand nyelvterületen, Temsche városkában született 1890. december 18-án, mint egy egyszerű pékmester harmadik gyermeke. Tizenegyen születtek a pék családjában, hárman csecsemő korban elhaltak, nyolcan maradtak: két fiú és hat leány, kikből őt szerzetesnő lett, József nevű öccsét pedig Wardje halála évében pappá szentelték. A hit szelleme hatotta át a nagy családot; flamand népi szokás szerint a gyermekek minden reggel és este letérdeltek a szülők elé, hogy áldásukat kérjék. Wardje jó gyerek volt, jámbor, készséges, segítségre hajló, jószívű, igazmondó, engedelmes, ami azonban korántsem akadályozta meg, hogy kisfiú korában ádáz csintalanságokat és kártevéseket ne kövessen el. 1897–1905-ben végezte el a Belgiumban kötelező általános iskola nyolc esztendejét. Jó és szorgalmas tanuló volt anélkül, hogy különösebben kiemelkedett volna. Sokoldalúság jellemezte, minden tárgyat szeretett és minden érdekelte, gyönyörű hangja volt, az iskolai színdarabokban mindig főszerepeket játszott. Tizenkét éves korában volt csak első áldozó (a janzenizmus utolsó hullámai francia nyelvterületen és Belgiumban 1902-ben még korántsem csitulak el). Ekkoriban bérmálkozott is. Semmi rendkívülit ebből az időből nem tudunk róla.

De Sutter, a katolikus igazgató, az iskola végeztével megkérdezte az édesanyját, mi lesz Wardjéból. Az anya azt felelte: éppen ideje, hogy pék legyen és férjének üzletében segítsen. A gyerekek ehhez nem volt kedve, bár nem nyilatkozott róla, az igazgató-pap azonban rávette az anyát, hogy fia hadd tanuljon tovább, mert alighanem papnak való. A szülők meghozták az áldozatot, Wardje pedig gyorsan és könnyen tanult a káplántól latinul, hogy 1905. szeptember végén St. Niklaas-ba, a kisszemináriumba belépjen. A nyári szünetében azonban egész idejét a pékműhelyben töltötte és szívesen mondott le pajtasai kirándulásairól. Kötelességtudása annyira elevenen élt benne, hogy midőn édesatyja 1907-ben meghalt, a tizenhét éves kispap habozás nélkül felajánlotta anyjának, hogy kilép a szemináriumból és pék lesz, áldozatát azonban nem fogadták el, mert atyja halálos ágyán meghagyta, hogy fia csak tanuljon tovább. Wardje egész életét át mindig törődött családjával és sohasem felejtette el édesatyja figyelmeztetését. Egyszer vakációban ugyanis egy egész kemencére való kenyér megsütése után a hallgatag apa, izzadt arcát megtörölve, azt mondta kispap fiának: „Remélem, ha már pap leszel, jó pap lesz belőled: nem a gazdagok szolgálja, hanem a szegényeknek és szerencsétleneknek megmentője és vigasztalója!”

Igen ám: de milyen pap legyen? — töprengett magában Wardje. Természetül félték lelke a világtól való elvonulásra szólította, a monasztikus hivatást vélte a magáénak. Anyja a kisszeminárium elvégzése után hagyta, hadd döntse el Wardje maga, hová megy. A fiú már megbeszélte a dendermondei bencés priorral, hogy a szünetében meglátogatja az apátságot, lelke azonban nem volt nyugodt, egyre hívást érzett, hogy sem családját, sem a veszendőbe menő lelkeket ne hagyja el. Háromszor akart Dendermondeba menni, egyszer kerékpárja romlott el útközben, mászor megbetegedett, harmadszor szörnyű égháború készítette visszatérésre. Úgy látta, nem ez az ő hivatása; de egész életét végigkísérte a benedeki Pax és lelkiiség szeretete. Egyelőre úgyis még más, súlyos feladat várt reá: bárhová megy, a 182 cm magas, megtermett fiúnak előbb le kell töltenie katonai szolgálatát. Bevonult tehát a laktanyába és 1910 végétől 1912-ig, másfél évig teljesítette katonai kötelezettségét. Érzékeny, tiszta lelke sokat szenvedett a neki különösen szokatlan környezettől, bár az akkori belga békeévek nyájas nyárspolgári légkörében ez a szolgálat nem volt túlságosan nehéz. Majdnem minden délutánja szabad volt. A kórház apácái a kispapnak megengedték, hogy szabad idejét náluk tölthesse, ahol mindig foglalkozhatott leendő tudományával. A kiképzést követő hadgyakorlatok azonban egy élete a betegség csíráját rakták le a csak látszólag daliás ifjúba. Lelkiileg azonban annál boldogabban vonult filozófusnak Löwenbe, XIII. Leó szemináriumba 1912. március 13-án, ahonnan mint a skolasztikus bölcsélet doktora került ki.

Nagyon jó szellem uralkodott ebben az intézetben. Lelki fejlődését itt már nagyon követhetjük, mert néhány sous-ba kerülő irkákba és papírlapokra írt naplójegyzetei már ebből az időből ránkmaradtak. „Szent akarok lenni, hogy szentté tehessek másokat!” — volt már ekkor egy lelkigyakorlat kapcsán kelt elhatározása. Mindenekelőtt hibáit akarta kiirtani: „Fő hibám a hiúság, önmagam szeretete, ebből fakad azután a nyugtalanság, a bizalom hiánya, a mások véleményétől való félelem.” Érzékeny lelkének átnevelésére elhatározta tehát, hogy bármilyen gúnyos megjegyzést csak mosollyal nyugtáz, a sértést rögtön szívből megbocsátja és elsőnek mondja ki a kiengesztelés szavát. A passzív tisztulás lelki fokozatán már ekkoriban átesett: ő sem maradt mentes a „tourment religieux“-tól, a hitbéli gyöttrődéstől, két álló esztendeig a leghevesebb kételyek és száharai lelki „szárazság“ kínozta. Erről nem sokat volt képes feljegyezni; némán szenvedett, de mindenben kitartott kötelességei mellett. Tíz év múlva írja egyik barátjának, aki hasonló tisztítóútzbe került, hogy neki is át kellett menni ezen a sötét mélyúton, tegye meg tehát barátja is a sötétbe való ugrást, ne töprengjen, hanem engedelmeskedjék, mert a vaksötétben vár már reá a láthatatlan Szeretet. Még ebben a lelkiállapotban került a genti nagy-szemináriumba, ahol azután lassan kivirradt felette az ég (1913—14).

Az első világháború első ágyúdörgései azonban rettenetes kalandba sodorták. Belgium megtámadásakor neki is azonnal be kellett vonulnia és mint kombattáns vett részt négy hónapig a háborúban anélkül, hogy puskáját el kel-

lett volna sütnie. A belga hadsereg felbomlásával szörnyű menekülésében Franciaországba vetődött. Otthon özvegy édesanyjának szemtanúk jelentették, hogy elesett. Annál nagyobb volt az öröm, mikor Wardje csempeszékekkel együtt átlopakodott a német arcvonalon és egy este váratlanul betoppant édesanyjához. A kaland azonban most már végleges és halálos betegség — szívbaj — okozója lett. A háború a belgák részére befejeződött 1914. decemberében, Wardje tehát újra folytathatta teológiai tanulmányait, ezúttal Mechelenben. 1916. május 1-én megérte élete legnagyobb napját: pappá szentelték. Életét végigkísérték a szeminárium „elnökének“ a lelkigyakorlat végén adott szavai: „Barátaim, legyetek szent papok, alázatosak és engedelmesek! Mit sem számít, hogy a pap nyolcvan, vagy csak negyven évet él: ha a negyven éves élet nyolcvan évnek az értékével bir.“

Papi életének nyolc esztendeje három állomáson át vitte őt az örökévalóságba: 1916—18-ban Gentben a St. Coleta-plébánián volt káplán, súlyos betegsége miatt azután Moerzeke-ben lett apácák által vezetett kiskórház lelkiigazgatója, 1922—23-ban másfél évig volt Leopoldburgban katonának bevonult kispapok kiképzésénél lelki vezető. 1924 újév napján lepte meg halálos betegsége Moerzekében, ahol fél éves szenvedés után, mikor már nem ő volt a „rektor“, június 10-én meghalt.

Ha Wardjét Vianney-vel vetjük egybe: ennél az ifjú papnál nem tapasztalunk semmi rendkívülit. Nem kísértette őt a gonosz lélek érzékelhető formában, önmegtagadásai nem oly rendkívüliek, nem jövedült soha, nem tudunk róla, hogy a kardiognózia, a lélekbe-látás adományával rendelkezett volna. Amint maga írja egyszer lelkinaplójában: „Jelenések, kinyilatkoztatások, vigasztalások? Semmi mindebből. Mindennem, amim van: békés hitem, Istenhez tartozásom vigasztalások nélkül.“ A „kis út“ volt az, amelynek rögös ösvényét ez a fiatal lelkipásztor megjárta.

Tanulságul szolgál nekünk, kortársainak, lelkiéletének stílusa, apostoli élete és erényeinek példaképe.

A lelkiélet „stílusa“

Eppen Belgiumban keződött meg a tizes évek elején az ugyanott megszülető világhódító liturgikus mozgalom kapcsán a nagy vita a lelkiélet stílusáról. *Dom Festugiére* kiadja híres könyvét: *Qu'est-ce que la liturgie?* (Mi a liturgia?), amelyben meglehetősen élesen foglal állást az „individuális“ lelkiség ellen, *P. Navatel S. J.* hosszú tanulmányban tört lándzsát ellene, *Dom Baudouin* pedig rendtársá mellett tesz tanúságot a *Piété de l'Église* (Az Egyház lelkiélete) című műben. A harc javában folyt tovább, Wardje egész életét végigkísérte anélkül, hogy ő állást foglalt volna szavával. Végeredményben ennek a harcnak csak 1947. nov. 20. vett véget a *Mediator Dei* enciklika tanítóhivatal-jellegű megnyilatkozásával.

Wardje élete azonban annál inkább állást foglalt a kérdésben, nem elméleti, spekulatív úton, hanem a Szentlélek adományai által vezetve. Elénk élte — amint utólag megállapíthatjuk — a *Mediator Dei* által megjelölt helyes utat: nem lehet viviszekcióval kettévágni a lelkiéletet individuális és kollektív-objektív lelkiéletre. Egyik a másikat feltételezi és nem lehet meg nélküle. Eppen úgy nem fontos, hogy ilyen vagy olyan irányú legyen a lelkiélet, monasztikus, liturgikus, ignáciánus-egyéni, ferences, vagy karmelita. Olyan voltaképpen e kérdés felvetése, mintha azt kérdeznék valaki, melyik imádság ér többet Isten előtt: az ókeresztény bazilikában, gótikus, barokk vagy hipermodern templomban elvégzett-e?

Mindent kíséreljete meg, ami jó, azt tartsátok; mert csak egy a szükség — ez volt Wardje gyakorlata.

Láttuk már, hogy szíve vágya a monaszticizmus felé vonzotta; de nem engedett neki, mert világossá vált előtte világi papi hivatása. A liturgiát mindig szerette, belőle élt, elmékedései tárgyát legtöbbször a misszáléból merítette, engedelmességének módja is ide utal. Mindez nem akadályozta meg azonban, hogy *Szent Ferenc* őszinte rajongója ne legyen. Harmadrendjének is tagja lett, a szegénység szeretetét a Povorellótól tanulta, ő volt mindvégig eszményképe a Szegénység Királynő szolgálatában. Már kispap korában kezébe került *Lisieuxi Terézke* önéletrajza. Nem érte meg szenttéavatását, de rögtön rokon-lelket érzett meg benne és tudatosan követte a szinte hihetetlen lelki egyszerűségben, és különösen az alázatosság gyakorlásában a Kármel különleges szelleme volt előtte a vezércsillag. Harminc szentmisét mondott Terézke leendő szenttéavatásáért. 1921-ben írja lelkivezetőjének, hogy ennek a lelki hugának tanítását alkalmazza elsősorban, nemcsak a maga életében, hanem a reabízottak irányításában is. Emellett az akkor oltárra még szintén nem emelt, de ma már *Szent Grignon de Montfort* „tökéletes Máriatiszteletének” lett lelkes követője és maradéktalan megvalósítója. Hogy szinkrétikus lelki stílusának képe teljes legyen, a világi papok X. Pius által állított eszményképét, *Vianney Szent Jánost* követte 1921-ben tett magán-fogadalma szellemében: „Szereteből, szeretetben és szeretettel fogadom, hogy Jézusnak és Szűz Máriának kedve teljék bennem: boldog Vianney életét oly tökéletesen akarom utánozni, amennyire csak lehetséges.”

Nem meglepő tehát, ha az újkor egyik vezérlő szentjének, *Loyolai Szent Ignácnak* is hatása volt reá, különösen egy, nagyon fontos dologban: Wardje, bármennyi dolga volt is, egész papi élete folyamán minden nap egy órahosszat elmékedett. Élete utolsó négy évében már kétszer elmékedett egy óra hosszat, igaz, hogy talán nem aprólékos gondal kidolgozott séma szerint, de ez voltaképpen nem is magának Szent Ignácnak az elgondolása. Sok esetben a „nyugalom imája” volt ez az elmékedése, akárhányszor, amint maga mondja, „száraz odatekintés az Isten felé”. Már ignaciánus jellegű a reflexió az elmékedésről: estefelé mindig vizsgálatot tartott, hogyan és mit valósított meg elmékedése tárgyából napi sokágú munkája folyamán. Jelszóul kiválasztott minden nap egy szót vagy mondatot, „kisvirágnak” hívta ezt kedves naivságában és számtalanszor elismételte.

Életmódja így lassanként egészen az égben volt, amint Szent Pál írja; a kontempláció szellemében voltaképpen egész napja Isten előtt folyt le. Olyan gyermekien egyszerű lett lelkiélete, hogy Isten, Jézus, Mária, örangyala, védőszentje, kedves szentjei mintha mindig vele lettek volna, meghittten beszélgetett velük, oltárhoz ők kísérték, ők segítették, hogy a miseimádságokat megfelelő áhítattal és összeszedettséggel végezze el. Sétáin, mint mondotta, sohasem jár egyedül, vele vannak ott is. Örző angyalát maga mellett tudta, pasztorális működésében pedig sohasem mulasztotta el, hogy segítőtársául a megtérítendő lélek angyalához ne forduljon; amint kijelentette, meglepő eredménnyel. Ennek a kontemplatív lelkületnek — a világban való élet kellős közepén — meg is volt az eredménye. Az emberek megéreztek rajta első látásra a természetfölötti illatát, maga Mercier bíboros, a nagy filozófus és főpásztor mondta róla, midőn Wardje első ízben állott előtte kopott, agyonfoltozott reverendában, lehetetlenül ócska cipőjében: „Azonnal a legmélyebben megrendültem. Úgy éreztem, hogy a kegyelem árama ered ebből az emberből.”

Valóban apostoli lelkület hatotta át Wardjét. Maga írja, hogy mikor a város utcáin kezdett járni, és mint káplán, meg családlátogatásai során lassanként megismerkedett a hívőkkel, folyton arra kell gondolnia, hogy ebben vagy abban a házban lakik valaki, akit a Sátán megkötözött, laknak emberek, akik a kárhozatba vivő úton tévelyegnek. Már genti káplán korában megérezték ezt rajta. „Sohasem éreztem olyan közel magamhoz az Úr Jézust, mint mikor Poppe atyával beszéltem,” — mondotta valaki. Valóban apostoli lelkülete, Istenbe-merültsége láthatatlan, de érezhető módon ragyogta őt körül, akár a templomban volt, akár az egyházközségi teremben, betegek ágyánál, vagy társaságban, munka közben és pihenés, szórakozás közben, még akkor is, amikor evett: ez a lelkület megérződött rajta.

Apostoli szíve sosem feledte el atyja figyelmeztetését: ha valaki, hát Wardje mindig valóban a szegények barátja volt. Meleg szavakkal fordult a legegyszerűbb emberek felé, mindenével segítségükre volt.

Havi fizetését két részre osztotta. Anyjával és két kiskorú hugával szemben kötelességei voltak, de a másik felét szinte teljességgel a szegényeknek adta. Hiába figyelmeztették az okosak, hogy azoknak nyolcvan százaléka sem szorul segítségére, akiket támogat; ő ezt jobban tudta, mert a helyszínen látta a helyzetet. Különbösen is az volt az elve: inkább százszor csapják be, mint akár csak egyetlen egyszer vétsen a főparancsolat ellen. Nagyon sokszor már az első napokban nem volt mit adnia, matracát, ruháit, dohányját elajándékozta; nem maradt más hátra, mint a gazdagokhoz menni. Ez volt számára a legnehezebb: „... majd halálra válok, ha koldulni megyek, de legyőztem félnék természetemet és koldultam a házakban. Jót tesz nekem, hirt erőt vettem szegyenkezésemén.” Csakugyan, ha megkínálták valahol egy pohár borral, mindjárt elkérte az egész üveget, mert egy betegnek nagy szüksége van rá, ha gyümölcsöt, édeséget kapott, az a gyermekeké lett. A jómódúak pedig meghívásukra, mert meghívásaikat, ahová társai örömmel mentek el, nem szokta elfogadni és ezért mogorva, beképzelt embernek tartották.

Mikor korunkban az apostolságból is módszert csinálnak, önkéntelenül felvetődik a kérdés: volt-e és milyen volt *Wardje pasztorációs módszere*? Legfontosabb volt az az elve, hogy a papnak egész különleges szeretete kell legyen a betegek, elesettek, szegények iránt. Ezt a szeretetet meg is mutatta: „Érezzék, hogy szeretem őket!” A gyermekeknek különleges módon akart apostola lenni, de mindenkiel szemben vallotta a leglényegesebbet: „Isten szeretetének akarok eleven nagyadója lenni, a szeretet ébresztője és az isteni irgalmasság hirdetője.” Már első genti hónapjaiban létrehozta az eucharisztikus gyermekszövetséget. Célja az volt, hogy X. Pius hívó szózata végre valóráváljék; a gyermekek minél korábban juthassanak a szentségi Jézus közelébe és minél gyakrabban áldozzanak. Kicsiny kezdeményezése elterjedt hazájában, eljutott Hollandiába is. Nyugodtan mondhatjuk: Poppenak oroszánrésze van abban, hogy X. Pius forró óhaja valóra vált ebben a két országban. „Legyen ez a szövetség azoknak a gyermekeknek a szövetsége, akik Jézust szeretik és a gyakori áldozás által szentek akarnak lenni, kölcsönösen segítséget nyújtanak egymásnak, jó példát adnak minden téren; félemberek, této-vázók, hízelgők nem valók a mi szövetségünkbe.” Ösztönösen jó pedagógus volt; kezdetben nehézségei voltak, senkisé meg segített neki, közben gyóntatnia kellett, és a felnőttek panaszkodtak a gyerekek rakoncátlankodása miatt. Wardje atya hamarosan meglátta, kik a legelevenebbek, ezeket bízta meg, hogy rendet tartsanak, ami meglepően sikerült.

Ha *közlési módját* vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy csodálatosan sikerült utánoznia Vianney Szent Jánost, bár ő, eltérően példaképétől, min-

dig jó tanuló volt és értett a teológiához. Mégis, mivel igazán a szegényeket akarta megnyerni, a legmélyebb igazságokat is a legegyszerűbben fejtette ki. „A rózsának nincs szüksége arra, hogy koszorút fonjunk köréje, mert magában is elég szép.” A még mindig kísértő barokkos szövirágokat, metafora-tűzijátékok értette ezen. Meleg szeretettel beszélt, sohasem dörgött, nem „szidott jóvá” soha senkit, de hallgatói megérezték, hogy tüzes meggyőződés izzik szavai mögött. Csaknem mindig halálos csend űlt a hallgatók lelkén beszédei befejezése után. Ha leírt beszédeit olvassuk: egyszerűek, akárcsak az arsi papé. Jól tudta azt is, hogy az a jó beszéd, amelynek nem kívánják a végét. Sokszor megtette, hogy megkért valakit, adjon neki jelet, ha az általa megszabott idő letelt, és akkor valóban két perc alatt be is fejezte beszédét. Ezek „titka” tulajdonképpen abban rejlett, hogy mindenki úgy érezte, mintha maga az Úr Jézus szólta volna hozzájuk. Gyóntatáskor, prédikációjában, lelkivezetésekor, írás közben sokszor annyira intenzíven egyesült Istennel, hogy néha maga is úgy érezte: Jézus beszél belőle, és neki magának is új és meglepő volt, amit ilyenkor mondott. „Betű szerint kell érteni: akárhányszor magam is táplálkozom abból, amit másoknak tálalok fel.” Poppe a legnagyobbat érte el, amit pap, különösen, kezdő — hiszen nyolcéves pap volt, mikor meghalt — elérhet: paptársait is meg tudta ragadni, így már 1919-ben, mikor Löwenben a mont-césari apátságban hároméves pap korában szölt jóval idősebb társaihoz. Írásait, cikkeit, könyvecskéit is ez a lelkület jellemzi. Gyermekeknek, felnőtteknek, papoknak, kizárólag azzal a céllal írt, hogy Istenhez közelebb, Krisztus szorosabb követésére vezesse őket. Ugyanezt találjuk leveleiben is. Összegyűjtötték őket, napló-feljegyzéseivel és említett — tágabb értelemben vett „irodalmi” működésével együtt majd tízezer gépelt oldalt kellett a boldoggáavatási processzushoz becsatolni.

Már eddig is észlelhettük példaadó voltát a mai kor emberének, különösen figyelemreméltók azonban:

Egyszerű erényei

Mert mindjárt eluljáróban meg kell jegyeznünk: semmi rendkívülit nem találunk nála, különösen ha Vianney Szent Jánossal vetjük egybe. Szembeszkö az a különbség, ha *önmegtagadásait* vesszük szemügyre. Teljesen tisztában volt azzal, hogy önmegtagadás nélkül nincs keresztény tökéletesség, lelkivezetői azonban gyengélkedő szervezetének ismeretében minden rendkívüli önmegtagadást mindig megtiltottak neki. Minden különleges bűjt tilos volt számára, éppen így az álom ésszerűtlen megvonása is; másutt azonban megtalálta az utat, hogy Krisztust szorosabban követhesse. „Önmegtagadás az étkezés alkalmával többet ér tíz ostorozásnál” — mondta neki lelkivezetője. Wardje tehát még káplán korában lemondott minden fűszer használatáról, még a sóról is, szívesen vette ki mindig a legrosszabb falatokat; több halat vett, mert azt egyáltalában nem kedvelte, kevés rizst, mert azt szerette. Sokat szenvedett a hidegtől, kezét sosem óvta, bár a fagytól meg-megrepedezett. Szívesen, bár mértékkel dohányzott; mint a flamandok általában, apró cseréppipát vagy szivart szívott, különösen esténként, mikor barátságos együttlétben űlt együtt paptársaival. Hamarosan azonban érezte a hívó szót, hogy hagyja ezt is abba: szegényei a szükségéseket is nélkülözik, ő pedig a dohányzás szenvedélyének hódol. Nyilvánvalónak vette, hogy Isten elvárja tőle ezt az önkéntes áldozatot, lemondott tehát örökre róla, lelkiatyjának beleegyezésével. Már ez sem tetszett öreg plébánosának; még inkább megrökönyödött, mikor egyszer váratlanul teljesen lemondott a szeszes italokról. A „totálabsztinenssé” lett káplán azután már igazán meghökken-

tő látvány volt, plébánosa nem egyszer megróttá. Hébe-hóba, legalább esténként igazán megihatnék vele egy pohárkával, természetesen mértékkel, de végére mi erőt talál a városi vízvezeték vizében? Minden hiába, Wardje lelkivezetője engedélyével élete végéig megtartotta, amit fogadott. Ugyanígy mérsékelte a társaság szórakozását, bár nem tartozott azok közé, akiknek, mint például Kaszap Istvánnak, ez önmehtagadás volt. Nem akart hosszasan fennmaradni, mert akkor a másnap el van rontva, nem tud rendesen elmélkedni, misézni, fáradt és szórakozott. Hiába marasztalták tehát főnöke és társai: ő barátságosan felkelt és eltávozott. Hamarosan különcknek kezdték tartani társai.

Itt kezdődött az örökké megismétlődő ellentét, a káplán és a plébános között, ami azonban Wardje nagy lelkének alkalmat adott arra, hogy alapvető erénye, az *alázatosság* kibontakozzék. 1917 tavaszán a plébános, különben derék papi ember, már megelégtelte Wardje „különködéseit” és valami miatt a szokotnál jóval keményebben feddette meg káplánját. Wardje naplójának tanúsága szerint ekkor megdöbbenő dolgot tett: térdre borult a szidás befejeztével fölöttese előtt és áldását kérte. Szent Benedek regulájára hivatkozik feljegyzésében: ha az apát vagy más idősebb testvér megfedd valakit és láthatólag izgatott vagy haragos, boruljon előtte az illető térdre és addig maradjon így, míg áldást nem kap és a harag el nem múlik. Mintegy varázsütésre megszűnt az öreg pap haragja és csodálkozva nézte különös káplánját. „Plébános úr, ön az én atyám, nyugodtan mondhat nekem mindent, amit csak akar, szívesen veszem!” Ettől kezdve minden este kérte főnökének áldását.

Az alázatosságra nagyon törekedett. Túlzásba is vitte — mondanók mi köznapi emberek. Olyanokat mondott és írt magáról, hogy Isten szándékainak nem felel meg; nem érdemli meg Isten irgalmát; semmi másra nem méltó, mint Isten büntetésére; bárki más kevésbé méltatlan, mint ő, a papi munkára. Lelkivezetője erre szigorúan megtiltotta, hogy kicsinyelje magát, és ettől kezdve többször kellett magát vádolnia, hogy megint megszegte ezt a parancsot.

Alázatosságában nem tiltakozott, ha félreismerték. Egyik lelkigyermeké elmondotta neki, hogy azt beszélik róla, életszentsége csak tettetés és színlelés, és csak a figyelmet akarja magára vonni. Poppe nyugodtan azt felelte, hogy sokkal rosszabb, mint azt róla hiszik, ezért kéri, imádkozzék érte többet; nem is csodálkoznék, ha más lelkivezetőt választana. Erre a megzavarodott gyónó teljesen megnyugodott.

Alázatosságával karöltve járt *engedelmessége*, amely gyermeki hitében gyökerezik. Az engedelmesség lelkipásztori munkájának alapzata. A hit és az engedelmesség az a két mankó, amely nélkül gyenge lelke tapodtat sem tud előre haladni. Püspöke, *Mgr. Seghers* genti püspök, alighanem papjai ösztökélésére gyermek-szervezetének irányítását, alig hogy megalapította, kivette kezéből és ezt vele személyesen közölte. Poppe csendesen állt, egy szót sem szólt, letérdelt és főpásztora áldását kérte. Mikor meghalt, püspöke felkiáltott: „Olyan engedelmes volt, olyan engedelmes!” XI. Pius 1922-ben történt megválasztásakor ujságból kivágta az új pápa képét, naplójába ragasztotta, mint egy iskolásgyerek és köréje írta: „Az én édesapám.” Mikor már Leopoldsburgban katona-kispapjaihoz szólt, buzdította őket, hogy egyforma tisztelettel olvassák a Szentírást, a pápai körleveleket és a püspökök pásztorleveleit; mert az édesanya írásai azok. Engedelmessége még az orvosra is kiterjedt; egy ízben sok szenvedése miatt új gyógyszerrel ajándékozott neki valaki, de Wardje nem volt hajlandó bevenni. „Inkább legyenek engedelmességből beteg, mint engedetlenül egészséges!” — mondta.

Teljesen az engedelmesség — a lelkiatya iránti engedelmesség — ve-

zérte legfeltűnőbb erényének, a *szegénységnek gyakorlásában*. Ebben majdnem maradéktalanul tudta Vianneyt követni, annál is inkább, mert érezte, hogy csak így tud szeretett szegényeihez közelebb férkőzni.

1916—17-ben igen nagy volt Belgiumban a szegénység, a lakosságnak hiányzottak a legfontosabb élelmicikkek, a burgonya, a liszt; Wardje szégyenkezett, hogy mindennap húst eszik és bőven burgonyát és rizst és néha még pudlingot is kap! A belga káplánok elég jól vannak ellátva; Wardje is, a kezdő káplán, két szobát kapott. 1917. januárjában elhatározta magát a tökéletes és szó szerinti szegénységre. Külső szobáját kinevezte „káplánszobának“, a belső, a háló pedig „Wardje szobája“ lett. Radikálisan járt el, eltávolította az ágyat, utána már csak egyszerű facipiccsen aludt, matracát egy szegény öregasszonynak ajándékozta és utána egész életén át szalmazsákon hált. Eltávolította a mosdót és egyszerű hokedlin, pléhmosdótájból mosakodott, a vizeskancsó a földön szerénykedett, a tükröt ugyan nem merte eltávolítani, de színével a falnak fordítva akasztotta fel. Amikor csak lehetett, mindig ebben a szobácskában tartózkodott. Legendáshírű lett felöltője, télen-nyáron egyaránt ezt viselte, színehagyott, avítt hátán hatalmas folt éktelenkedett; utazóbőröndje pedig egy jókora margarinos-doboz volt, amelyet madzaggal kötött össze. „Nem elég, ha a lelkeket szavakkal símogatjuk, önmegtagadással és a kegyelem hűségés követségével kell őket táplálnunk“ — írja egyik naplójegyzetében. Katona-kispapjainak pedig kijelentette; „Ismerek néhány nem-szegény papot, akiknek nincsenek jó eredményeik a pasztorációban, de olyan igazán szegény papot, akinek apostoli munkájában ne lenne hatalmas sikere, egyet sem ismerek!“

Wardje erényeinek éltetője a *tökéletes Mária-tisztelet* volt. Szeminarista korától kezdve egyre meghittebb lett a Máriával való közössége. Minden prédikációjában szerepelt a Szent Szűz, mindnyájunknak édesanyja; őhöz fordul minden bánatában, nehézségében. Szent Grignon tökéletes tiszteletének lényege az, hogy Máriához mint a minden kegyelmek közvetítőjéhez csatlakozik a lélek, minden munkájában őt kéri segítségül. Gyermeki bizalommal imádkozott Hozzá minden ébredéskor, hogy vegye anyai ortalába, adja áldását és óvja meg minden bajtól. Sohasem szakította meg rózsafűzér-imádságát; számtalanszor fordult „tüzel nyilakkal“, fohászimákkal Anyjához. Minden cselekedet előtt Mária áldását kérte és lehajtott fővel néhány pillanatot várt, hogy kegyelmi áramkörébe belekapcsolódjék. Utána Mária keze által ajánlotta fel művét az Istennek. Arra törekedett, hogy mindenben Mária lelkuete szerint járjon el; úgy tekintett a szentostyára, ahogyan Mária szent Fiára nézett, az ő szívével fordult Jézushoz, kinek úgy akarta önmagát átadni, mint ahogyan szent édesanyja tette. Sokszor mondta ki a figyelmeztést: „Nem tanulmányozás és gondolkozás által jutunk el ide, hanem csak alázatos gyakorlás által.“ Mindazonáltal Poppe beszédeiben, írásaiban, példájával nagyon sokat tett Mária kegyelemközvetítő jelentőségének kiemelésére, úgyhogy életírója, Odilo Jacobs nem habozik őt Mária legnagyobb apostolai közé sorolni, megjósolva, hogy nevét majd egyszer még Szent Bernát, Liguori Szent Alfonz, Mgr. Olier és Szent Grignon de Montfort neve mellett emlegetik. Wardje megérte halála előtt másfél évvel, 1923 januárjában azt az örömet, hogy az új pápa, XI. Pius belga, francia, olasz és spanyol teológusokból bizottságot szervezett, hogy tanulmányozzák, mennyire érett a helyzet Mária kegyelemközvetítő szerepének dogmaként való kihirdetésére. Mi most, amint értesülünk, küszöbön állunk ennek az örvendetes eseménynek; úgy véljük, Edward Poppe szava és főképpen gyönyörű példája is hozzájárult ehhez.

Az mindenesetre bizonyos, hogy Wardje, immár Isten szolgája, példánk marad Krisztus közelebbi követésében és reméljük azt is, hogy Vianney Szent János, a szent plébános-példakép és védőszent mellett, talán hamarosan megkapjuk a káplánok védőszentjét is.

A VIHARHOZ

*Ha én még egyszer viharba kerülnék,
összeszedném kis cókómókomat:
egy-két verset,
öt kedves könyvemet,
s egy kőre ülnék az országúton,
hol riadt futásban keringenének mind a többiek.*

*S ha akkor már
fehér szakállam volna
és göcsörtös bot kezemben,
csak a szélvészhez szólanék,
mely örjögve öklözi ziháló mellemet,
csak hozzá szólanék:*

*Mit művelsz gonosz bolond ?
Hát nem önnön húsodba tépsz,
mi lenne veled nélkülük,
bokrot, virágot, embert, állatot,
ha szétszednél izekre ?
Csitulj, te ostoba,
hagyd békességben élni testvéreid !*

*Es akkor így felel, tudom:
Reszketsz, ugye, hatalmas láttán, vénség ?
s a félelem elvettá szűk eszed,
különbén értenéd, mily vígan nyargalok,
mily gátlástalan,
ha pusztaság a föld.
Igen, a félelem elvette már eszed,
reszketsz a húsodért, te vén csaló,
a kurta percekért, mi hátra még neked.*

*Es akkor én újból csak megszólítanám:
Hallgas reám, te szörnyeteg vihar,
hát nem nagyobb gyönyör,
örjögésed helyett,
becéző, finom dallamot susogni el
a karcsú kis füveknek,
nem édesebb szellők szavával szólani,
szerelmes költeményt zizegni lányfüleknek,
virágok illatát elvinni szárnyadon,
fölkapni porszemet,
hogy új és új csodát
friss buggyanásokhoz segíts ? !*

*Es ami engem illet,
vértivó vihar,
nem félek, lásd, hisz vágyam ennyi csak:
hogy mikor meghalok, az égbolt tiszta lenne,
és én, mint Francis Jammes, a bölcs poéta,
akácillatos országúton,
szamarakkal induljak föl a mennybe.*

Vámosi Pál

AZ ISMERETLEN RÁKÓCZI

Szekfű Gyula, akinek az volt a feladata, hogy lámpás legyen a sötétségben — a sok pallér-müemlék szerencsés kivételeként farkasréti sír- emléke ezt örökíti meg — megírta „*A száműzött Rákóczi*”-t. Nagyszerű, de kissé leleplező szándékú könyv. Ez, és a körülötte kerekedett vihar tett legtöbbet, hogy a tudatunkból is meglehetősen száműzött Rákóczi mégse legyen annyira száműzött.

Az újra feltámadt érdeklődés azonban nem terjedt túl a nagy ember személyén: arról kevés szó esett, hogy nagy lelkének egy részét írásban örökítette meg. Írásait nem is ismertük meg. Mint ahogy nem ismerjük eléggé a nagy „triász” első és utolsó tagjának, *Zrínyinek* és *Széchenyinek* tanítását sem. (Iskolásan és kivonatosan „ad usum delphinorum” eleget csikorogtunk a *Szigeti Veszedelemen*, de mennyire nem tanultuk Zrínyi csodálatos, a nemzet szemét nyitogató, a honi hibákat ostorozó prózai írásait.) Hogy Rákóczi gondolatvilága egészen a legújabb időkig megmaradt nagyrészt idegennek, ludas ebben a Habsburgok féle lojális kultúrpolitika, de az a „pazarló nagylelkűség”, helyesebben menthetetlen nemtörődomség is, amely meghagyta Rákóczi írásait a francia vagy latin nyelv zárai mögött. Ha arra gondolunk, mit tesz például a francia kultúra azért, hogy *Rabelais* állandóan ott legyen a francia szellemet alakító tényezők között, el kell szomorodnunk, ha összegezzük műveinek kiadásait és a róluk készült fordításokat. A legújabb magyar kultúrpolitika azonban — nagy örömünkre — pótolni igyekszik ezt a hiányt. Ennek eredménye többek között a kezünkben lévő nagyszerű kiadvány, *Köpeczi Béla* gondozásában „*II. Rákóczi Ferenc válogatott levelei*”.

Ezek után azon sem kell csodálkoznunk, hogy írónak sem tartotta a közelmúlt irodalomtörténete. A „*Magyar irodalmi lexikon*” 21 sorban regisztrálja írásait, ugyanezen az oldalon 70 sorban ismerteti *Jókai* egyik legjelentékesebb regényét, a „*Rákóczi fiát*”. *Pintér kétkötetes irodalomtörténete* (amely elsősorban az egyetemi tanulók kézikönyve akart lenni) még ennyire sem gavallér. A saját korában meg sem említi, az előző kor (az ellenreformáció kora, 1603—1704) bevezető részében elintézi az egész Rákóczi problémát négy szürke, semmitmondó sorban.

A legújabb irodalomtörténet ezen a téren is nagy mulasztásokat pótol. A mai egyetemi hallgatók *Klaniczay Tibor* „*Régi magyar irodalom II*” című kötetében már 24 oldalon tanulhatnak arról, hogy Rákóczi nemcsak szabadsághősnek, de írónak és tanítónak is nagy.

Talán mégsem túloztam, amikor emez ismertetésnek a fentebbi címet adtam. Mert túlvagyunk még attól, hogy magunkénak mondhatnók e nagy tanító gondolatvilágát. És ez a vallásos olvasó számára annál nagyobb hiány, mert a szabadságharcot ismertető „*Emlékiratok*” is, de különösen a szentágostoni úton haladó „*Vallomások*” a magyar vallásos irodalom remekei is. Hasonlóan értékesek levelei is. Örömmel ismertetjük meg olvasóinkat ez utóbbiak becses tartalmával, lehetőleg az ő, és kevésbé a mi szavainkkal.

Aldozat, egészen a halálig

Nem sokszor kapjuk rajta, hogy szebbnek látná, vagy szépítené a való helyzetet. S ahogy fokról-fokra romlik a hadi helyzet, úgy szaporodik elhatározásainak megokolásaként a „végső szükség”. De ha már életét tette a szent ügyre, nem hátrál. Szeretné ezt látni katonáitól is, különösen

vezéreitől. Szinte atyai hangon buzdítja Eger kapitányát, *Perényi Miklóst*, aki végül is oly könnyedén feladta a fontos pontot. Ne féljen a néhány ágyútól, amit az ellenség felvonultathat: éjjel kétszer annyi falat húzhat, mint amennyit nappal ezekkel szétlőnek; a kazamaták erősek, víz is lesz elég.

Különb is jobb volna mind Kegyelmednek, mind az alattavalóinak egy Magyarország bástyája oltalmában magát dicsőséges halálra resolválni (elhatározni), mintsem hazájához való szereteteket és hitbéli kötelességeket farban rúgván, az ellenség incselkedésének és hitegető szavainak hitelt adni. (*Munkács, 1710. nov. 29.*)

A saját hűségével akarja megerősíteni a már hűtlenné lett *Károlyi Sándort*. Vegyen példát tőle, ő nem fog meghátrálni.

Tudom, legnagyobb argumentum ebben az, hogy úgyis elhagyattatom, s még talán az külső reménség is megcsal; — mely ha mind úgy történék is: mégis jobban szeretem tiszta, tökéletes lelkiismerettel Istenbe vetni reménségemet egyedül, mintsem hitetlenségemmel azt megmocsokolván, attól is mind eltávoztatnom, mind érdemtelené tenni magamat. Ez oly végső resolútióm, amelytől csak a halál válasz el; s nincs oly nyomorúság s rabság, amely elémben habozást okozzon. (*Strij, 1711. márc. 31.*)

Az a nagy ember, aki kénytelen csalódni fejedelmekben, vezéreiben, barátaiban, aki arra kényszerül, hogy fokról-fokra jobban lássa nemzetének hibáit, s akit nemcsak sikerei hagynak cserben, elhagyja hitvese és családja is, mindig keményebbé csontosodik aszkézisében.

A vértanúság a maga megjelenésével — ahogy a kiváló innsbrucki professzor tanította — legtöbbször „szennyest” valami. Hátha még oly hosszúra nyúlik, mint az övé. Franciaország Angliával és Hollandiával együtt 1717. óta Ausztria szövetségese, a török Pozserovácon 1718-ban békét köt az osztrákokkal. Rákóczi egyre jobban tapasztalja, hogy csak kolonc a „nagyok” számára. Ebben a helyzetben hiába küldözgeti leveleit Párisba, hogy az utált Rodostót legalább Spanyolországgal felcserélhesse, leveleit talán fel sem bontják.

Most már — írja D'O márkinak *Rodostóból 1726. nov. 29-én* — semminemű erősen álló fundamentumra nem támaszkodhatom, amelyen eltengethetem hánytvetett életem maradékát.

Keserőségében talán elhomályosult előtte élete nagy célja? Egyáltalán nem. És ezeket a sorokat alig lehet meghatódottság nélkül olvasni.

Isten sohase adja, hogy akár egy csöpp vére is ontassék bárkinek énmiattam, vagy trónusom visszaszerzése és a nép felszabadítása miatt. . . De ha a Mindenható úgy akarja, és Európában lobogni fog a háború lángja, azt hiszem, kötelességem lesz feláldozni magam, hogy, Szent László királyunk példájára, nyilvánvaló prédálójától igazságos és az isteni rendelésnek megfelelő cselekedetekkel megszabadítsam a népet.

És hadd jegyezzük még ide, hogy 1735. februárjában, alig két hónappal halála előtt, emlékiratban ösztökéli a francia udvart, hogy Spanyolország, Franciaország és Törökország segítségével újra fegyvert ragadasson.

Látó szemmel

A nagy fejedelmek utóda, *Zrínyi Miklós* unokaöccse, *Tököly Imre* mostohafia, az ország első családjának sarja, a kiváló tehetségű, de még nagyobb jellemű Rákóczi hét éven keresztül megtestesítője, legnagyobb hordozója népe szabadságvágyának.

Kezünkben van nagyságának egyik maradandó emléke, levelezésének egy része. Leveleinek óriási ívével átfogja a francia királyi udvart, Lengyelországot, Oroszországot, a Portát és Havasalföldet. Ismeri a magas diplomácia minden fortélyát, de azt is, honnan teremthet abrakot a harcosok lovainak. Személy szerint ismeri vezető katonáit, azoknak emberi gyengéit, de ismeri és atyaként szereti „szegény népét”. Ha ki sem mozdul Munkácsból vagy bármely más főhadiszállásáról, úgy tekinti át az ország területét s a sokszor áttekinthetetlen harcok állását, mint a jó sakkozó a sakktáblát. Annyit tud, mint egy sokfejú kancellária és mindent mozgat, tudásán kívül óriási hitével és akadályt nem ismerő eltökéltségével.

Aki szívet-lelkét egy dologra tette fel, az hajlamossá válik arra, hogy egyoldalúan, a maga vágyai és céljai szerint minősítse a tényeket, „konstruálja” az eseményeket. Nem mondható, hogy Rákóczi teljesen mentes ettől. De a tények helyes látása és értékelése terén kevésbé, inkább abban téved, amiben téved minden nagy idealista: több igazságszeretetet és méltányosságot tesz fel kora hatalmi embereiben, mint amennyi bennük valóban megvan.

A sok helyett csak egy példát politikai éleslátására. *Filippo-Antonio Gualterio* bíborossal franciaországi nunciussága idején ismerkedett össze. Itáliába visszatérve több levelet írt hozzá, mint olyan ország fiához, aki ugyancsak félhet a Habsburg-ház fokozatos erősödésétől. Egyikben írja (*Marly, 1714. júl. 15.*)

Vizsgálja hát meg az Ausztriai Ház érdekeit, hogy megtudja, mi lesz Mantua, Mirandola és Toscana sorsa. Ha e ház (a Bourbon) hanyatlása bekövetkezik, bizonyos, hogy az Ausztriai Ház, mely születésétől kezdve arra vágyik, hogy ennek helyébe lépjen és megtámadja, mindent igyekszik megkaparintani, amit csak lehet.

Mivel jól lát, több rosszat, mint jót lát. Munkácsról írja *XIV. Lajosnak 1705. dec. 30-án* ezt a levelet. Segítséget vár, mint eddig. Mi sem volna érthetőbb, minthogy a bizalom érdekében jobbnak tüntesse fel a valónál a helyzetet. Ó nem! Nincs itt illúzió!

... Kezdetben mily heves igyekezettel vetette magát nemzetem ebbe a háborúba és bevallom, hogy a jelen való gyors változás okát egyedül a Gondviselésben kereshetem. Gyöngeség támadt és csüggedés... Ezeket a szomorú állapotokat csak súlyosbítja generálisaim titkos féltékenykedése, ami a leggondosabban kidolgozott terveket is tönkreteszi és megakadályozza a hadak regularizálását, részben, mert a fegyelem lazításával igyekeznek megnyerni a katonák rokonszenvét, részben, mert hadiismereteik igen fogyatékosak. Némelyik még tanulni is szégyel és tudatlanságának leplezésére a nemzet ősi szokásaira hivatkozik, bár a tapasztalat bebizonyította, mily csapásokat köszönhetünk ezeknek. Úgy érzem, csupán egy dologban közös az akaratok: függetlenek akarnak maradni egymástól csaknem valamennyien... Néhai Thököly gróf példájából megtanultam, mennyire csinján kell bánnom egy olyan nemzet főbjeivel, amely nemzet nagyon jól ismeri az Ausztriai Ház ravaszságát, nem tévovázik, ha háborúra kerül a sor, de a hadakozás viszontagságait vállalni és életét kockáztatni nem akarja.

És mint minden nagy tanító, mint előtte *Zrinyi* s utána *Széchenyitől*, *Adyig* annyian, mivel a való tények kemény alapja helyett nem akarnak homokra építeni, bírálják a nemzet hibáit, írják a soha véget nem érő „nagy szatírát”. A sok helyett idézzük még a varsói lazarista misszió főnökéhez, *Montméjanhoz* írt levelét (*Kassa, 1708. jan. 2.*)

Mindennek tetejében, minthogy a tudatlanság minden rendbe behatolt, kevés megfelelő embert találtam, akit kiválaszthattam volna ebből a nemzetből, amely ugyan természetétől fogva harcias, de az Ausztriai Ház szolgasága alatt erősen elparlagiasodott.

Istennel szövetségben

Úgy látszik, örökségül kapta anyai ágon a nagy Zrínyiek vallásosságát, apai ágon a neofiták buzgóságát, és ezt nem volt nehéz a neuhausi jezsuitáknak oly mértékben elmélyíteniök, hogy végül is egész életének, áldozatos hazaszeretete mellett, ezzel ezer szállal egybefonódva, fő vonása vallásossága lett. A „*Confessio peccatoris — Vallomások*” és a „*Meditationes — Elmélkedések*” írója szinte a szent magaslatait járja s rodostói élete is inkább remetééhez, mint az egykori udvari emberéhez hasonlít. Mivel közölt levelei nagyrészt az ő „aktív” éveiből származnak, feleletet kapunk arra is, hogy az említett irataiban lelhető vallásosság valóban csak végső karó-e — amint sokan állítják —, amelyhez egy csalódott ember, minden reményét elveszítve, lehorgonyzott.

Isten úgy benne van az ő életében, hogy lépten-nyomon tollára kívánkozik:

Ha Erdély országának teljes tehetségem szerint gondját nem igyekeztem viselni, légyen Isten ítélője szándékomnak (*Pekri Lőrincnek, Tornyospálca, 1706. jan. 9.*)

Az mely Isten porból felvévén ügyemet, maga ingyen való kegyelméből ennyire vitte: aztat azok segítségek nélkül is boldogíthatja, az kit többször előmozdítani nem kívánják (*ugyanott*).

Ó, nem valami janzenizmus, nem is miszticizmus ez! Egy nagy ember életét és mindenét kockára tette hazájáért, népéért. És a nagy „játékban” a fő-fő szövetségese Isten. Aki tehát vonakodik társ lenni a haza védelmében, az Istennek is ellensége:

Es úgy vélje, hogy ezek által következhető rosszakért nemcsak előttem fog Kegyelmed tartozni számot adni: de, ha szintén az én ítélőszékemet hitetlensége által elkerülni akarná is, — akármely státusában sem kerülheti el az Isten ítélőszékét, aki előtt bizonyára nemcsak Eger vára feladásáért, de az abból következhető haza-romlásáért is fog Kegyelmed tartozni számot adni. (*Perényi Miklósnak, Munkács, 1710. nov. 29.*)

Es mikor már mindenki elhagyja, Lengyelországba kényszerül, s *Károlyi Sándor* a fegyverletételre készül, ezt az egyetlen megmaradt szövetségését, Istent mozgósítja arra, hogy *Károlyit* végül is jobb elhatározásra bírja:

Megvilágosítja Kegyelmedet is azon Szent Lelkével, amelyet bizonyosságul hitt vala akkor, amikor hitit hazája régi szabadságának helyreállítására mind lekötötte, s mind arra maradékit is sub poena perduellionis in patriam (hazaárulás büntetének terhe alatt) kötelezte, — azon Szent Lelkével, mondtam, kívánom én is: világosítsa az Kegyelmed elméjét s erősítse szívét, amelynek jövetelit ezen elmúlt (húsvéti) szent napokban ígerte Idvezítőnk mindazoknak, akik tiszta szívűek. (*Károlyi Sándorhoz, Stari Selo. 1711. ápr. 9.*)

A francia-osztrák megbékélés után, mikor politikailag alig remélhetett valamit, az udvari élet terheitől elfáradva 1715. áprilisában *Grosbois* kamalduli kolostorában bérelt házat magának. Innen írja *Gualterio* bíborosnak 1716. október 10-én:

Soha olyan jól nem éreztem magam, mint amióta a világi élettől visszavonultam és keresztényi kötelességeimet teljesítem... Ezt az életmódot választván, olyan generálisnak tekintem magam, aki hadjáratát befejezve, visszatér az udvarba, figyelmesen szolgál urának, anélkül, hogy valamit is kérne tőle, boldog, ha közelében lehet és türelmesen vár sorsára, készen arra, hogy kövesse ura parancsolatait, amint megismeri azokat... Szent Ágostonnal együtt mondhatom: későn szerettelek, ó Jóság, aki olyan régi s mégis olyan új vagy! Ez a felkiáltás fejezze be leveletem, mert megtérésem egész életemre szól.

Rodostóban sem feledkezett meg szíve kedves helyéről s ha már ő a francia udvar érzéketlenségéből nem is hagyhatta el Rodostót, legalább halála után *szíve* itt talált nyugvóhelyet.

A fejedelem és szegény népe

A jobbágyok Rákócziban megszabadítójukat üdvözölték és tömegesen csatlakoztak hozzá. A *marosszéki* jobbágyok folyamodványban jelezték csatlakozásukat:

Hallottuk az mi kegyelmes urunknak őnagyságának kegyes jó ígéretit, hogy valamely jobbágy ő nagysága mellett felül, kardját felkötí, szabadságot ad nekie, ha Isten ő nagyságának boldog előmenetelt ad, s az országot megbirhatja, mi is azért szegény igaviseelő jobbágyok a mi kegyelmes urunk mellett készek vagyunk életünk fogytáig szolgálni országot és fejedelmet.

Dulfi György, arra a hírre, hogy Rákóczit bejövetelekor a császáriak Munkácsnál megölték, így beszélt jobbágyaihoz:

Ördög szülék, oda van már az istenetek, levágták most azt a Rákóczit, akit Isten gyanánt tartottatok.

A szabadságharc folyamán a nemesség jórésze is csatlakozott Rákóczihoz, így a jobbágy-felszabadulás nem valósulhatott meg — társadalmi feltételei sem voltak még adva, hiszen például a francia jobbágyok is csak 1789-ben szabadultak fel —, de szinte minden idevonatkozó sorából kitetszik a magyar szegénynép ismerete, megértése és szeretete.

Orosz Pál tábornok, Thököly egykori katonája, a szegénylegények szószólója panaszos levélben számol be Rákóczinak a katonák sanyarú állapotáról, kedvetlenségéről. A fejedelem *Rozsnyóról 1706 december 1-én* írt ízes, népi fordulatokban bővelkedő levélben nyugatja öreg katonáját:

Kedvesen vettem az Kegyelmed tudósítását azon az darab földnek állapotjáról, melynek nyomorúságán szánakodni nem szünöm; csak el is hiszem, van elég oly beszéd, hogy fütöznek az urak, s fázik az rongyos katona... De, légyen bár Isten ítélője dolgoknak, ha annyit nem kívánnék túrni, szenvedni, mint az legmezítlenebb — csak szolgálhatnak hazámnak.

És ezekkel a kissé csúfondáros, de annyi kedvességgel írt sorokkal fejezi be:

Mindezekből általláthatja Kegyelmed, hogy távollétemben is hallom, érzem, szánom az katona morgását: de az ő eszén, ha járok, — magának sem lesz jó, nekem is; hadd morogjon hát szegény, hamarább megbékélek én vele, mintsem az némettel! Majd felváltatom korácsony után más haddal, — kinyútózik az feiesége mellett, megúnja magát, elfelejti bosszúját, s visszajön.

Nagyon vigyáz arra, hogy a hadak a szegény népréteg javaiban kárt ne tegyenek:

(Erdélyben való) bemenetelemtől fogvást mely keserves s haragra indító szívvel panaszlottam az élés- és más alkalmatosságokban történt fogyatkozásokat. (Örömmel jegyzi meg ugyane levélben *Károlyi Sándorral* kapcsolatban) Panaszokat Erdélyből ellene nem hallottam, mindinkább urak majorságából tartván az hadakat. (*Pekri Lőrincnek, Tornyospálca, 1706. jan. 9.*)

Emberség és írásmód

Az idegenben eltöltött ifjú évek, a magyar közéleti nyelv fejletlensége, a hivatalos levélstílus latin kötöttségei eredményeképpen magyar nyelvű levelei fárasztó olvasmányt jelentenek. De csak annak, aki a kéréses stílus külső kiiktatásával szemtől-szembe nem tud kerülni e csodá-

latos emberrel. Annál is könnyebb ez, mert az ő tüzes páthosza kitör a stílusbeli nehézkesség rácsa mögül:

Ezeknél többet írunk haszontalan volna; mert, ha se a hitelenségnek bizonyúsága, se annak kemény ítéleti, s édes hazánkhoz való szeretetünk, özvegyek s árvák oltalmához való kötelességünk, nemzetünknek az német igája által szenvedett nyomorúsági, és ezután még tízszerte nagyobb mértékben következő üldözési, vérünk és atyánkfiai mészárosítási nem moveálják az Kegyelmed és alattavalói szíveket: jól tudjuk, hogy többeknek írása is haszontalan volna. (*Perényi Miklósnak, Munkács, 1710. nov. 29.*)

Máskor meg a szomorúság teszi valóságos *freskófestővé*:

Sok betegségekből kiholtanak az emberek, — csak az bolygó és tévelygő marha által tapodtatnak az vetések, s az felülnevezett vármegyékben, úgy Szatmár, — Szabolcsban is és Máramarosban, nemhogy adót szedne, de senki feléje is alig mér menni az eszeveszett és a haláltól irtózó szegénységnek. (*Pápai Jánoshoz és Horvát Ferenchez, Sarud, 1710. júli. 29.*)

Aki magánéletét oly férfias szeméremmel palástolja, s aki még szerelmes leveleiben is oly tartózkodó férfiassággal szól, nem egyszer válik *lírívá*, ha hazájáról ír:

Igy azért legdrágább kincsemet: édes hazámat, Munkácsomat és abban lévő másik mindenemet, Kegyelmedre hagyom s lelkire, hitre kötöm, bizom. (*Károlyi Sándornak, Salánk, 1711. febr. 18.*)

De nem idegen lelkétől a *humor* sem. Esztergom megvételére készül. Az erődítményt és a várost *Bercsényi* nyomán borbélyszéknek mondja, mert központi fekvésénél fogva arra lehet innen fordítani a védekező figyelmet, ahonnan az ellenség jön. *Bercsényihez (Eger, 1706. ápr. 4.)* írt leveléből — erről írva — árad a nagy kaland előtt álló bátor ember jókedve. Amíg az agyúk Kassáról meg nem érkeznek

olyan léssen dolgozunk, mint akit a borbély ugyan székbe ültet, megmos és szappanoz, de borotvája nem lévén, meg nem borotválhat... Én bizony azt akarom: holnap kezdhetheték az durdú, — csak legyen olyan, mint a pupu.

Néha *gunyoros* is:

Többször oly ordelt (parancsot) hadainknak nem adok, hogy tudniillik az mely helységet meg nem tarthatnak, elhagyják — hiszen parancsolatink nélkül is tudják ezen mesterséget. (*Bercsényinek, Eger, 1706. ápr. 16.*)

A cserepit és a gödrít méretteti Kegyelmed a bombáknak, — vajon azt félti-e, hogy az egri patkányokat és egereket megölik, oly mélyen menvén bé a földbe? (*Perényi Miklósnak, 1710. nov. 29.*)

A sikertelenség természetesen fokról-fokra mélyebbre viszi le... de talán nem annyira a szomorúságba, mint a rezignációba. A kétségbeeséstől megóvjá vallásossága és az az emberi nagyság, amely bajban tetszik ki leginkább. S ha az olvasón erőt venne a sorsán való szomorúság, elmosolyodik az ő szakazmusán:

Mostani állapotomban szinte már azt sem tudom, vajon élek-e még vagy csak azért vagyok a világon, mert elfelejtettek eltemetni. (*Egy francia királyi hercegnőnek, Rodostó, 1723. jan. 22.*)

Ahol pedig nem köti a nyelvi nehézség: francianyelvű leveleiben, ott még kötetlenebbül szárnyal. Szeretnők, ha minden olvasónk elolvashatná a francia hercegnőnek írt, fentebb idézett levelét: a sokszínűség, szellemesség, humor, finomság Mikesnek is példaképvál való tárházát.

FÖLTÁMADNAK A HALOTT MEZŐK

Írta Szarka Géza

Még most is emlegetik Sárteleken a Bedi Vincét, az aknaszedőt. Hajmeresztő tettét csak nem tudja elfeledni Sártelek, meg az Ilka-major népe.

Ez a major csak egy ugrásnyira van a falutól, de mégis külön világ: pusztá a maga külön törvényeivel, hagyományaival. Node olyan hagyomány aztán ezer év óta nem volt, hogy a föld gazdái máról holnapra a tegnapi cselédek lettek.

Csak nemrég hallgattak el a fegyverek, jó félesztendeje. A pusztá környékén több a bedöglött harckocsi, mint a ló, vagy éppen a traktor. Ebből az utóbiból csak egyetlen akad, a Pócza-gyereké. Úgy ragasztotta össze innen is, onnan is. Egy kicsit a pusztai népek is segítettek neki. Hogysisne! Ettől a masinától függ az életük, a kenyérük. Lová, ökre alig van egynek-kettőnek. A tavasz is kínozza őket, a föld csírás, fogantató szaga, a tavasz áramának neszei, amiket csak a föld fiai értenek.

Pócza, a traktoros, büszkén próbálgatja a motort. Tudatában van hatalmának. Úgy néz a reménykedő tegnapi cselédekre, mint a golyvágalamb a kolduló verebekre. Mintha azt mondaná:

— Látom, vagytok. De hol van a golyvátok?

Csobán, a volt csírás, szeretettel veregeti meg a masina farát, mintha valami szép tenyészállat volna:

— Fáin egy dög lett belőled!

Tizenkét holdat kapott ő is, de most kórót lenget rajta a szél.

— Szép Hofherr, no — sommázza ki Sarudi, az öregbéres. — Van nekije mozgása. Tízet is megszáthat ez naponta hatos ekével. No — emeli föl a hangját — ötven kilóban megegyezünk, te Gyula, aztán gyűssz hozzám előbbed.

A többiek felhökkentek. Hogyne! Majd hogy Sarudihoz menjen először! Honnan venné ez a részeges disznó a hétmázsa szemet a traktorszántáshoz? Hiszen a jószág bendőjéből is kiinná az abrakot, — ahogy a vetőmagját is elitta már...

Kilönkint száll a licitáció Pócza felé. A gépész csak a vállát vonogatja szótlan, zárt arccal, miközben mélyeket szippant az alsóajkára ragasztott cigarettából. Végre kegyesen szóra méltatja a versengő új parasztokat:

— Aknamezón pedig nem szántok, tudják-e?! Megyek a Naplásba a gazdákhoz. Ott kevesebb a tányér a föld alatt!

Beadta a gázt a motornak, majd nagyokat zökkenve megindult gépével a falu felé.

A pusztaiak méltatlankodtak. Így lóvá tenni őket! Kiszolgálták a gépészuraságot a javító-munkáknál, s most itt van: megy a Naplásba a régi parasztokhoz.

— Az, — facsarta szóba a keservét Csobán. — A Naplást végigtúrták az aknaszedők, de a mi földjeinket csak úgy tessék-lásséokra börcözgették. Hogy ugye a Tóth Pesta is. Most több darabban fekszik a temetőben.

— Meg a Remsei Jancsi. Megjárja a két háborút, a légy se csipte szegényt, most meg elvitte a két dolgos kezét az akna. A rosszabb, aki szánt!

Sarudi mohogta ezt kárvallott arccal. Varga Mátyás, a vadorzó, ropogtatta az égbelieket, hogy így, úgy, megint csak a zsiros basákat pártolják, akiknek mégis maradt csak állatjuk, de az újparasztok csak a tetveket állíthatják az istállóba.

— Egy patás tetűd pedig neked is van az istállóban — ungorkodott vele Csobán. — Csak az feketézni jó, ugye, Pestre?!

Jó, hogy szamarat teremtet az Úristen, és az a szamar éppen akkor ordított föl, mikor Varga Mátyás neki akart menni Csobánnak. Szamar Sárteleken? Aki itt ordít most fekete-vasárnap délután, az biztos, hogy idegen szamar.

Ott kocog a magtár körül kordéjával, a kordén gazdája, mellette üget egy nagy, fekete kutya.

— Nini, a Vince! — sívített egy gyerek. — A Bedi Vince.

Csakugyan az volt. Szamárral meg kutyával. Vajon milyen nemzetiségű lehet ez a szamár? Angol, amerikai vagy francia? Magyar nem, az bizonyos, mert „az ordítása olyan idegenforma“.

Ezt Varga Mátyás mondja, a nyaknélküli orvadász, aki pedig igényli a tekintélyt, mert nemrégiben is egy lövésre két nyulat lőtt.

No Vince, no! Rázzák a kezét, ölelik, ropogtatják, valaki halkán fölsír, aztán hosszú csend; eddig tart az anyai csók.

Szép szál gyerek, meg kell hagyni. Csak úgy fölemeli az anyját az ajka ereszéig, mint a gyermeket. Kék szemében mosolyog az élet, az arca reped a feszítő nedvektől. Furcsa szabású, finom ruha van rajta, cippzáros, idegen mintájú. Megint rácsimpaszkodik valaki, aztán megint, — a leánytestvérei. Van-e nagyobb öröm a világon, mint mikor megjön a fiú a hadifogságból? Háromszor hozták halálhírét, tíz hónapja nincs hír róla, aztán most itt van egy darabban...

Becsődülnek vele a -kis földes szobába. Öreg Bedi Márton itt rázza meg a kezét. Neki megártott a front, kastélyos a színe, a hangja is tompa.

— No! — Csak ennyi a szó köztük. Az öreg megcsókolja elveszettnek hitt fiát, de többre nem mennek egymással. A népek majd szétszedik Vincét. Mindig is szerették. Figurás, jóbeszédű gyerek. Egy test velük és mégis kiút közülük. Nem szegődött el a Springer báróhoz, hanem inkább az apja vakarék három holdján dacoskodott. Még az ezüstkalászt is megszerezte a gomblyukába.

— Tik is tizenkét holdat kaptatok, Vince, — fontoskodik Mihók, a volt magtáros. — Megindult a föld utánunk, csak nincs, mivel győzzük.

Elpanaszolja az aknát, meg az állathányt. Póczára is sor kerül. De Vince nehezen tud most hozzájuk igazodni. Gyerekek lepik el jobbra-balra, kék, kacagó szemébe a villók bújtak bele. Ömlik a mese ajkáról, ki tudja, mese-e vagy merő igazság?...

Furcsa bórdarabot mutat. Ezt a tarajos kígyóról szerezte a Fekete-erdőben, ott, ahol a Duna ered. Eppen elaludt egy kicsit, hát sípol ám valami. Fölnéz, hát egy nagy kígyó karikázik le a sásfészekből. Füttyölt, mint a gőzmasina. A fején meg nagy vörös taréj. Farka a szájában. Egyenest feléje. Szerencsére ott volt Matyi, a szamár. Olyat bődült, de olyat, hogy a kígyó megállt ijedtében. Matyinak se kellett több. Rúgott egyet a hátulsó lábával, hát a tarajos kígyó csak fölfordult.

Még az öregek is szájtátva hallgatták Vincét. Lehet is. Különösen, mikor az állatokról beszél. Egy gyönyörű, nagydarab lóval indult útnak. Egyet aludt, lett belőle karcsú hátszló. Megint aludt egyet, lett belőle póni. Megint egy alvás, a kis lovat elkötötték, lett belőle ez a szamár, a Matyi. Azóta alig mer aludni. Még jó, hogy Sártelek, meg az Ilka major nincs a világ másik szögletében, különben mégis csak kellett volna aludnia, és a végén egy nagy bolhával érkezett volna Sártelekre...

Nagyot nevettek a népek. Bediné már megmelegítette az ételt, szerette volna kímádkozni a szobából a sok száját, de azok csak nem tágitottak.

— Hát a kutyád miből lett, te Vince? — ungorkodott vele Varga Mátyás.

— Az enyém? No idehívom. Betyár! Betyár!

Három vakkantás — és az udvarról becsörtetett a nagy fekete állat. A gazdája ölébe tette okos fejét.

— Kíváncsiak, honnan jöttél, Betyár, — szólta a kutyához. — Ugye úgy fogadtuk egymást örökbe.

A kutya halkán vakkantott kettőt. A szeme egy lángoló értelem volt.

— Ott tekeregtél behúzott farokkal az országút mellett...

Betyár mérgesen morgott. Bántották az emlékek.

— Akkor egy rossz ember megcélzott.

A kutya morgása még vadabb lett.

— ... én megkaptam a kezét és a golyó melletted süvített el.

Hálás nyüszítés.

— Akkor láttam, hogy szétépezt holttest fekszik melletted. Ki volt az, Betyár és hogyan halt meg?

Az állat morogva, szégyellősen sunyta le a fejét.

— ... és én akkor azt mondtam neked, Betyár: „Te is ágról szakadt vagy, én is. Fogadjuk egymást örökké.”

A kutya örömszaholásba tört ki. Vince keze szeretettel borzolgatta sörényét.

— No kutyám, most mondd meg, megtanultál-e magyarul ez alatt a két hónap alatt? Vakkants hármat!

Betyár szépen kitagolta a hármasszót.

— Látjátok gyerekek, még az állatok is magyarul beszélnek az egész világon — mondta ünnepélyesen, betyár arccal a nagy gyerek. — Engem mindig mindenütt megértettek, mert magyar vagyok.

Így ragadta el a képzelet szekerén a pusztai apró népét a figurás Vince. Még az öregje is gyermekeké szépült mellette.

Csak a végén vette észre, milyen meggyötörtek. Talán inkább ezeknek kéne mesélniök, és neki hallgatnia őket. Vajon nem volna-e ez rémesebb az övénél?

— Édesanyám — mondta este félálomban — az istállóra tegyenek ám lakatot..., nehogy a számarom bolhává változzon reggelre...

*

Csak reggel kérdezte az anyját Juliska felől.

— Omlós kalácsot sütöttem neked, Vincém, dugott lisztből, fonatosat.

— Épen maradt-e a Julis?

— Akár a harmatos alma...

— És... van-e valakije?

— Ejnye, Vincém, hozzál be egy vödör vizet a kútról.

A fiú megkapta az anyja karját erős kezével.

— Desanyám!

Nincs tovább.

— Ki az a férfi?

— A Pócza Gyula, a traktoros. Még a tavasszal esküdni akarnak.

Bedi Vince szeme fekete felhőbe borult. Két éve nem látta Juliskát, de hányódásai minden órájában nála időzött a lelkével. Minden szép nőben őt, a szebbet látta. Asszonyának képzelte, gyereket ringattatott vele a karján, az ő gyerekeit, — és most Pócza Gyula, ez a pusztai férifrimadonna elragadja tőle?!...

Az anyja meg a húgai szép sorjában mindent elmeséltek neki a traktorosról: hogyan hagyta cserben a majorbelieket, mennyi dölyf szorult a gallérja alá; mennyire megbénít itt minden életet azzal, hogy elvonja traktorát az úgazdáktól.

Bedi Vince próbált fölébe kerekedni a vereségnek, de nem bírt. Derűs életének sodrása megtorpant ezen a váratlan, alattomos zátonyon. Betyár, a fekete pajtás megérezte a bajt és nyugtalanul nyüszítgetett. Lépést sem tágitott mellőle, mikor Vince bement Juliskáékhoz a faluba. Söndörgött, csaholt, hemzsegett, olyan volt, mint egy elvarázsoltsó vőfély, aki fél, hogy a lagzin történik valami.

Padosék háza a falu inenső felében volt az új telken. Zsindelyes tetejét valami akna jól megbörzögette, de már annyira helyrehozták, hogy az eső nem esett be.

Juliska arca lángba borult, mikor Vincét meglátta. Finom városi ruha feszült rajta, éhező városi úri népektől cserélték élelmiszerért. A karján vadozatúj aranyóra csillogott.

— Omega, Omega — ketyegte konokul az óraördög Vince fülébe. Kosszul érezte magát, mint a lenézett, szegény rokon a gazdag asztalnál. Nehezen esett neki a szó, csak nézte, nézte kék szemével a hercegkisasszonyt, aki nem lehet az övé, de akit most végzetesebben szeret, mint valaha.

A szüle napszámba beszélt, mint a hűsvéti kereplő. Hogy így a Gyulus, úgy a Gyulus. Micsoda vőlegény az! Egyet csavar valami masinán, hát kismalac — kettőt csavar, — hát félakó bor.

— Hármat csavar, — hát arany Omega, ugye? — ágaskodott a keserűség Vincében.

— Nem is bozontos számár! — vágott vissza a szüle élesre köszörült nyelve.

Halotti sápadtság borította el a leány szép arcát. Kérlelte, békítette a két embert, de mindhiába. Nehéz lépésekkel tartott haza Vince. Betyár törleszkedni próbált hozzá, de a fiú keserűségében belerúgott hűségese pajtásába. Mire viszszanézett, nyoma vezett a fekete kutyának.

Napokon át nem volt szava a mesélő Vincének. Csak járt-kelt szótlán, fásult félelevenségben, mint akit a Hold sugarai kötöztek magukhoz.

Hajnal hűvöse dideregte, a Sárrétet, mikor Vince először lépett rá új földjükre. Eddig nem is volt kíváncsi rá. Lassan, maradozva lépegetett a gazos parlagon. Semmi élet. Harckocsi-roncsok, földhányások. Sehol madár, de még bogár is kevés. Hát meg tud halni a föld is? Elesett a Sárrét is a háború poklában?

A szívét meleg áram járta át. Felrémlt előtte a bajor Alpések szépsége, a rendezett, dús mezők a hegyek alatt, az állatokkal tömött luxusistállók, — és most annál jobban fájt neki ennek a szegény darab hazájának fekete szegénysége.

Hát ez most az ő földje. Ez a kiterített holttest.

Földmarkolt egy darab hantot. Megdörzsölte. Jó finom, fekete lösz.

— Tetszhalott — suttogetta maga elé.

Mély morgás riasztotta föl gondolataiból. Betyár állt vele szemben, az elűzött jópajtás. Vicsorgott és borzolta a szőrét.

— Haragszol, Betyár? — kérdezte Vince bűnbánóan. Tovább akart menni, de a kutya eléje ugrott, és fölemelte a lábát, majd egy pontra meredt maga elé, és idegesen remegtette kinyújtott farkát.

A fiú döbönt figyelemmel nézte a kutyát.

Valami van a földben. Halott? Egy hang belehasította a tudatába:

— Akna!

Lahasalt a földre és odacsúszott a kaparáshoz. A kutya pontosan ráhajolt szétterpesztett lábbal egy helyre. Vince megértette. Kezével óvatosan merni kezdte a meglazult földet. Egyszer csak megérezte a vastányér szélét. Meleg áram bizsergette meg. Nem először szed aknát: a tűzérsegnél kiképezték. De akkor volt fölszerelése.

Vad dac szállta meg. Csak azért is kiszedi a halálmagot. Ez most a földje parancsa. Lassan lecsavarta a gyutacsot, aztán kiemelte a tányért. Még csak az izzadság sem verte ki. Ha robban, hát robban. Juliska nélkül úgysem élet az élet.

— No egy halálnak vége, — mondta hálásan Betyárnak, és megölelte a különös állatot. Betyár bizalmasan lihegett.

— Vakkants hármat, Betyár!

A kutya boldog fejhangon teljesítette a parancsot.

— No akkor szent a béke. Megmentetted az életemet, hű szolgám!

Tovább indultak. A kutyát előre hajtotta vadászláza. Mire ághegyre állt a nap, már egy tucat aknát szedett össze Bedi Vince. A sártelekiek borzalmas robbanásra riadtak föl déltájt. Vince egyszerre robbantotta föl a garmadába rakott aknákat. Csak egy mély gödör maradt a helyükön.

Két nap alatt szabad lett a Vince földje. Akkor már aknaszedő villával

dolgozott. Előkerült Matyi is, a szamár. Vince ráuszította a Betyárt, s a füles játékosan cikázott a felszabadult földön.

Ez volt a próba. Parasztok serege nézte a mókát.

— Oszta a kutyád szimatolja ki? — tamaskodott Csobán Gábor. — Ez a fekete ördög?

— Úgy álmodtad meg ezt, te Vince? — pöfögte irígyen Sarudi.

Vince füttentett a kutyájának, mire Betyár odasöndörgött hozzájuk.

— No Gábor bácsi, megyünk a maga földjére — mondta csendesen Csobánnak, nem sokba véve Sarudi megjegyzését.

Nemsokára megálltak Csobán földjének peremén. Betyár lassan, lépésben haladt, szinte ragadoztak a lépései. Hosszú orra még hosszabbra nyúlt, az egész teste szinte belefolyt a földbe, farkával idegesen legyezett, mint a vasúti bakter kezében a jelző zászlóval. Hirtelen megmerevült és magasra emelte mellső lábát.

Vince percek alatt kivette az aknát.

— No, Gábor bácsi, elhiszi már? — kérdezte Vince diadalmasan a hajdani csirást.

— Csuda egy dög — dünnyögött elismeréssel Csobán. — De te se vagy öcsém, hajdinakásából!

A sártelki népeket lázba hozta Vince meg a kutyája. Kovácsnál, malomban, kocsmában, templom előtt másról sem beszéltek, mint Vincéről, meg különös kutyájáról. Főrhécz, a kovács valami delejességről beszélt, Csóka borbély pedig a lélekvándorlást emlegette a kutyával kapcsolatban.

Csak Pócza Gyula, a traktoros nem akart tudomást szerezni Bedi Vince hősi vállalkozásáról. Látnia kellett, hogy az ő csillaga elhalványult Vincéé mellett, de éppen azért minden alkalmat megragadott arra, hogy kicsinyítse érdemeit.

— Mi az aknaszedés így kutyával? Semmi — dohogta. — Isze a kutya a hős. A katonák kutya nélkül szedték az aknát, mégse borult előttük imarcunkra senki.

Persze Vince fülébe is eljutottak a kicsinylő szavak. Nem sokat hederített rájuk. Magával ragadta valami lebírhatalan, belső tűz: ezt a szegény, ágrólszakadt zsellérnépet élethez segíti, hadd zsendüljön a halott határ!

Egymásután szedte ki a szegények földjéből az orgyilkos halált. Már maga is felvette titokzatos kutyája vigyázó, delejesen remegő mozdulatait. Arcán a halálveszély állandó feszültsége komorlott. Senkit sem engedett közelébe, amikor az aknákat szerelte. Az anyja is hiába sopánkodott, hogy rosszul jár egyszer, — keserű, elszánt mosollyal birkózott a hallgató halállal.

Házuk máról-holnapra megtelt minden jóval, apró állattal, étellel, borral. Rákapott az ivásra is, de csak aknavadászat után. A parasztok kezdtek tartani tőle.

— Nem magyar ember az ilyen, — rakta le a petéket a parasztok fülébe Pócza. — Garabonc, komédiás, akár a talián. Meglátják, nagy szélhámosság lesz a vége.

Az asszonyoknak ugyan beszélhetett a kupec traktoros, azok szinte az odaadás imádatával nézték a vakmerő gyereket. Minden nap más szerethetett volna közülük, — de ő csak arra az *egyre* gondolt a sértett szerelmes gyógyíthatatlan betegségével.

Hanem a Pócza Gyula áspis-köpködései a fülébe jutottak. A Fekti Lajos új kocszmájában szóvégre kapta egyik vasárnap az aranytraktorost. Csak úgy a pohara mellől lőtte feléje a szavakat úgy, hogy az egész ivó meghallhatta:

— No traktoros uraság, a garabonc, a komédiás egy kis versenyre hívja ki uraságodat.

— Nem vagyok tányérböködő! — röhögött Pócza.

Vincének az arcába szökött a vére. Lassú, maradozó léptekkel indult a

traktoros felé úgy, ahogy az aknás mezőkön szokta. A szemében pusztító láng gyulladt ki. Az egész ivó döböntően figyelt. Fekti Lajos, az új kocsmáros, az üzlete féltésével vetette magát eléje.

— Te Vince, légy eszednél!

A bősziült ember lerázta magáról az apró kocsmárost, aztán megállt a kucpecz Pócza előtt.

Itt most a sártelki világalalom sorsáról volt szó.

Vince félfejjel magasabb volt, de a traktoros széles válla is zsúfolt erőről árulkodott. A „garabonc“ hirtelen megcövekelté magát a megszeppent Pócza előtt, és a szeme törével mozdulatlanra szögezte vetélytársát.

No most összecsapnak. De Bedi Vince megszokta a „tányérböködésnél“, hogy aki győzni akar, annak először önmagát kell fegyelméznie. Lassan, vontatottan mondta a traktorosnak:

— No nem itt lesz a verseny, Gyula, hanem a mezőn. Jó lesz?

— Én nem vagyok aknás, Vince. Én szántok.

— Rendben van. Szántás a Naplás mélyföldjén, amit a katonák átfésültek már, de én még nem nyúltam hozzá. Ahányat fordulsz te az ekéiddel, nekem akkora területet kell mentesítenem a Koplaló érintetlen részén, akit fűszerész még nem látott. Amelyik többet végez, az győz. A tét?

Gondolkodott.

Fekti Lajos nagyot kiáltott örömeiben, hogy épen maradt a kocsmája:

— A Tét? Tíz liter bor, móri ezerjő. No üss föl, Gyula, ne málétkodjál!

Mit volt mit tenni, meg kellett pecsételni kézfogással a verseny feltételeit. Másnap kora reggel egy csoport paraszt, akiknek a Naplás mélyföldjén jutott föld, tisztos távolban nézte a versenyzők munkáját. Pócza Gyula büszkén pöfögött traktorával a gyanús földön ekéivel, de még egyet sem fordult, valami dörrent egyik ekéje alatt.

Bedi Vince váltig állította később, hogy az csak kézi bomba lehetett, különben a traktorkirály is kapott volna egy kis „püdert“, — de Pócza Gyula nem ezt vallotta: azon melegiben eliszkolt a masinájával a csiklandós földről.

— Majd bolond vagyok tíz liter borért! — hümmögött megszokott irhájában. Volt hová mennie szántani. Este elruccant Juliskához. A leány tudott a fogadásról, és gúnyosan nézett a szerelmes férfi szemébe.

— Maga okos ember, Gyuszi. Nem kockáztatja az egyéletét, míg mások száz aknától sem ijednek meg.

— Mások? — hüledezett Okos Gyuszi — Talán csak: más. Nehéz kitalálni, ki!

Juliska a vállát rándította. A karjára is elfelejtette fölcsatolni az arany Omegát.

Bedi Vince akkor járt a legveszedelmesebb terepen, a Koplalón. Nagyon laza volt itt a talaj: fél embersúlyra is robbanhat az akna. Tudták a tűzszerészek, miért felejtették ki az aknaszedés során...

Másnap reggel Juliska toppant a meglepett Vince elé a mezőn. Remegett a reggeli hústól, — vagy inkább a belső láztól?

— Rossz álmom volt az éjjel — mondta látogatását igazolva. — Futottál előlem álmomban és véres volt a nyomdokod... Fordulj vissza, Vince!

Alázat, féltés és vezeklés volt a hangjában.

A férfi keserűen nevetett fel.

— Én? Vissza? Mi az ördögnek? Ki sajnál engem?

— Ki sajnál?

Többet nem szólt a leány, a többi úgy nézte a szemével. Belegyengült a férfi karjaiba. Bedi Vincébe a sok halál perzselő életszomját sűrített össze. Most ez mind egyszerre fölfakadt és a győzelem ujjongó mámorától tüzesítve, egyetlen hosszú csókban, majd ölelésben olvasztotta össze a két szerelmes embert.

Juliska arcát a boldogság és a büntudat könnyei öntötték el.

— Te Vince — sóhajtottá —, mi lesz most? Az Isten...

A fiúból hiányzott Ádám büntudata. Erős, sorsvállaló nyugalommal nézett föl az égre.

— Isten? Ő teremtette a szerelmet is. Vagy nem?

A leány csak szífogott. Emelte is, sujtotta is a férfi keménysége. Alázatosan szólt hozzá:

— Hanem most hazajössz, úgye Vincém? Mindent elintézőnk édesanyámmékkal.

Szerelmesen, a könnyek tükrével a szemében fonta át a fiú nyakát karjaival. Vince kis idő múlva gyengéden lefejtette a karokat magáról, és fölvezette a leányt a hajlás peremére.

— Haza? Hát persze, hogy hazamegyünk. De előbb valamit nekem még el kell végeznem.

— Mit?

— Látod azókat a szántóvetőket a Szilason? — mondta halkán. — Tudod-e, kinek a földjei azok? Az én pusztai népemé. A tegnapi cselédeké. És tudod, kiknek az állatai szántják a földjüket? A te falud parasztjaié. Akiknek a földjéből én szedem ki cserébe az aknákat. Ez az én munkabérem. Megfosszám most a szegénységet az élettől?

Juliska megtörölte az arcát és most keménység volt a hangjában:

— Mit nekem szegénység? Mit nekem más? Az enyém vagy a megmaradt ételled. Már száz halált megreszkírozta a pusztai népedért... és kaptál hálat? ... No gyere haza a mi ügyünkért, Vince!

A férfi mosolygott, de konok maradt.

— Még csak ezt a fél holdat, Juliskám, — aztán egészen végeztem. Akkor megyek... repülök.

A leány szeméből újra kiserkedtek a könnyek. Tanácstalanul nézett körül. Betyár, a fekete kutya nyűszítve figyelte a két embert. Matyi, a szamár is előkerült valahonnan és búsan hammogatott tőksi fejével.

Bedi Vince sugárzó arccal nézte az asszonyt, aki őt félti. A legszebb, legáldottabb embert, aki már az övé. Soha nem érezte magát ilyen biztonságban, mint most. A szerelem sugárzó ereje, a könnyek megváltó áldozata bátorította, lökte a végső férfiharcra.

A reggeli nap bearanyozta gesztenyebarna fűrtjeit, ahogy mosolyogva, de óvatos léptekkel ment villájával az aknagyanús föld felé.

A fekete farkas szemébe vicsorgott.

— No mi az, Betyár? Téged megpuhítottak az asszonyi könnyek?

Tovább indult. A kutya most hirtelen rátámadt a szamárra. Vincét megállásra kényszerítette az állat szokatlan viselkedése. Milyen adázul hajtja a csacsit a mélyföld felé!

— Vince — kiáltotta a leány.

Ebben a pillanatban eget-földet rázó dörrenés dobta a földre a férfit. Nagy, fekete földtölcsér gomolygott az ég felé.

Vince nagynehezen föltápászkodott. Fekete volt az arca, vér pásztázta végig a pormezőt rajta.

— Akna-sor — dadogta.

— Az Isten! — szaladt ki Juliska száján. Odafutott a férfihoz.

— Nincs semmi baj, Juliskám — erősködött nyugtatóan, önámítóan. De a lába szárából is dőlt a vér. Juliska szeméből elrebbent a szűkölő féltés, és elszánt cselekvésbe keményedett egész lénye, mint a veszély megjöttével minden igaz asszonyé az idők kezdetétől. Kettétépte az ingét, azzal próbálta elkötöni a patakozó sebet, de nem sikerült neki. Akkor megkereste a seb pontos nyílását a jobb térd fölött és az ujját odaszorította görcsösen. Így szüntette az erős vérzést.

A másik kezével pedig integetett a távol dolgozó népeknek, kiáltott, rikol-

tott, de hiába, messze voltak. Aztán meg megszokták Vince robbantásait, már nem vetettek rá ügyet.

Betyár is előkerült véresen, bicegve. A szárnak nyoma sem maradt. A kutya ránézett vérző gazdájára és elbicegett.

— Fáj? kérdezte Juliska a férfitől és nem volt vád a hangjában, csak mérhetetlen, gyógyítani akaró szeretet.

— Nem... nem fáj... Csak te, ha az a kutya nincsen...

Legyintett.

— Alighanem ér... de talán véna... Csak jól szorítsd Juliskám... Micsoda esze van egy ilyen állatnak, mint ez a Betyár... Ej, de zúg a fülem... mintha millió veréb...

Juliskának a szíve rémes vallomást dobogott:

— El-vér-zik ez az em-ber... el-vér-zik...

Az Isten, az Isten! Ez az ő büntetése. Mert bűnös ő is. Miért is hallgatott erőszakos anyjára? Miért fogadta a Pócza Gyula udvarlását?! Szűzanyám, csak most segíts!

A keze zsibbadt már, de csak szorította a sebet.

— No nézd, szekér! — rebbent el a szó Vince ajkáról.

A dülön nagyokat döcögve vágta az feléjük Varga Mátyás a „tetűjével“. Mellette bicegett a véres postás, Betyár.

— Mondok, baj van veletek — motyogta a nyaknélküli vadász — mikor ez a véres kutya odabicegett hozzám a földre. Mutogatta a sebet, jelentette a dűgöt.

Nagy ügyel-bajjal fölgýmólitotta a fia segítségével a vérző Vincét meg Juliskát, akinek keze továbbra is odatapadt a seb nyílására.

Az orvosnál már ájult volt a szegény áldozat, a leány kezét pedig úgy kellett lefejtetni a sebről, annyira megfásította a görcs.

*

Bicegő Betyár addig nyalogatta a sebeit, míg behegedtek, Ott őrizte a küszöböt Bedi Vincééknél, ahogy példás erkölcsű, hű kutyához illik is.

— No, ennek a jószágnak nem köllött tetanusz meg tampon meg vérátömlesztés, mint a Vincének, — vélte az öreg Bedi sárgán, fulladozva — osztán má kunkorítja a farka zászlaját.

A bicegést megtartotta emlékének a táltos kutya. Nem tudott beszélni, hát csak szépen eltutulta a maga kutyanótáját, mikor a gazdája és a sok csontot adó szép asszony, meg a sok, ünneplőruhás ember Sártelekre vonult a templomba. Bicegő Betyár az utcán maradva versenyt zengett az orgonával. Oh, az a sok mennyei velőcsont, azokban a szép napokban!

Aztán kibicegett a felgyógyult Vincével, meg ifjú feleségével a földre, ahol a multkor a halál rohant rájuk. Milyen más volt ez most, mint akkor!

Emberül így hangzott a változás Vince ajkán:

— No nézd, Juliskám, fölszántották az emberek a földünket, amíg én hevertem.

— ... élet-halál között...

— Mégis van emberség... hát van!

A végső mérleg volt ez a nagy harc után. Csendesesen nézték hármásban a feltámadt, édes anyaföldet. Nemrég még a halál leselkedett benne, most az élet magját áhítja a méhe. Gabonát ugyan május közepén már nem vethetnek bele, csak kukoricát, kölest, meg takarmányt. Az örök vetőmagot, amelyet váltságul követel ez a föld századok óta, ők már úgvis behullatták: vérüket, könnyüket, verejtéküket.

Az *Informations Catholiques Internationales* 1958. július 15-i számában dokumentációt tett közzé ezzel a címmel: „A hivatások válsága“. Egyes szerzők statisztikai kimutatásokkal és grafikus ábrázolásokkal is igyekeztek fényt vetni a pápi utánpótlás menetére, különös tekintettel Franciaországra és azokra az összefüggésekre, amelyeket az egyház élete és a világ általános szociológiai alakulása között megállapíthatunk. S bizonyos, hogy a kép, amely a vizsgálódások nyomán kibontakozott, nem éppen derűlátásra ösztönözhet. Helyenként kedvező jelenségeket is feljegyeztek, de mindent összevéve az eredmények igazolták, hogy ezen a téren igen komoly nehézségek támadtak.

Mik az okai ennek? Ezzel foglalkozik most *H. M. Féret* domonkos hit-tudós a *Vie Spirituelle* hasábjain. Annakidején az *Informations Catholiques Internationales* szerkesztősége, amikor a befutott anyagot csoportosította, kérdőjeles alcímekben maga is próbált rájuk mutatni: „A struktúrák válsága?“ „A civilizáció válsága?“ „A pápi tiszt-ség válsága?“ Féret nem vitatja, hogy mindezek jogos kutatási irányok is, meggyőződése azonban, hogy csupa másodlagos okot tárhatnak fel, mert a lényeges okot egy nagyon súlyos teológiai válságban kell keresni, és pedig a hivatásra vonatkozó teológia válságában. Erről a válságról tanuskodnak szerinte a legkülönbözőbb kiadványok és értekezések is, akár az idézetek helytelen alkalmazásával, akár a zavarkeltéssel, amelyet tudtukon kívül maguk az írók követnek el.

*

A hivatásra vonatkozó teológia — állítja Féret — úgy, ahogy eddig kifejezésre jutott, mondhatni mindenütt két fő hibába esett.

Ilyen hiba mindenekelőtt azoknak a megkülönböztetéseknek gyökeres félre- ismerése, amelyeket a „hivatás“ két, sőt három típusa között kell tennünk. Annál meglepőbb ez, mert az evangéliumi tanítás és a teológiai elemzés egyformán világosságot deríthet erre. Rendelkezésünkre áll továbbá az a döntés is, amellyel a legfőbb tanító hivatal lezárta 1912-ben a híres *Branchereau—Lahitton* vitát. Féret közli is

mindjárt a döntés teljes szövegét, amelyet igyekeztem híven lefordítani:

„Tekintettel az egyenetlenségekre, amelyek Joseph Lahitton kanonoknak „A pápi hivatás“ című könyvével kapcsolatban merültek fel, valamint az általa felvetett tanbeli kérdés fontosságára, Szentséges Atyánk, X. Pius pápa külön bizottságot küldött ki a Főmagasságú Bíborosok sorából. Ez a bizottság, miután behatóan megvizsgálta az érveket és ellenérveket, 1912. június 20-án tartott teljes ülésén a következő ítéletet hozta:

A jeles Joseph Lahitton kanonok művét, amelynek címe „A pápi hivatás“, semmiképpen sem szabad gáncsolni. Éppen ellenkezően, dicsérni kell, amennyiben állítja:

1. Hogy a püspök szabad választását megelőzően senkinek sem volt soha joga a szent rendek felvételére.

2. Hogy a feltétel, amelyet a szentelendőnél figyelembe kell venni s amelyet pápi hivatásnak neveznek, semmiképpen sem, legalább is nem szükségszerű és a rendes törvényből következő módon, az egyén bizonyos belső sugaltsága, sem a Szent Lélek hozzá intézett szólítása a pápi tiszt-ségre.

3. Hogy ellenkezően: ahhoz, hogy a püspök a szentelendőt jogosan hívja oda, semmi több nem kívántatik, mint az egyenes szándék, kapcsolatban a kegyelmi és a természeti adományok bizonyos mértékével, egyenes szándék, amelyet igazol az életnek és a tanultságnak az a kellő mérvű derekasága, amely alapos reményt nyújt arra, hogy az illető becsületesen veheti magára a papság terheit és szentül meg tud majd felelni abból eredő kö-telességeinek.

Öszentsége, X. Pius, a június 26-i kihallgatáson teljes egészében jóváhagyta a Főmagasságú Atyák döntését.“

*

A hivatások taglalására térve át, Féret első helyen emlékezik meg a szeretetben való tökéletességről, amely egyképpen vonatkozik Jézus összes követőire. A „Keressétek előbb az Isten országát és az ő igazságosságát...“, ugyanúgy, mint az „El kell veszítenie az embernek életét, hogy megmentsen azt“, vagy a „Legyetek tökéletesek, mi-

ként mennyei Atyátok tökéletes" — nem „a papság toborzására vonatkozó evangéliumi utasítások“, mint egyes szerzők vélik, hanem kivétel nélkül valamennyi keresztény embernek szólnak. Ez a hivatás egyáltalán nem monopóliuma valamely külön csoportnak, sem a papoknak, sem a szerzeteseknek.

Ugyanez áll azonban a következő hivatásra, az evangéliumi tanácsok gyakorlására is. Féret nyomtatékosan hangsúlyozza, hogy ezt a hivatást sem szabad úgy felfognunk, mint amely a Jézust követők csupán egy töredékének monopóliumát képezhetné. És ha napjainkban, sajnos, oly gyakran megfigyelkednek erről, ez csak fokozza kötelességünket, hogy ne fáradjunk rámutatni arra: ezek a tanácsok is mindenkire érvényesek. Minden egyes keresztény embernek hivatása az, hogy a természetfölötti okosság szabta keretek között igazodjék ezekhez a tanácsokhoz, figyelembe véve azt az élet-állapotot, amelyet a Gondviselés kijelölt számára. S Féret meg van győződve arról, hogy ha az evangélium hirdetői nagyobb hévvel és minden alkalmat megragadva buzdítanak a híveket az evangéliumi tanácsok, főleg a magunk tisztas szegénységig menő jótékony-ság és az állapotunkhoz illő önkéntes megtartóztatás gyakorlására, akkor a mainál jóval erőteljesebben bontakoz-nék ki a keresztény családokban az a lelkület, amely kedvez a hivatás harmadik típusának, a közvetlen Isten-szolgálat választásának. Nem kellene akkor azon törni a fejünket, hogy mi-ként találhatjuk meg a „toborzás“ töb-bé-kevésbé mesterséges eszközeit.

Arra, hogy valaki papi tiszttséget tölthessen be vagy a keresztény közö-ség javát szolgáló más egyházi tény-ke-déseket végezhesen, az egyházi rend szentsége, vagy legalább is valamilyen „delegálás“ adja meg az alkalmassá-got. Utóbbihoz rendszerint megáldás vagy szentelés járul. Ez a hivatás a felelős pásztorok hívásán keresztül jut ki az érdekelteknek. Erről vita sem lehet 1912 óta. Más kérdés van ma felszínén.

*

A kérdés az, hogy azoknak, akiket a püspök kiválaszt és hív, „vágyódni-ok“ kell-e vajon a papságra, és pedig vágyódniok ugyanazon a címen, mint ahogy Jézus összes tanítványainak vá-gyódniok kell a tökéletességre, ideért-

ve az evangéliumi tanácsok útján mun-kált tökéletességet is, megfelelően az állapotnak, amelybe Isten helyezte őket? Mert így gondolják és igénylik általában a szerzők a papi utánpótlást tárgyaló irodalomban, utalva melles-leg az „aspirants au sacerdoce“, a „papságra aspirálók“ kifejezésre is.

Az persze azonban sem kerülhet, hogy kárhoytassuk ezt a vágyódást: „Igaz beszéd: aki püspökségre vágyódik, ma-gasztos dolgot kíván (1 Tim. 3, 1). „Én azonban bizonyos vagyok abban — írja Féret —, hogy főleg amikor gyer-mekek vagy fiatal emberek részéről tapasztalunk ilyesmit, akkor csaknem mindig a tökéletességre való törekvés ügyetlen megfogalmazásával van dol-gunk, ama törekvésének, amelyet Jé-zus tanítása és a Szent Lélek látha-tatlan működése ültet bele minden ke-resztény hívőbe. S arról is teljessé-gel bizonyos vagyok, hogy amennyiben igazán a papságra irányul ez a vágyó-dás, akkor egyenes arányban áll a pap teendőinek és ijesztő felelősségeinek nem-ismerésével.“

Szent Pál, miután leszögezte a tiszt-ség áhításának jogosságát, utána sok-kalta hosszabban fejti ki, mintegy viz-szajaként, azokat a tulajdonságokat, amelyekkel birnia kell a tiszttség vise-lőjének. S világosan kitűnik a felsorolásból — emeli ki Féret —, hogy mindezek a tulajdonságok a felnőtt emberek, semmiképp sem a gyermekek tulajdonságai! (Vegyük csak elő a Ti-moteusnak küldött első levél harmadik fejezetének 2—13. verseit.) A zsidók-hoz intézett levélben a papsággal kap-csolatban azt olvassuk, hogy „senki sem vállalhatja a tiszttséget, csak az, akit Isten meghív“ (Zsid. 5, 4), a ró-mai katekizmus pedig, amelyet a tri-denti zsinat katekizmusának is nevez-nek s amelyet Szent V. Pius rendelete-re adtak ki, ekként magyarázza ezt a szöveget: „Nem szabad abba a vak-merőségbe esni, hogy akárkire ráru-házzuk ennek az annyira nagy tiszt-ségnek terhét, hanem csakis azokra, akik életszentségük, tudásuk, hűségük és bölcsességük folytán képesek is vi-selni azt. És bizonyos, hogy „senki sem vállalhatja a tiszttséget, csak az, akit Isten meghív, mint Áront“ (Zsid. 5, 4). Isten által hívottaknak azokat mond-juk, akiket az egyház törvényes szol-gái hívnak meg. Amikor az Úr azt mondja: „Nem küldtem ezeket a pró-fétákat, ők maguktól futottak...“ (Jer.

23, 21), meg kell értenünk, hogy azokra gondolt, akik pökhendi módon a saját akaratukból igénylik és maguktól ülnek be ebbe a tiszttségbe. Nincs emberfajta, aki több bajt, több nyomorúságot zudítana Isten egyházára, mint az ilyenek" (Római katekizmus, második rész, 7. fejezet).

A nagy keresztény hagyomány, aránylag egészen új korig, ugyanebben az értelemben világosan tanúskodik. A püspöki vagy papi tiszttség a szentekben sokkal inkább félelmet, sőt rémületet — a hibából folyó vallásos félelmet és rémületet —, semmint vágyódást keltett. Ugyanakkor azonban a hagyománynak ezek a nagy tanúsítói az evangéliumi tökéletesség vonalán sem nem hallgatták el, sem nem korlátozták vágyaikat. Igen gyakran a felelős pásztoroknak kellett rákényszeríteniök olyanokat, akik az evangéliumi szentségnek már magas fokára hágtak, hogy a közösség megkerülhetetlen érdekében magukra vegyék a püspökség vagy a papság terheit.

Nagyon fontos tehát — mutat rá Féret —, hogy „a papságra való vágyódással“ kapcsolatban mindenkor figyelemmel legyünk ezekre a megkülönböztetésekre. Rendes körülmények között, főleg amikor gyermekekről és fiatal emberekről van szó, akkor járunk el bölcsen és helyesen, ha elsősorban arra buzdítjuk őket: ismerjék fel magukban az Úr hívását a szeretetben való tökéletességre, beleértve az evangéliumi tanácsoknak az ő konkrét életfeltételeikkal összeférő gyakorlatát. „Hivatásuk“ problémáját, vagyis hogy a püspök meghívja-e őket a papi tisztésre, halasszuk későbbre, sőt még azoknak az emberi és természetfölötti alkalmasságoknak problémáját is, amelyek majd a püspök figyelmébe ajánlhatják őket. Annak a püspöknek figyelmébe, akinek szüksége lesz közreműködésükre az ő megbízásából végzendő szolgálatokban.

Sajnos, messze vagyunk attól, hogy ez a magatartási mód általánossá váljék — állítja Féret. Az idevágó irodalomban is jobbára mellőzik a hivatások ilyen tisztázását, a különválasztásukat és sorrendiségüket, holott vitathatatlan, hogy a hivatás harmadik típusa, a papságra és az egyházi szolgálatokra való hívás, formálisan a hierarchia kezdeményezésén sarkal. A hierarchia szenteli fel a közösség szolgálatára azokat, akiket alkalmasaknak

ítél erre. A tökéletességre való felszólítás viszont, ideértve az evangéliumi tanácsok útján munkált tökéletességet, formálisan abból a tanításból ered, amelyet Jézus intézett kivétel nélkül valamennyi tanítványához. Kinek-kinek a saját természetfölötti bölcsességére tartozik, hogy a Szent Lélek segítségével (tanács adomány) beültesse azt szíve és élete legmélyébe a maga állapota szerint.

Több francia szerző véli úgy, hogy az evangélium kevés eligazítást nyújt a papi utánpótlás ügyében. Megdöbentő állítást, amelyet közepes teológiai színvonalunk jelének foghatunk fel — írja Féret. Hiszen csak Szent Máténál hosszú szakaszt találunk (8—10. fejezetek), amely kimondottan ezzel a kérdéssel foglalkozik, nem is szólva a kiegészítésekről, amelyeket a szöveg kissé behatóbb elemzésével a 13., a 18. és a 19. fejezetekből össze-szedhetünk. De ha semmit sem találunk az evangéliumban — ami, valljuk be, ugyancsak meglepő lenne egy olyan kérdésben, amely annyira fontos a Jézus által alapított egyházban —, akkor is ott van az Apostolok Cselekedeteinek különösképpen egyháztani könyve, amely Szent Péternek az új apostol, Szent Mátyás megválasztásakor mondott beszédével kezdődik és sok más idetartozó észrevételt tartalmaz. S ott vannak Szent Pálnak azok a levelei, amelyeket eléggé általános szokás szerint „pásztorális leveleknek“ hívunk, pontosan azért, mert terjedelmesen tárgyalják nemcsak a gyülekezetek lelkipásztori gondozását, de első-sorban a lelkipásztorok szerzését.

*

Ezekután tér rá Féret a másik fő hibára, amely szerinté minduntalan ki-ütközik a mai teológiai — gondolom, talán inkább csak a francia — irodalomban. A hivatás mitikus és ugyanakkor gyermekes felfogását nevezi ennek.

Mit ért Féret a „mitikus felfogáson“? Nem emelik ki — úgymond — elég szabatosan és határozottan, mint ahogy ő megkísérelte, a tökéletességre vonatkozó hivatás általános voltát, annak a felszólításnak egyetemes jellegét, amelyet az Úr intéz valamennyi követőjéhez, megkívánva mindegyiktől a módoknak és eszközöknek azt a választását, amelyet az okosság természetfölötti erénye javasol. De nem beszél-

nek pontosan és határozottan azoknak a szolgálatoknak normális átszarmaztatásáról és megsokeksorozásáról sem az egyházban, amelyeknek teljességét a püspök bírja s amelyekért a felelősséget is a püspök viseli. S nemcsak összekeverik a hivatásnak ezt a nagyon különböző két típusát, de úgy állítják be „a” hivatást, mint valami titokzatos belső beömlést, amely egyeseknél megvan, másoknál nincsen, amelyet nagy gonddal kell felszínre hozni, zárt környezetben dédelgetni, mert apadékony, illetve fel kell fakasztani, duzzasztani és gáttakkal övezni, nehogy veszendőbe menjen. Ez pedig semmi más, mint mitosz — állítja Féret: „reififikáció”, vagyis kritikátlan eszmék vagy elképzelések kivetítése a valóságba. Sem Jézus hívása valamennyiünkhöz, hogy kövessük őt a tökéletesség útján, sem a püspök hívása egyesekhez, hogy vegyék magukra a papi tisztség felelősségét és kegyelmeit is, nem mitoszok. Jól körvonalazott valóságok, s mint Féret kiemeli, jól különválasztott valóságok ezek. Az utánpótlásra vonatkozó irodalom „hivatása” ezzel szemben — mitosz, az idő nagy részében mitosz, és a mitosz, úgy mond, mindig infantilizmushoz vezet.

S valóban gyermekes felfogással van dolgunk — folytatja Féret. Mert akár a tökéletességre, akár a papi tisztségre való hivatást nézzük, még ha egyetértés uralkodnék is abban a tekintetben, hogy miként kell megkülönböztetni őket, akkor is marad a tény, hogy ma csak olyasmint látnak bennük, ami rendes körülmények között gyermekeknek szól. Gyermekeknel kell ügyelni arra, hogy felfedezzük szívükben a mitoszt. S innen már csak egy lépés, hogy a mitoszt úgy melengessük, ahogy a gyermekeket szokás. Ha pedig megtettük ezt a lépést, szinte óhatatlan, hogy előbb gyermeki, majd végül gyermekes kategóriákban gondolkodjunk a szóbanforgó hivatás felől. Ez magyarázza egyébként, hogy miért hökkentenek meg és képeszenek el minket oly könnyen a „késői hivatások”.

A papi „toborzást” tárgyalók hány fejtegetésben utalnak az Úr Jézus szavaira is: „Engedjétek hozzám jönni a kisgyermekeket...” (Márk 10, 14), anélkül természetesen, hogy számításba vennék az evangéliumi szöveggel való összefüggést, amiből pedig nyomokban és nagyon pontosan kitűnnék e

szavak értelme. Semmiképpen sem az apostoli hivatásra vonatkoznak — avagy láttuk volna, hogy Jézus a gyermekek közül választja apostolait? Ellenben kijelölik e szavak a gyermekek pótolhatatlan helyét Jézus tanítványainak közösségében, a felnőttek közösségében: ha nincsenek szeretettel a gyermekek iránt és nem figyelnek fel az azoknak járó sajátos kegyelemre, akkor ez a felnőtt közösség nem tanulhatja meg, hogy a „hozzájuk hasonlóké” — már mint a gyermekekhez hasonlóké — az Isten országa. „Bizonny mondom nektek, aki nem fogadja Isten országát, mint a kisgyermek, nem megy be abba” (Márk 10, 14—15). Egyike ez az evangélium legmélyebb tanításainak és nincs kapcsolatban az apostoli vagy papi hivatással. Ahogyan Jézus tanítványai közösségének folyvást kell törődnie a szegényekkel, mert ezeké a kegyelem, hogy megmutathatják, mi az a lélekben való szegénység, amely nélkül senki sem bírhatja a mennyek országát — ugyanúgy kell figyelnie a gyermekeket, mert ezek világosíthatják fel egyedül arról, hogy miből kell állnia a fogadott gyermekiség szellemének. Nincs itt szó semmiféle „papi toborzásról” s nem szűrődhetik le ebből a tanításból infantilizmus sem a papi hivatás teológiájában, sem annak a hivatásnak teológiájában, amely az evangéliumi tökéletességre irányul.

*

Féret nagyon fájlalna, ha bárki rossznéven venné bíráló sorait, amelyekről maga elismeri, hogy kissé érdesek. Háttérükben ugyanis nem az húzódik meg, hogy ő bárki fölött szigorúan akarna ítélni, hanem az emésztő gyötrelme, amelyet az Isten Igéjére és a hitesele hagyományra ügyelő teológusnak kell éreznie, amikor tapasztalmi kénytelen, hogy mennyi felzabardító gazdagságtól fosztjuk meg magunkat, ha nem vesszük bele a keresztény köztudatba a hivatások jelentését. Ugyanakkor azonban Féret bizonyosra veszi, hogy nincs messze az óra, amikor a papi utánpótlás válságának mélyülése általánosan felismereti azoknak az elveknek helytelenségét, amelyek alapján ma a válság megoldásán fáradoznak. Tanulmánya záró részében Féret még egy mozzanatot ajánl megfontolásra. Nem azért — úgy mond —, hogy enyhítse az előző

kritikákat, hanem hogy elejét vegye a hamis értelmezésnek.

Az egyház egy emberi-isteni valóság. Minthogy emberi, sohasem szabad csodálkoznunk, ha tagjainál tévedésre, gyöngeségre, bűnre bukkanunk. Minthogy isteni, szilárdan kell magunkat tartanunk ahhoz, hogy sem a bűn, sem a gyöngeség, sem a tévedés útján a pokol kapui sohasem vesznek erőt valóban rajta. Még a bűnnek, gyöngeségnek és tévedésnek kitettségek közepette is mindig prófétikus, királyi és szent marad, és Isten mindig benne és általa viszi végbe szándékait. Éppen ezért meg is őrzi és meg is védi mindazt, ami akár az intézmények síkján, akár a kegyelmi és a hitélet mélyebb síkján az egyház számára lényeges. Az egyház húsz százados történetének minden válságán és megpróbáltatásain át az apostoli intézmény lényegét sértetlen épességben őrizte meg a püspöki tisztség, s ugyanúgy az összes hanyatlások idején is voltak mindig lelkek, akiket áthatott az élet evangéliumi tökéletességének vágya. Teljességgel bizonyos tehát: a hivatások ügyében mutatkozó súlyos bajok ellenére is, ma is megadja egyházának Isten a szenteket és szolgálókat, akikre szüksége van az egyháznak, hogy meg ne haljon.

Nem kétséges — folytatja Féret —, hogy az elhibázott reteszek ellenére, amelyeket szóvátett, sőt e reteszek között is megtalálták és megtalálják útjukat az igazi hivatások mind a papsághoz, mind az evangéliumi szentséghez. Nevetséges volna ugyanis tagadni, hogy a kis-szeminariumok, amelyeket a papi utánpótlás biztosítása céljából a tridentini zsinat intézményesített (XXIII. ülés, 1563) s amelyeknek létesítését XIII. Leó és utódai ismételtelen ajánlották, sok és nagyon őszinte papi hivatással ajándékozták meg az egyházat. Meggyőződéssel állíthatjuk azonban — jelenti ki Féret —, hogy azoknak a megkülönböztetéseknek tudatosabb figyelembevételével, amelyekre

igyekezett rávilágítani, a maitól nem egy pontban eléggé eltérő nevelést ajánlana. Nem szabadna szemet hunyni azoknak a kudarcoknak aránya fölött, amelyek hol előbb, hol később jelentkeztek, sem annak az utánpótlásnak nyugtalanító statisztikai görbéje fölött, amelyhez a francia egyház ezeken a kis-szeminariumokon keresztül jutott. Ha emelkedést akarunk — hangoztatja Féret —, kezdjük azzal, hogy igazat gondolunk, vagyis a ki nyilatkoztatás eredeti igazságának megfelelően gondolkodunk.

A tapasztalás szerint az eredményesség is ugyanazt kívánja, amit az igazság: hogy nagyobb tiszteletben tartjuk azokat a megkülönböztetéseket, amelyeket a hivatások tekintetében tetünk, „Hogy az isteni gondviselés, amikor könyörületesen megbocsátja többé-kevésbé legyőzhetetlen tudatlanságainkat, sőt többé-kevésbé tudatos hűtlenségeinket is, és ellenállhatatlanul munkálja szándékait történetünkön át, megvédje az egyházat a halálos következményektől, amelyeket a hűtlenségek és tudatlanságok vonhatnak reá, ez, ha szabad magamat ekként kifejeznem, teljességgel az isteni gondviselésre tartozik. De akkor sem szabad, hogy ezt az isteni oltalmat bátorításnak tekintsük a tévedésekben való megmaradásra. Hogy a hivatások ügyében jelenleg uralkodó zavar nem okozott több bajt — bár éles szemű megfigyelők elég riasztónak ítélik a helyzetet —, méltán megköszönhetjük az Úrnak. Más kérdés azonban: szabad-e hagyni továbbra is ezt a zavart és beletenyugodni a teológiai műveltség, vagy egészen egyszerűen a hitbéli műveltség szegénységébe, amelynek terméke ez a zavar? Ha még annyira sandán nézik is napjainkban a teológus szerepét, ha még annyira kényelmetlen is számára, hogy beleiktassa tanuskodásait az egyház életének problémáiba, akkor is fennáll a kötelessége, hogy figyelmeztessen az olyanféle súlyos zavarokra, amelyeneket szóvátettünk.“

A KIS ÚT

KERESZTÉNY EGYSZERŰSÉG

„Father Boehm botránkozott, — írja naplóiban Prohászka — hogy hogyan adhat az Isten annyi kegyelmet, áhítatot és buzgalmat az amerikai szektáriusoknak, akik apostolkodnak, áldozatokat hoznak, stb.

Hát az Isten kegyelmet ad az egyház testén kívül állóknak is, de hogy ilyen túlzott mértékben is, az más kérdés. Nem akarom lekicsinyelni a szektáriusok buzgalmát; de szó, ami szó, ki tudja azt, hogy az Isten mily természetfölötti kegyelmet és mennyit ad?

Úgy látom, hogy a kegyelem a lélek legbensőségebb kialakulására adatik, a finom szövetekre, a világ előtt esetleg sehogyan sem latba eső lelkületre. Ami az embert tisztává, alázattá, önzetlenné, áldozatosá teszi Isten előtt, arra adatik a kegyelem. A többiben, ami a külső hatásra vonatkozik, annyi lehet a természet, a természetes (emberi) akarat, a szenvedély, a vállalkozási lendület, az egyéniség súlya, hogy igazán nehéz meghatározni, hogy mi van kegyelemből s mi természetből.

Vegyük az egyháztörténelem nagy alakjait — a nagyot úgy értem, hogy hatalmas —, például Marciont, aki a II. században már „megreformálta“ a kereszténységet s felfedezte „az idegen istent“, s oly „egyházat“ szervezett végig az akkori világban, hogy a katolikus egyháznak szervezeti kiegészítésre agít adott. Ez bizonyára nagystílusú organizátor volt. Nos, mit mondhattak róla a II. századbéli Father Boehmök? Nem értették a kegyelmek bőségét, a buzgalmat, a vértanúságot — ilyen is volt!

Azt gondolom, hogy a kegyelem az ember lélek-magvát szövi, az élet leggyöngédebb szálaít, melyek összekötnek az Istennel. A „rumli“, az „akció“, s agitáció, a „népmozgalmak“, még a Salvation Army (üdvhadserég) utcai tüneményei, a prédikátorok sikerei is esetleg kevés természetfölötti, vagy mondjuk, túlsok természetes elemet foglalnak magukban.

Ebből következik az objektív elemnek, a tannak, az egyházi kereteknek szükségessége.“
Soliloquia 1916. jún. 4.

Sok lélek fennakad azon, amin Prohászkanak idegenbe szakadt barátja fennakadt: az egyházon kívül jelentkező buzgóságon, hősiességen, áldozatos tevékenységen, sőt életet áldozni tudó elvhűsége (vértanúságon). Arra gondolnak ugyanis, hogy mindez csupán az egyház kebelén belül élő és érvényesülő kegyelemből eredhet. És manapság ez csak annál jobban s gyakrabban jelentkezik, minél inkább megismerjük nemcsak az egyháztól elszakadt keresztények életét, hanem a kereszténységen kívül álló vallási és szellemi mozgalmak belső életét, történetét és hőseit (pl. hinduizmus).

De most nem ezzel kell foglalkoznunk, hanem azzal a kérdéssel, ami ezzel párhuzamosan az egyházon belül is kell, hogy felmerüljön: az emberi természetes adottságoknak és a kegyelemnek a kapcsolata, ill. viszonya. Hallatszik ugyanis itt is, ott is a botránkozás panasza, hogy az egyház és egyháziak, továbbá hívek és hívő közösségek nem tudnak olyan lendüle-

tet, fegyelmeltséget, szellemi és erkölcsi nivót felmutatni, mint amelyet elvárhatnánk a Krisztus titokzatos testébe építettekől. Hogy csak egy-kettőre utaljunk: nem egy nyugati ország püspöki karának megdöbbentő körlevéléről hallunk, mely az ifjúság erkölcsi züllesztéséről beszél az irodalom, film, színház s egyéb vonalokon. Vagy a másik panasz: hogy az egyes helyeken működő lelképászorok minden jóakarattal mellett sem tudják azt adni híveiknek beszédekben, ügyvezetésekben, amit joggal elvárának tőlük. Hiányolják a sodró erejű prédikációkat, az egyház liturgikus lehetőségeinek kiaknázását, stb. Tehát mindannak a kiesését, ami valamiképpen „mutatóssá“ teszi egy-egy plébánia életét.

Ezzel a panasszal kapcsolatban érdemes megfontolni azt, amit Prohászka mond, hogy t. i. a „rumlik“ — ezzel foglalhatnánk össze az egyházi mozgalmasság és imponáló sikerek s eredmények minden válfaját — „esetleg

kevés természetfölötti, vagy mondjuk, túlsok természetes elemet foglalnak magukban“. Ez annál inkább igaz, mert a kegyelem általában nem ajtóstól tör rá az emberre. A megtestesült kegyelem, Jézus, mint harmat szállt le a földre. Ahogy belépett a világba, súlyától nem billent meg a világ, fényétől nem vakult meg a sötét, s tüzétől nem perzselődött meg az élet. És Jézus föllépésével kapcsolatban olvassuk Szent Máténál: „Ime az én szolgám! kit választottam, az én szerelmemem, kibem lelkennek kedve telik — idézi Isten szavát Izaiás prófétától. — Nem verseng és nem kiáltoz, sem az utcákon nem hallja senki az ő szavát.“ (Mt. 12, 18—19.) És Jézus is kijelenti: „Nem jön el az Isten országa szembe-tűnő módon; sem nem fogják mondani: Ime itt, vagy amott van; mert hiszen az Isten országa bennetek van.“ (Luk. 17, 20—21.) Ezért hívja fel az Úr híveinek figyelmét arra, hogy imáikat kamráikba bezárta, önmegtagadásaikat vidám arccal és olajjal kent fejvel végezzék, jócselekedeteiket pedig úgy, hogy a balkezük se tudja, mit tesz a jobb. (Mt. 6.)

Emberségünkben folyik az, hogy szeretjük kifelé is megmutatni azt, ami bennünk van. Ha költői benyomásaink vannak, verset írunk vagy képet festünk, vagy legalább is dalolunk, hangulatainknak, élményeinknek megfelelő módon. Ha a kegyelem érinti lelkünket, azt is szeretjük megmutatni, kifejezni magunkban is, és szeretjük másokban is kifejezve látni. Eddig nincs is hiba. A baj csak ott kezdődik, amikor az emberi formákban kifejezett kegyelmeket összetévesztjük magával a kegyelemmel. A kegyelem ugyanis titok, természetet meghaladó valóság, annak tehát egészen megfelelő, azt ki-merítő fogalmazást nem tudunk adni. Ezért nem tehetünk egyenlőségi vonalat a kegyelem és a kegyelemnek valamilyen módon való kifejezése közé. Magyarán ez annyit jelent, hogy aki pl. hisz Istenben, az beszél Istenről és szépen beszélhet, de fordítva nem biztos, hogy aki szépen beszél Istenről, az hisz is benne. Azután: aki Istent szolgálja, az tesz önmegtagadást, nem is keveset, nem is kicsiket, de fordítva nem lehet biztosra venni, hogy aki nagy önmegtagadást végez, az Isten szolgálatból végzi. Szent Pálnál éppen ez döbent meg az embert, hogy tud olyan eshetőségről, hogy va-

laki „az angyalok nyelvén szól“, „prófétáló tehetsége“ van, ismeri az Istenre vonatkozó „összes titkokat és minden tudományt“, olyan hite van, hogy a hegyeket áthelyezi, olyan áldozatos, hogy minden vagyonát elosztja a szegényeknek, olyan önmegtagadó, hogy teste felemésződik, de „ha szeretetem nincsen, semmit sem használ nekem“, (I. Kor. 13.) — vagyis nincs benne semmi kegyelem. Persze ez csak határeset és hihetőleg eléggé ritkán fordul elő, de azt mindenestre megmutatja, hogy ha ilyen nagy tettekből hiányozni is tud a kegyelem, akkor csökkenten is létezhetik.

Mindez arról győz meg, hogy a kegyelem sokkal több e feltűnő tettek-nél. És éppen ezért, mert több, nem kell kétségbeesni akkor, ha a feltűnő tettek hiányoznak. A kegyelem azért jelen lehet. A kegyelem nincs feltűnő tettekhez, élményekhez, emberekhez kötve.

Ezért hívja fel Prohászka az objektív elemre figyelmünket: a tanra és az egyházi szokásokra. Ezek alá lehet ugyanis legjobban elrejtteni azt a belső buzgóságot és kegyelmi hevet, amit a szívünkben nyíló természetfölötti világ lehel belénk. Érdekes ezzel kapcsolatban Szent Pál kijelentése: „Hálát adok az én Istenemnek, hogy úgy beszélek nyelveken (elragadtatott, legkesült élményben), mint valamennyitek; de az egyházban inkább akarok öt szót mondani értelmekkel (amit mindenki megért, közönségesen), mint tízezer szót nyelven“. (I. Kor. 14, 18—19.) Ezért oktatja ki Aszisi Szent Ferenc Leó testvér a tökéletes boldogságról, mely elsősorban nem abban áll, hogy a testvérek „nagyszerű példáit adják az életszentségnek és az istenfélelemnek“, sem abban, hogy sok csodat tesznek és ördögöket űznek; még abban sem, hogy jártasak az írá-sokban s minden tudományban, hanem ha a rájuk rontó kapus testvér szidalmait és ütlegeit „békében, zúgolódás nélkül tűrjük s szerényen és szeretettel azt gondoljuk magunkban, hogy a kapus csakugyan jól ismer bennünket s hogy az Isten akarja, hogy így támadjon ellenünk: óh ird, Frate Leone, hogy ebben van a tökéletes vigasság“. (Fioretti, 8.) Vagy amit Prohászka negyven évvel ezelőtt Baján prédikált: Ha az a tenyeres-talpas szolgáló Isten szeretetétől vezetve végzi a munkáját, többet hasz-

nál az Egyháznak, mint az én prédikációm!

Figyelemreméltó még mindebben az, hogy éppen az mondja mindezeket, aki maga is tudatában volt annak, hogy a szellem és a lélek terén milyen nagy-

ságot képvisel, és mindenütt sürgette a katolikus élet kibontakozását. De mindezek fölött nem vesztette el az egyszerű formákban is jelenlévő kegyelem iránti érzékét és tisztetét.

Belon Gellért

NAPLÓ

NÉHÁNY ÚJ SZENTSZÉKI RENDELKEZÉS. Az elmúlt két esztendőben az egyes római kongregációk néhány fontos rendelkezést adtak ki, melyeket az alábbiakban szeretnénk olvasóinkkal megismertetni.

1. **Koncelebráció.** A Szent Officiumhoz kérdéssel fordultak, vajon több pap érvényesen koncelebrál-e akkor, ha csak az egyik mondja ki az átváltoztatás szavait, a többiek nem ejtik ki a konsekrációs szavakat, hanem csak szándékuk van erre és ezt a szándékukat valamiképpen ki is nyilvánítják. A Szent Officium 1957. május 23-án kelt dekrétumában kijelentette, hogy Krisztus Urunk rendelése alapján csak az misézik érvényesen, aki kimondja a konsekráció szavait.

A latin Egyházban jelenleg a 803. kánon szerint csak két alkalommal szabad koncelebrálni: pap- és püspökszenteléskor. A nagyhét megújításának előkészítő munkálatai idején többen felvetették a nagycsütörtöki *concelebratio sacramentalis* lehetőségét (pl. Lugano, 1953. IX. 14—18. P. Schmidt S. J. előadása) abból a meggondolásból kiindulva, hogy ez a nap nemcsak az Oltárszentség, hanem a papi rend alapításának emlékünnepe is és ezért illő lenne, ha a papok mind gyakorolnák papi hatalmukat koncelebrálva, s nemcsak áldoznának hívek módjára (v. ö. 862. kánon). A nagyhét megújított rendjében (*Maxima redemptionis nostrae mysteria*, 1955. XI. 16.) a Rituskongregáció e kívánság ellenére is úgy vélte, hogy az ősi római tradíciót kell megőrizni (*Instructio* III. 17.), mely az isteni Mester utolsó vacsoráját apostolaival élénkebben megjeleníti, hiszen akkor is csak az Úr Jézus konsekrált, az apostolok pedig áldoztak és ezenfelül a krisztusi titokzatos test tagjai közti teljes egységet a legjobban kifejezi.

Az olyan kongresszusokon, melyekre több pap jön össze, megengedett az, hogy egy pap mondja a szentmisét, a többiek ezen jelen legyenek és a miséző pap kezéből áldozzanak. Ez azonban, mégha 100 pap is állná körül az egy misézőt, nem felel meg a 100 pap által bemutatott 100 misének (*Instructio de musica sacra et sacra liturgia*, 1958. IX. 3. nr. 38.). Ez esetben a körülálló papok ugyanis nem áldozatbemutatók, hanem csak szentmise hallgatók.

Tilosak az ún. szinkronizált misék, amikor két vagy több pap egy vagy több oltárnál úgy miséznek egyszerre, hogy a szent cselekményeket és szavakat egyidejűleg végzi, ill. mondja ki, s ha nagy az így miséző papok száma, akkor az abszolút szinkronizáció elérésére még a modern technika vívmányait is felhasználják (*Instructio de musica sacra et sacra liturgia*, 1958. IX. 3. nr. 39.).

2. **„Mysterium fidei.“** A *Vigilia* 1959. januári számában már hírt adtunk a Szent Officium 1958. február 14-én kiadott tilalmáról az új ritusoknak az istentiszteletbe történő bevezetésével kapcsolatban. A tilalom kiadása után jutott a Szent Officium tudomására, hogy a nagyhét megújított rendjének egy népnyelvű fordításában a „mysterium fidei“ szavakat a kehely konsekrációjánál kihagyták és hogy vannak papok, akik e szavakat a szentmise bemutatásánál is elhagyják. A Szent Officium ezért szigorúan figyelmeztet 1958. július 24-én kelt *Monitumában*, hangsúlyozva az ily szent dologban való változtatásnak és a liturgikus könyvek megconszekrálásának tilosságát (v. ö. 1399. kánon 10. pont).

3. **Bérmálásról jelentés.** A Szentségi Ügyekkel foglalkozó Kongregáció még 1946. szeptember 14-én „*Spiritus Sancti munera*“ kezdetű dekrétumában megengedte a plébánosoknak, a vicarius actualisoknak és vicarius oconomusoknak, hogy 1946. I. 1-től azon híveiknek, „akik súlyos betegségből kifolyólag oly

halálveszélyben vannak, hogy közeli elköltözésük e földi életből várható“, kiszolgáltathatják a bérmálás szentségét. Az Ordináriusok kötelesek voltak évenként jelentést tenni az említett felhatalmazás alapján megbérmáltak számáról és a körülményekről. Az elmúlt 10 esztendő tapasztalatai alapján az Örök Városban kellőképpen meggyőződhetek arról, hogy mindenütt szabályszerűen, az előírásoknak megfelelően szolgáltatják ki az arra felhatalmazott lelkipásztorok a bérmálás szentségét. Ezért a Szentségi Ügyekkel foglalkozó Kongregáció 1957. július 1-én kelt rendelkezésével XII. Pius pápa hozzájárulásával felmenti az Ordináriusokat az évenkénti reláció-adás kötelezettsége alól. Az az előírás viszont változatlanul érvényben van, hogy a bérmálásra felhatalmazott lelkipásztor köteles minden egyes esetben, amikor fakultásával él, részletes jelentést küldeni főpásztorának.

4. *Előírások a tabernákulummal kapcsolatban.* A Rituskongregáció 1957. június 1-én kelt dekrétumában a Kódexnek az Oltáriszentség tabernákulumban való őrzésére vonatkozó kánonjait (1268 és 1269) a XII. Pius pápa által az assisi-i I. nemzetközi liturgikus pasztorális kongresszus résztvevőiehez 1956. szeptember 22-én intézett beszédben foglaltak alapján nyomatékozza és bizonyos értelemben újabbakkal bővíti. Az oltáron lévő tabernákulumnak elmozdíthatatlannak kell lennie. A tabernákulum helye rendszerint a főoltár, kivételt képeznek a székes- és társaskáptalani, a konventuális templomok, ahol zsolozsmáznak, valamint a nagyobb búcsújáráshelyek templomai, ahol sok hívő fordul meg, nehogy a híveknek az „objectum veneratum“ iránti áhítata miatt az Oltáriszentség tisztetele elhomályosodjék. Annál az oltárnál, ahol őrzik az Oltáriszentséget, rendszeresen kell szentmisét mondani. Azokban a templomokban, ahol csak egy oltár van, ezt az egy oltárt nem szabad úgy építeni, hogy a pap a nép felé fordulva mondja a szentmisét. Az oltárszekrényt az oltár közepén a liturgikus törvények szerint a Szentség méltóságához megfelelő formában és nagyságban kell elhelyezni. A tabernákulumnak minden oldalról jól zártnak és biztosnak kell lennie, s amikor a Legszenetebbet benne őrzik, előtte örökmécsnek kell égnie és a szentségházat kívülről konopeummal, sátorral kellene elfedni. Ez utóbbi már régebbi rubrikális előírást nálunk nem tartják meg (v. ö. Mihályfi: A nyilvános istentisztelet, Bp. 1933. pag. 234.). Az oltárszekrény építési stílusának az oltár és a templom stílusával kell megegyeznie; nem lehet csak egy kis tartó, hanem olyan építmény, mely Isteni valódi együttlakását az emberekkel valamilyen formában megjeleníti. Nem szabad szokatlan szimbólumokkal vagy alakokkal díszíteni, melyek a hívek csodálkozását váltják ki és nem állnak semmiféle kapcsolatban az Oltáriszentséggel. A tabernákulumot tilos az oltáron kívül elhelyezni pl. falon, oldalt, hátul vagy máshol, az oltártól független építményben, ill. oszlopon.

5. *A gyertyák anyaga.* Több Ordinárius megkérdezte a Rituskongregációt, vajon az 1904. december 14-én kelt 4147. számú dekrétum, mely előírja, hogy a keresztségbe merítendő husvétii gyertya és a szentmise alatt égő két gyertya méhviaszból legyen legalább legnagyobb részében, a többi gyertya pedig, melyeket az oltáron kell elhelyezni, nagyobb vagy jelentős részben szintén méhviaszból legyen, érvényben van-e még. A Rituskongregáció 1957. december 13-án kelt dekrétumában igenlőleg felelt a kérdésre a következők megjegyzésével: a husvétii gyertya és a misén égő két gyertya, valamint az örökmécs azért kívánatos, hogy megfelelő részben tartalmazza a méhviaszt és oliva, ill. más növényi olajat, mert illő a főbb liturgikus akciók alkalmazásához és az Oltáriszentség tisztetére a lehető legnemesebb anyagot felhasználni. Jelen körülményeink nem engedik meg, hogy mindenütt a földkereken legnagyobb részben az előírt anyagból készüljön a gyertya és az olaj. Amíg e nehézségek tartanak, az országos püspöki konferenciák, ennek hiányában pedig az egyes Ordináriusok feladata megállapítani, hány %-ra csökkenthető le a méhviasz és az oliva, ill. más növényi olaj tartalom a gyertyákban és a mécsesekben úgy, hogy még a liturgikus használatra alkalmasak legyenek. Ezeknek betartása természetesen az illetékes gyáraktól, üzemektől függ.

6. *Hamuszentelés megismétlése.* A Rituskongregáció 1958. február 5-én kelt dekrétuma felhatalmazza az Ordináriusokat annak megengedésére, hogy azokban a templomokban, ahol az esti szentmisén a hívek nagy számban vesznek

részt, a hamuszentelést, melyet a rubrikák szerint hamvazószerdán reggel egyszer, a főmise előtt végeztek el, az esti szentmise előtt is megismételhessék. A Missale Romanumban előírt ritus változatlan marad. Csak hamuszentelést szentmise nélkül tartani tilos. A hívek hamvazószerdán a napnak bármely órájában misén kívül is meghamvazhatók továbbra is, sőt nagybójt első vasárnapján is a fenti kongregáció 1922. június 30-án kelt 4373. számú dekrétuma alapján. A hamuszentelési szertartás megismétlésére adott engedély lekkipásztori célja az, hogy minél többen részesüljenek ebben a szentelményben.

7. *Boldog XI. Ince pápa ünnepe.* Hazai vonatkozású a Rítuskongregációnak az a dekrétuma, amellyel 1957. február 19-én a kalocsai érsek kérésére megengedte, hogy hazánk valamennyi egyházmegyéjében az 1956. október 7-én, Rózsafűzér Királynőjének ünnepén boldoggáavatott XI. Ince pápáról (1676—1689) augusztus 13-án, az égi születésnapját követő napon duplex rangú ünnepel emlékezzenek meg.

8. *A latin nyelv művelése a szemináriumokban.* A Szemináriumok és Egyetemek ügyeivel foglalkozó Kongregáció 1957. október 27-én a latin nyelv helyes műveléséről küldött levelet az Ordináriusokhoz. A levél elején szomorúan állapítja meg a Kongregáció, hogy a fiatal papok között vannak, akik a nyelvtani törvények megsértése nélkül sem írni, sem olvasni nem tudnak latinul, sőt még a latin nyelvű auktorok közül a legkönnyebbet sem értik meg. Így nem nyílnak meg előttük a katolikus tradíció bőséges forrásai: az atyák írásai, a zsinatok határozatai, a pápai rendelkezések, a hittudósok véleményei. „A latin nyelv a római Egyház saját nyelve“ Szent X. Pius szerint (Inter pastoralis officii sollicitudines, 1903. XI. 22. nr. III. 7.), s a fiatal teológusokkal kiváló tanárok, helyes módszer alkalmazása és megfelelő tanulási idő nyújtása révén megszerethető az egyház egységét oly jól kifejező közös anyanyelvünk.

(Kovách Zoltán)

SAJNOVICS JÁNOS. 1958. május hó 12-én múlt 225 esztendeje annak, hogy *Sajnovics János, a finnugor összehasonlító nyelvtudomány nagyérdemű úttörője, a fejérmegyei Tordason született. Tizenöt éves korában a jezsuitarendbe lépett. Hivatása mellett korán jelentkezett tudományos érdeklődése is, és már filozófus, illetve teológus korában különös kedvvel foglalkozott a matematikával és a csillagászatral. Minden bizonnyal ennek köszönhette, hogy elüljárói mindjárt tanulmányai befejezése után a nemrégiben állított bécsi udvari csillagvizsgáló intézethez rendelték rendtársa, a selmecbányai születésű és akkor már nagy hírből álló Hell Miksa segédjeként. Megbízatása azonban egyelőre csak átmenetinek bizonyult, mert már két évvel rá a nagyszombati obszervatóriumhoz osztották be hasonló minőségben (1766).*

Újabb két évvel rá döntő fordulat állott be hősünk életében. Ekkor történt ugyanis, hogy VII. Keresztély dán király (1766—1808), maga is műkedvelő csillagász, azzal a kéressel fordult Mária Teréziához, hogy a Venus bolygó 1769 tavaszára esedékes átvonulásának tanulmányozására küldjön a birodalma északi határán fekvő Vardő szigetére — ismeretes, hogy Norvégia akkor még dán fűhatóság alatt állott — egy szakképzett csillagászt. A királyné Hell Miksát bízta meg a kívánt expedíció megszervezésével. Hell viszont az együtt töltött két esztendő, két év kellemes emlékeinek visszacsengéseként Sajnovicsot vette maga mellé segítő társul.

A két szerzetes azonnyomban hozzálátott a nagy vállalat előkészítéséhez. A nagyobb és nehezebb műszereket jóelőre Lübeckbe irányították. Ők maguk 1768. április 28-án indultak útnak.

Utazásuk 94. napján, július 30-án érkeztek Trondhjem városába. Itt a szárazföldi utat vízi útra cserélték át. Ha eddig az utak járhatatlansága miatt panaszkodtak, most a viharok gyakorisága miatt kellett aggódniok. Nem egyszerű komoly életveszedelemben forogtak. De október 11-én, elindulásuk hetedik hónapjában kikötöttek Vardő szigetén.

Megérkezésük után azonnal munkához láttak. Hiszen a Venus átvonulásának pontosabb meghatározásán kívül egész sereg más természeti tünemény felderítését is terbe vették. Első dolguk két megfigyelő állomás állítása volt; az egyiket a sziget északi, a másikat pedig déli oldalán rendezték be. Azután

fokozatosan működésbe hozták műszereiket s megkezdték velük megfigyeléseiket és méréseiket. Munkájukat azonban nagy mértékben akadályozta az állandóan borús ég. Akárhányszor már délután két óraker gyertyát kellett gyújtaniok. November 10-én a nap hosszú időre a látóhatár alá merült és a sűrű felhők miatt a csillagok is csak ritkán mutatkoztak. És hozzá aludni sem tudtak rendszeresen a miatt a szorongó, idegenszerű érzésekkel járó hideg veritékezés miatt, mely nemcsak az idegeneket, hanem a bennszülötteket is kínozza. A hosszú éjszakák egyhangúságát legfeljebb az északi fény ragyogása enyhítette. Végre 1769. január 11-én tiszta verőfényes napra virradtak. Bár az ég továbbra is többnyire felhős maradt, tiszta idő esetén szorgalmasan folytatták észleléseiket.

Ilyen változó időjárás mellett és ilyen változó hangulatban virradt rájuk a várva várt nagy nap: június 3. De most adjuk át a szót Sajnovics atyának, aki egyik levelében így számol be a nagy eseményről: „Este kilenc óraker félve és remélve ott állotunk a távcső előtt: Hell, én és a nidrosiai diák (t. i. Porkreving) figyeltük, nem észlelhetnők-e a leáldozó napon a Venus belépését. És ime abban a pillanatban szétszakadt a felhőzet és mi, mint egy ablakon át, láthattuk a napot és nagyszerűen észlelhetjük a belépő Venusnak mindkét érintkezését. Ez a látvány jó öt percig tartott; utána megint sűrű felhő takarta el a napot. Öt álló óráig borult maradt az ég és így le kellett mondanunk a reményről, hogy a kilépés érintkezését is láthatjuk. Búsan, szomorkodó arccal állottak mellettünk vendégeink és mély hallgatással mutatták fájdalmas részvétüket. Elgondolhatókat, mit éreztünk. Minden reményünket Istenbe vetettük. Közben elérkezett a Venus kilépésének időpontja. Ebben a pillanatban a nap sugarai áttörték a sűrű felhőtakarót és rövid idő alatt teljesen széteszlatták azt. Most ismét tiszta fényében tündökölt a nap és a kilépő Venus érintkezése a legpontosabban észlelhető volt. Határtalan örömtől elragadtatva magasztaltuk az Ég kegyelmét... Amíg csak élek, mindig hálás szívvel fogok visszagondolni erre a csodára. Utána tiszta maradt az ég és a beálló napfogyatkozást is pontosan észlelhetjük a délkörön.“

Hell és Sajnovics így szerencsésen megoldották feladatukat; mindenesetre szerencsésebben, mint legtöbb versenytársuk. Tudnunk kell ugyanis, hogy honfitársainkkal egyidejűleg a világ más tájain is feszült figyelemmel kísérték a nevezetes csillagászati jelenséget. Tahiti szigetén például Cook Jakob, a világhírű felfedező állított megfigyelő állomást. De Amerikában, Svédországban, Oroszországban és Szibériában is nagyban folytak a megfigyelések. A legtöbb helyütt azonban a borús ég miatt eredménytelenül.

Nagysikerű megfigyeléseik befejeztével honfitársaink még nem látták kimerítettnek programjukat. Hiszen célkitűzéseik közt, ha nem is hivatalosan, kezdetről fogva ott szerepelt az átutazandó tájak néprajzi és nyelvi sajátosságainak megfigyelése is. Hosszú útjukon persze csak néprajzi megfigyelésekre nyílt alkalmuk; nyelvekre csak azután kerülhetett sor, hogy vardói tartózkodásuk idején sűrűbb érintkezésbe kerültek a környék lapp lakosságával, és még inkább azután, hogy Vardóból való elindulásuk után a dühöngő viharok hosszú hónapokra a mauersundi kikötőbe rekesztették hajójukat. Tudósaink a kényszerű szünetet a bennszülöttek életmódjának, szokásainak és erkölcsökének tanulmányozására használták fel. Sajnovics minájárt az első benyomások hatása alatt megállapította, hogy a lappok ruházódása meglepő egyezést mutat a magyar paraszti viselettel. Hozzálatott tehát a lapp nyelv alaposabb tanulmányozásához. Ebben igen nagy segítségére volt egy karjalai misszionárius, aki szakszerű felvilágosításaival a rokonság számos jelére hívta fel figyelmét. Most már irodalmilag is foglalkozni kezdett a kérdéssel és Hell állandó ösztönzésére már Norvégiában hozzákezdett korszakalkotó munkájához. Demonstratio, anyagának gyűjtéséhez és rendezéséhez. Héthónapos kopenhágai tartózkodása alatt tovább folytatta és befejezte, sőt a dán tudós társaság színe előtt egész terjedelmében be is mutatta munkáját. Az akadémia viszont azzal mutatta ki a szerző iránt érzett megbecsülését, hogy könyvét saját költségén kinyomatta. (Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse = A magyar és a lapp nyelv azonosságának bizonyítása. Regiae scientiarum societati Danicae praelecta et typis excusa. Hafniae [= Kopenhága] Anno MDCCLXX.) Az 1771. évi nagyszombati kiadás ennek utánnyomása volt.

A *Demonstratio* megjelenése itthon és a külföldön egyaránt feltűnést keltett. Külföldön azonban inkább bizonyító anyagának gazdagságával és állításainak határozottságával, semmint tartalmának újszerűségével hatott. Hiszen a külföldi tudós világ előtt akkor már nem volt egészen ismeretlen a magyar-ugor nyelvrokonság gondolata. Elsőnek, úgy látszik, Aeneas Sylvius, a későbbi II. Pius pápa pendítette meg. A XVI. században Miechov Mátyás tudós krakói kanonok és Herberstein Zsigmond osztrák diplomata utalt a rokonságra, de inkább csak feltevés, semmint tudományosan megalapozott állítás formájában. Száz évvel később ellenben Vogel Márton német és Stiernhielm György svéd polihisztor már szöveggyezésekkel és nyelvszerkezeti párhuzamokkal is próbálta bizonyítani a rokonságot. Még tovább ment a nagytudományú Stahlenberg Fülöp János, aki egy 1730-ban kiadott földrajzi munkájában már a finnugor nyelvek egész körére kiterjesztette vizsgálódását.

Míg így a nyugati tudós világban egyre határozottabb formát öltött a magyar-ugor rokonság tudata, a hazai közvélemény a XVIII. század végén is a középkortól átvett hun-magyar rokonság gondolatánál tartott. Erthető tehát, hogy a *Demonstratio* megjelenése nálunk sokkal nagyobb hullámokat vert fel, mint külföldön. A közvélemény általában kétféle módon reagált rá. A higadtabbak (Molnár János, P. Nagy László, Pray György) helyesléssel és elismeréssel fogadták. A fiatal Dugonics András képzelete pedig egyenesen tüzet fogott tőle és hatása alatt magyar ősökkel népesítette be a Balta (= Balti) tenger egész körzetét. A nagy többség azonban felháborodással utasította el a „halszagú rokonság“ gondolatát.

A jövő fejlődés a tényekkel józanul számoló reális szellemeket igazolta. A *Demonstratio* nyomán nekizsenedülő magyar nyelvtudomány fokról-fokra bebizonyította, hogy Sajnovics egészen helyes alaplól indult ki, mikor a rokonság kritériumát nem a szavak egyezésében, hanem a szabályos megfelelésben és általában a nyelvek szerkezetének hasonlóságában kereste. A könyve címében szereplő idem szóval kapcsolatban megmagyarázta, hogy ezzel távolról sem azt akarja mondani, mintha egy magyar és egy lapp ember minden fennakadás nélkül megértené egymás beszédét, hanem csupán, hogy mindkettőjüknek nyelve egy és azon törzsnek hajtása. Mivel azonban a magyar és a lapp nép már több ezer évvel előbb elszakadt egymástól és mindkettő más és más természeti és kulturális környezet befolyása alá került s más és más népekkel jutott érintkezésbe, természetes, hogy az eredeti nyelvrokonság, illetve azonosság mindinkább a nyelvszerkezet hasonlóságára és az őshazából hozott kisterjedelmű elemi szókincs egyezésére korlátozódott. Sajnovics ezzel a zseniális megállapításával nemcsak magyar, hanem európai viszonylatban is az összehasonlító nyelvtudomány úttörőinek sorába emelkedett. A nyomába lépő Gyarmathi Sámuel és mindmáig legnagyobb nyelvtudósunk, a piarista Révai Miklós már az általa vetett alapon építették tovább. (— így —)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Írók, festők, tudósok címmel, Réz Pál gondozásában, utószavával és jegyzeteivel, két kötetben jelentek meg Kosztolányi Dezsőnek kortársairól írott kritikái, ismertetései, portréi, riportjai. Az anyag egy harmada ismerős: az írónak a Nyugat kiadásában megjelent *Hátrahagyott Művei* Illyés Gyula által sajtó alá rendezett *Kortársak* című kötetéből. A többi annyiban „új“, hogy kötetben még nem jelent meg; ujságokból, folyóiratokból gyűjtötte össze Réz Pál. Az *Írók, festők, tudósok* két kötetében tehát előttünk áll a kritikus Kosztolányi pályaképe, 1905-től (ez az első kritika évszáma) 1936-ig (ez az utolsó).

Meglepetéssel a munka nem szolgál. Ha elolvastuk, semmi okot nem érünk arra, hogy módosítsunk a képen, melyet a kritikus Kosztolányiról örünk magunkban, s melyet annakidején Illyés Gyula pontos, találó, hiteles vonásokkal rajzolt meg a *Kortársak* bevezetésében. Réz Pál is ilyennek látja; az ő részletes, finom elemzése is ugyanazokat a vonásokat hangsúlyozza. Tökéletesen igaz van, amikor azt írja: Kosztolányi kritikáit olvasva „minduntalan az elfogulatlanság és mindent-befogadás írói szándéka készlet meghajlásra“; s ez a nyíltság, ez a készség föltétlenül nagy erény, ebben Kosztolányi példája lehet minden kritikusnak. Hajlékonyságával azonban nem párosult kellő keménység; valami hiányzik belőle; valahogyan a mimósége nem elég kritikusi.

Az biztos, hogy egy fiatal író legszebb álmaiban sem képzelhet eszményibb olvasót magának Kosztolányinál. Ha van egy műben valami érték, szépség, tehetség, azt Kosztolányi észreveszi, méltányolja. Nincs olyan kásahegy, amelyben ő egy mákszemnyi gyémántot ne találna; vagy ha nem is gyémántot, legalább egy színes üvegdarabot, amit aztán jóindulatú diadallal mutat föl: lám, ez is csillog. Figyelme, udvarias, pártfogó, kollégiais odafordulása valóban meghatározó és tiszteletreméltó. Csak éppen nem a kritikus magafartása.

Kritikáinak, helyesebben ismertetéseinek egy része jellegzetesen zsurnaliszta munka: újságnak készült, az újság igényei és körülményei szerint. Megírni egy újságíró-kollégáról, hogy a könyve rossz, a költészete dilettáns, tapintatlanság lett volna, szakma-ellenes lépés. Hogyan mondhatott volna valódi bírálatot valakiről, akivel egy szerkesztőségben dolgozik s egyszer csak „találkoznak a *Pesti Hírlap* hosszú folyosóján”? Ehhez Schöpfung sokkal szárazabb alkata, kritikusai súlya és tekintélye kellett volna. Kosztolányi azonban nem akart megbántani senkit; tudta, hogy a kolléga szívességet vár tőle, és neki nem volt szíve hozzá, hogy ne tegye meg a szívességet. Írt a kötetéről; ez már maga félmjelzés volt. S ha már írt róla, hát jót írt; miért ne írt volna jót? A cikk ma megjelenik, holnapra elfelejtik: ez az újság sorsa. Kosztolányi, amikor ezeket a kedves, figyelmes, udvarias szívesség-kritikákat írta, bizonyára nem gondolt rá, hogy az utókor majd gondosan összegyűjti, kiadja, életművéhez malterozza ezeket a röpke, szívélyes, jelentéktelen futamokat is. Mi se tulajdonítsunk hát nagyobb fontosságot nekik, mint amekkorát ő tulajdonított. Nem az örökkévalóságnak írta őket.

A *Pesti Hírlap*ba, meg az *Új Idők*be írott dolgainak jórésze ilyen. Az utóbbi a *Singer és Wolfner* könyvkiadó családi hetilapja volt; a benne megjelenő ismertetések elsősorban a cég könyveinek publicitását szolgálták, akkor is, ha egy-egy könyvről történetesen Kosztolányi írt. De szánnak Kosztolányi maradandónak ilyen ismertetéseket? Szívességet tett a cégnek, mert nevét adta egy kezdő író elindulásához; szívességet tett a kezdő írónak, mert félmjelzete azzal, hogy ő írt róla; de hogy igazában mi a véleménye az íróról és művéről, azt legföljebb négy szemközt mondhatta meg neki, ha ráért. Ha Schöpfung írt egy könyvről, az író mindig rengeteget tanult belőle. Kosztolányi bírálatából alig-alig tanult. Nagyon vájtfulúnek kellett lennie ahhoz, hogy a lelkendezés, méltánylás, megbecsülés *hangszerelésének* parányi modulációjából kivége, hogy azért ő mégis valamikéval kisebb író, mint Móríc Zsigmond vagy Maupassant.

Kosztolányi bírálatai egy részében föladatot teljesített, adott újságírói föladatot: írt „egy flekket”, „két flekket” egy megadott témáról, éppen olyan rutinnal, éppen olyan könnyedén, mint ha azt a megbízást kapta volna, hogy írjon riportot egy balesetről vagy hozzon be valami „jó témát az utcáról”.

Értette a dolgát: remek, ötletes, találékonyan újító újságíró volt. Ő aztán valóban „gúzsba kötve táncolt”: egy flekken, két flekken, akármilyen maroknyi kis helyen; mindig kitalálta a módját, hogyan csinálhat *íróilag* remeket. Kritikáinak zsurnalisztikus darabjaiban is ezt csinálta. Akármiről írt, minden föladatot úgy tudott megoldani, hogy van benne ha nem több, hát egy mondatnyi Kosztolányi-remeklés. Ez az értékük, nem pedig az, ami „kritika” bennük. Az az értékük, amivel a voltaképpeni föladatot megkerülte: a saját írói munkája. Néha az, ahogyan „mellébeszél”. Néha meg az, ahogyan egyáltalán nem mond semmit, szellemesen, elragadóan, fölényesen. Az író azt hitte, dicsérik s elájult a boldogságtól. Pedig nem is róla volt szó.

Ennek a technikai eljárásait is ki lehetne nyomozni. Az egyik ilyen „trükk” például a világirodalmi távlat. Nagy nevek és nagy fogalmak röppennek föl, mint a frakkos bűvész ujjából a galambok; az író mögött a világirodalom hegy-láncai kéklenek. A gyanútlan olvasó egy percig abban az illúzióban ringatózik, hogy X. vagy Y. valahol közvetlenül Verlaine vagy Wilde mellett helyezkedik el. A legtöbbször észre sem veszik, hol szakadt el a szál, hol röppent bele az elővarázsolt madár a semmiségbe. Mert Kosztolányinak éppen csak észbe jutott, véletlen és szívélyes képzettársítással, X.-ről vagy Y.-ról Verlaine, Wilde, a szimbolizmus vagy Victor Hugo. Ezen kívül azonban lényegesebb közük nincs egymáshoz. Varázslás, bűvészkedés, szemfényvesztés ez, írói varázslat, szellemes

játék azzal, ami nincs, labdázás mázsásnak látszó gumi-súlyokkal. Élvezet és bravúr annak, aki csinálja. Főlényes írói mutatvány. De nem kritika.

Jellemző, hogy a *Nyugat*nál is többnyire őt bízták meg az ilyesfajta föladatokkal, vagy ő vállalta az ilyesfajta muszáj-föladatokat. Írt úgynevezett konzervatív írókról, írt a *Nyugat* nyílt ellenségeiről is; de tévedés volna azt hinnünk, hogy azért írt róluk, mert „szívvügye“ volt, hogy írjon róluk. Egyáltalán nem! De voltak „lap-szempontok“, amelyeknek eleget kellett, vagy illett tenni; voltak érdekeket, voltak kötelezettségek, voltak gesztusok. Az ilyesmit senki nem tudta olyan elegánsan, és ugyanakkor olyan semmire-nem-kötelezően megoldani, mint Kosztolányi. Egyes mai olvasói például megbotránkoztak azon, hogy Rákosi Jenőről, a *Nyugat* egyik legádázabb ellenfeléről írt, mégpedig méltánylóan. De hova írt, s mikor? Mindkét alkalommal éppen a *Nyugat*ba, és mindkétszer alkalmi cikket. Aki csak annyit tud Rákosi Jenőről, hogy Adyt akarta kirekeszteni a magyar irodalomból és kitalálta a harmincmillió magyar jel-szavát, hajlandó minden további nélkül elmarasztalni Kosztolányit. Pedig a dolog egyáltalán nem ilyen egyszerű. Nyilván úgy történt, hogy írói munkássága felszázados évfordulóján az egész ország ünnepelte Rákosit, s a *Nyugat* ebből nem maradhatott ki, mert megint a fejére zúditott volna egy sereg becsmérlést és támadást. Mit tegyenek hát? Valakinek a szerkesztőségi töprengések között nyilván remek mentőötlete támadt: majd a Dide! Ha Babits, ha Móricz, ha akárki más ír: az állásfoglalás, az kötelez, az túl súlyos, vagy túl egyértelmű, túl goromba lesz, ünnepelés helyett ünneprontás. Megbízták hát a föladattal Kosztolányit: ott a pódium, ennyi meg ennyi lap áll rendelkezésére, kezdődhetik a mutatvány, jöhetnek a színes labdák, a gumi-súlyok és a frakk ujjából kivillámló galambok. S valóban, kezdődött, és jöttek. Keveréke az irodalomtörténeti fölmérésnek, a tartózkodásnak és annak, amit ma úgy mondanánk, hogy *halandzsza*. Mindjárt a hangütés az volt, Rákosihoz illő „jobbaldali“ pátosz, értő füleknek szánt, ódai hangon elzengett röpké persziflász: „Rátékintünk erre a főre, melyben, mint hóval koronázott kráterben, még ma is el nem pihenő tűz lobog“...

Kosztolányi kitűnően teljesítette a föladatot. A dolog ráadásul elegáns és nemes is volt: az ellenfél is koszorút tett az ünnepelt lába elé. Tetszetős koszorút, elmésen, rutinosan vegyítve a pontos megállapítások igazi, meg a frázisok papír-virágait. Itt nem is annyira a megírásban van a remeklés, mint inkább a teljesítmény eleganciájában. De nagyobb súlyt, mélyebb jelentőséget ezeknek az írásainak sem szabad tulajdonítanunk; főként nem szabad a kor sajtóviszonyaiból kiszakítva szemlélnünk és mérlegelnünk őket. És legfőképpen nem szabad elsősorban ezek alapján itélni meg Kosztolányit, a „kritikust“.

Mert ha tévedett is várakozásaiban és dicséreteiben, egy dolog vitathatatlan: az irodalmat nemcsak becsülte és szerette, de legkisebb sejtjéig ismerte is, valóban mestere volt a mesterségének, nemcsak virtuóza a művészetének. Ahol a költészet legbelsőbb dolgairól, a nyelvi megformálás mikéntjeiről esik szó, megföllebbezhetetlen és maradandó megállapításokat tesz. Írókat, műveket néhány pontos, gyors vonással fölmér és a „helyükre tesz“, szinte véglegesen. Gelléri Andor Endrét két szóban fogta meg, s ennél többet ma sem tudunk mondani róla; Sziniről és Szomoryról, Szép Ernőről és Somlyó Zoltánról, Schöpfungliről és Csáth Gézáról — hogy csak néhány darabját említsük — pompás képet adott. Impresszionista volt — mondják, s nem joggalanul; amire jobban rezonált, azt jobban meg tudta ragadni. Füst Milán közelebb állt hozzá, mint Móricz Zsigmond; amit arról írt, azt ma is helytállóan érezzük, de amit erről, azt minden elismerése mellett is fogyatékosnak. Mindig ott van leginkább elemében, ahol egy-egy író legjobban a stílusán át közelíthető meg: Szomory, Füst, Szép Ernő, Gelléri a példa rá. Ahol az epidermisz nem tükrözi ilyen jellegzetesen az alkatot, ahol jobban a zsigerekbe kell nyúlni, az indulat forróbb, gőzölgőbb, elemibb rétegeiben tájékozódni, ott mintha biztonságát vesztené. „Igy csak a természet alkot“ — írta nagyon találóan Móriczról; de Móriczot alapjában véve csak izlelte s élvezgette, de nem értette. Ez az író-típus idegen volt neki.

S még sokkal inkább Ady.

Hogy Adytól kezdettől fogva idegenkedett, annak kritikáiban sok apró nyo-

ma van. Sokáig hordta magában ezt az idegenkedést, ellenérzést, talán sértődöttséget is, míg végre kiírta magából híres-hírhedt pomfletjában. Ebből az igazságtalansága mellett, az is kiderül, hogy Adynak sem a költészetét, sem a szerepét nem értette. Ha van két ellentétes költő-alkat, hát ők ketten azok. Rokonság csak egy volt köztük: az, amire a fiatal Kosztolányi olyan büszke volt — a dekadencia; a kezdet kezdetének összenéző rokonsága, de minőségében már az is más és más mindkettőjükben. Kosztolányi sebbel-lobbal futkosó lelkes irodalmiságában, lobogó nyakkendőjével, füstös kávéházi éjszakáktól vörös szemmel is jellegzetesen, csalhatatlanul *polgárfiú*; később öntudattal vallotta is: „A magyar polgári osztály fia és írója vagyok“. Mégpedig nem a századvégi — elsősorban pesti — porgárságé, hanem a számbelileg elég kicsiny, kulturában annál mélyebb s finomultabb régi, vidéki magyar lateiner-osztályé („Őseim hatod-hetediziglen szegény, könyvet bújó, intelligens emberek voltak, akik vidéken éltek-haltak“), mely mindig egy kicsit száműzöttnek érezte magát a magyar vidék alapjában mégiscsak dzsentroid légkörében. Kosztolányi ifjúkori dekadenciája lényegében az osztályáé, s valóban *dekadencia*, lehanyaglás, idegfáradtság, végleges elfinomultság.

Ady: éppen az ellentéte. A vidéki, parlagi kisnemes-fi, aki nekiadja magát a züllés legmagyarabb-vidéki formáinak. Bodegákban mámorfejedelemkedik, bor és cigány mellett; semmi köze a lesötétített kisvárosi szalonok fejfájósan ábrándos zongoramuzsikájához. Kosztolányi úgy nézhetett rá, ahogyan Szabadka kivilágos kivirradtig duhajkodó, százholdakat elmulató dzsentri uraira. Egmás felé ejtett udvarias bókjaik: megannyi félreértés, vagy semmitmondás. Claudel mondta egyszer Gide-del kapcsolatban, jellemző claudeli nyerseséggel: irtózik a combjára kapaszkodó foxi ideges-fázós remegésétől. Bármit mond kifelé: ilyesféle érzés lehetett Adynak is Kosztolányi szíve-vérével írt gyerekkorvisszaélése, *A szegény kisgyermek panasza*i. S mi lehetett Kosztolányinak egy-egy nagy, vad, eruptív Ady-vers? Móricz szavait idézhetjük, melyeket a vita alkalmával ejtett: „Sajnálom Kosztolányit, hogy Adyotól nem kapta meg azt, amit százezren megkaptunk: az elragadtatás boldogító érzését.“

Ezt, úgy látszik, valóban nem kapta meg: nem tudta teljesen zavartalanul élvezni Adyt, fönnakadt önkényességein, azon a szuverén eljáráson, ahogy a nyelvet, a formát, a képeket kezelte. Kosztolányi mindig lépést tartóan modern volt; de valahol a dolgok mélyén azért Ady volt kettejük közt a modernebb — esztétikailag is. Ha végigolvassuk az *Írók, festők, tudósok* két kötetét, lehetetlen észre nem vennünk Kosztolányi határát. Ez a mindig-nyílt, mindenre-éhes szemlem voltaképpen megállt a fiatalágánál. A század elejénél, a szimbolizmusnál. Tudott arról is, ami az után történt; de csak értesült róla, igazában már nem élte magáévá; legföljebb az expresszionizmus hagyott nyomot benne, átmenetileg. Ady pedig ezekben a kategóriákba nem fért bele; Ady túlnőtt ezeken, s Kosztolányi mércéi egyszerűen alkalmatlanok voltak a fölmérésére. Olyan módon közelített hozzá, ahogy egyáltalán nem is lehet megérteni.

Tévedett, ráadásul akartan igazságtalan is volt; ebből nem is csinált titkot. De ezzel a Kosztolányi részéről balkezesen megfogott Ady-üggel kapcsolatban azért nem szabad megfeledkeznünk egy nem is egészen lényegtelen dologról. Kosztolányi maga utal rá a cikk elején. Ady személye körül — mondja — divat tombol, s ez immár elvált a munkáitól; hívei egy részének mindegy, mit írt, „csak az a fontos, hogy únos-úntalan tápot leljenek ideges lelkesedésük szítására“. Ez az adott időpontban, 1929-ben kétségkívül így volt; kérdés, a megjegyzés egvedül csak Ady sznobjaira vonatkozik-e.

Nyilván vonatkozik rájuk is. Ady kisajátítása azonban ekkor már másfélől is folyt; és ebben a másik áramlatban, a hazafias előjelűben, neve együtt szerepelt, az „igaz“ magyarság, azaz a *faji* magyarság profétájaként Kosztolányi *béte noir*jával. Szabó Dezsővel. Kosztolányi, a *homo aestheticus* az irodalmat mindenféle politikától mentesnek akarta. Adyt pedig mindjobbán fölkapta a politika. De milyen politika? Ekkor, 1929 táján már hangosan és hatékonyan az a szellemiség, amely Ady költészetéből és Szabó Dezső romantikájából fújtatta az „ifjú szívekbe“ azt a gőzt, melynek kábulatában a harmincas évek magyar nacionál-fasizmusának hibrid turano-germán politikai hangulata kialakult.

Oriási ostobaság volna az elszántan a-politikus Kosztolányiból politikai pró-

fétát csinálni, aki tudatosan szembeszáll a prefaszizmussal. Azt azonban nem lehet tagadni, hogy a *homo aestheticusok* „elefántcsonttornyuk“ magasában néha sajátosan előre éreznek bekövetkező földrengéseket. A torony nagyobb kilegelése idegessé teszi őket; nyugtalanok lesznek, kiáltanak. Esetleg tájékozatlanul, vaktában, és tévesen. Nekünk, az utókornak minden jogunk megvan rá, hogy leszögezzük: tájékozatlanul, vaktában és tévesen kiabáltak, mint Kosztolányi az Ady-ügyben. A dolog érdemében nem volt igaza. Olyannyira nem, hogy az még rész-igazságait is eltorzítja, hamis akusztikát ad nekik. Viszont minden körülményt föl kell mérnünk. Kosztolányi nem egyszerűen csak Adyt támadta, hogy letépje fejeről a babért. A támadás elsősorban — s ezt világosan megmondta — az 1929-es Adynak szólt. A sznobok Adyjának is. De a Turul Adyjának is. Ezt ne hagyjuk ki a mérleg serpenyőjéből, amikor ezt a szerencsétlen Ady-pamfletet lemérjük. (*)

SZÍNHÁZI ŐRJÁRAT: A bujaság komédiája. „Ilyen bujakkal bánni így való, ki őket léprecsalja, nem csaló“ — mondja ki Page-né a Windsori víg nők utolsó fölvonásában a verdiktet Sir John Falstaff fölött, akinek ime ismét olyan magyar alakítója találtatott színészeink körében, kinek játékáról megemlékeznünk érdemes.

Az 1600-as évek legelején, körülbelül a Hamlettel egyidőben írta meg Shakespeare legnagyobb jellemkomédiáját, a pohos lovag fölsüléseit a windsori polgárosszonyok által. Shakespeare ekkor még följel ívelő sikerű és egészségű férfi, de a zseni humanizmusa enyhíti látását, akár a középkor katolikus értékrendszeréből, akár a már jelentkező és a királynő kívánságára írt darabban kívánatos puritanizmus nézőszögéből tekintjük is az öreg Falstaff kutyálkodásait. Háromszor csúfolják meg a nagyúri származását, bővérű lovagot a polgárosszonyok, s a darab szentenciáit legjobban kimondó Page-né a második tréfa, az elveretés után kimondja: „A bujaság szelleme bizonyára riadtan menekült belőle: hacsak az ördög birtokául nem fogja őt birság és tartozás fejében, nem hiszem, hogy még egyszer merne bennünket megkísérteni.“ De John Falstaff a találkát ígérő üzenetekre harmadszor is kötélnek áll, hogy legcsúfosabb kigúnyolását is kiérdemelje. Középkori askétikus mérték, renaissance szókimondás, de immár puritán erkölcsi ítélkezés ötvöződik a darabban, Shakespeare a legvidámabb, de egyben legemberibb komédiájában. Mert mikor is kezdődik az a kényes választóvonal, amelyen túl közmegítélés szerint már cseppet sem illik férfinak ledérkednie, mégha olyan kóbor, tűzhelytelen, asszonytalan lovagja is a világnak, mint a flamand étvágyú és szomjúságú Falstaff? A középkor csak pártalan férfinak pártalan nővel szembeni szépelgéseit fogadta el jogosnak, a renaissance azonban az emberi egyéniség tisztelében alaposan megeresztette ezeket a szorosra vont gyeploket. Shakespeare tehát a tőle megszokott leleménnyel olyan lovagot választ hősének, aki valaha az asszonyok kedvence volt, de alaposan megkopott és megöregedett, vén korára pénzzavarba jut s most kényszerülne rá, hogy necsak szerelmi éhségét csillapítsa, hanem abból még anyagi haszna is legyen, amikor már közel másfél mázsányira hizott és szerelmi besurranásokra, ablakon való kiugrásra, kéménybe-kamarába bújásra cseppet sem alkalmas. A komikum valóságos arzenálját rejtja ez a Shakespeare-től könnyedén megragadott téma, amelyet úgy sikerült megoldania, hogy túl középkoron, protestantizmuson, modern szabadelvűségen át minden idők erkölcsi magatartását is sikerült benne megtalálnia.

Beszéltem mai fiatalasszonyokkal, akik kijelentették, hogy nem nézik meg ezt a darabot, mert az operában kétféle földolgozásban is látták, a Verdi- és Nicolai-féle zenés földolgozásokban, és bennük szánalmat keltett az öreg lovag durva megcsúfolása, akinek szerintük csak az az egy kis elnézhető bűne akad, hogy szereti a nőket. Lám, az operaszöveggé szabdalt mű azonnal elveszíti azt a pompás egyensúlyát, amelyet Shakespeare zsenije ajándékozott neki. A fiatalokra csak derítőleg és elmélőzölőleg hat ez a szöveg, ha jól játsszák, az öregeket pedig elgondolkoztatja és hasznos tükröt állít elébük.

Mert igen, itt teljesen a játékon, a megelevenítés izlésségén múlik minden. Shakespeare zsenije, mint valami fényszóró, a megmintázandó alaknak csak néhány, a fénysugártörés útjába eső élet mintázza meg csodálatos könnyedséggel: ami mögött az egész szobor ott ágaskodik. Színész legyen a tal-

pán azután, aki ezeket a merész körvonalakat igazi testtel-vérrel és lélekkel tölti meg, aki elmegy a komikum végső határáig, anélkül, hogy izléstelené válnék, s aki nemcsak kinevetetni, hanem megszerettetni és megsajnáltni is tudja a póruljárt bővérű lovagot.

A Nemzeti Színháznak most van ilyen színésze, és szerencsére élt is az alkalommal, hogy Bessenyei Ferenc személyében tökéletes Falstaff figurát állítson nézői elé. Mert Bessenyei alakítását tökéletes sikerűnek kell elfogadnunk. Ez a férfikora delén álló színész hatalmas fizikumának párnázásos torziútsaival először is tökéletesen érezteti azt a víg ivó cimborát, aki Falstaff volt valaha, s akit a királynő is újra látni akar. Még jobban elmélyíti azonban a figurát azzal, hogy az immár roskadt inú lovagot hatalmas csecsemőnek, örök gyermeknek játssza meg, aki tulajdonképpen nincs is tudatában erkölcsi és fizikai züllesztésének és letörtségének. Örök optimizmus, újrakezdési vágy, végtelen jóhiszemőség jellemzi a Bessenyei formálta alakot, aki éppúgy szereti az embereket is, mint a saját testét, és nem tud belényugodni abba, hogy ezután már nagyapóként valami kandalló mellé kelljen kuporodnia az izgalmas kalandozások helyett. Bessenyei szeretetreméltóvá tudta tenni ezt a vén kujont, ahogy Shakespeare is annak látta, különben nem invitáltatja meg a vén lovagot harmadszori kicsúfoltatása után, hogy „induljunk mind haza, tréfánkon kandalló-tűz-nél nevetni; Sir John, s ti mind”. Mint nagyapó-jogú vendéget tehát szívesen látják ezután is a szerelmi nyavalójából kigyógyított lovagot, csak kujonkodásaival kell felhagynia. Elete attól még deris lehet.

Bessenyei ezt a pompás equilibrisztikai mutatványt oldja meg: Falstaffját kinevetjük, természetesnek találjuk, hogy pórul jár, mégis annyira a szívünkbe lopja magát, hogy magunk is szívesen elüldöglénnék még vele sokszor a kandalló mellett, amint kalandjait meséli, hetvenkedik és öblös korszóit üritgeti. Shakespeare nagymestere a vigjátékok ötödik felvonásában a szinte zenekezt hangzó szavak harmóniába csendülésének. A Szent Iván éji álom. A velencei kalmár vagy a Vihar végén versekből csendül ki ez a csodálatos, misztikus zene. A windsori víg nők nagyobbára prózai darab, hisz közemberek játszószék, és éppen a legkevesébbé sikerült utolsó kép az, ahol már a versek sem tudnak minket zenébe ringatni. Csak a Falstaff körüli kiengesztelődés adhatja meg ezt a harmóniát, ha arravaló színész valóban shakespearei fölfogásban prezentálja nekünk Falstaff alakját. Bessenyei Ferencnek Major Tamás kifogástalan fölfogású, csak éppen egy kissé elnyújtott rendezésében éppen ez sikerült: az emberség zenéjét szólaltatta meg a torz kacagtatásra is alkalmas, de első sorban mégis csak ember Falstaff figurájában. (Posszonyi László)

KEPZŐMŰVÉSZET. — Szecessziós kiállítás. Münchenben keletkezett és Párizson, Berlinen, Bécsen át Budapesten is rohamosan tért hódított a század-vég divatos művészeti mozgalma, a kérészerű szecesszió. Stilizált növényi motívumokkal új díszítő stílust kezdeményezett az iparban, az építészetben és a képzőművészet különféle ágában. Tulzásai miatt sehol se tudott gyökeret verni. De azzal, hogy szembefordult az elszürkülés veszélyével, rokonszenvet ébresztett a haladószellemű alkotókban. Cselekvő vágy kapta el a hivatásos művészeket és műkedvelőket egyaránt, hogy szakítsanak mindazzal, ami avult és áporodott. Valami újat, mást, valami egészen különlegest valósítsanak meg, ha az mindjárt rikoltó, feltűnő, sőt elképesztő is. A hagyománytisztelők élesen támadták a szecessziót, nemzetietlennek és izléstelennek bélyegezték művelőit.

Az iparművészeti múzeumban kiállítást láttunk a magyar szecesszió maradványaitól. Szébbnél-szebb bútorokat láttunk. Fémbe, bőrbe, szőnyegbe, üvegbe átmentett, költői ihletű alkotásokat. És végül képeket. Kőrösfői Kriesch Aladár, Kernstocck Károly, Vaszary János, Rippl Rónai, Ferenczy Károly, Ferenczy Noémi remekeit. És milyen stílusosnak találtuk magát a kiállítás helyiségét, ezt a kívülről belülről lenyűgöző szépségű épületcsodát, mely éppannyira szecessziós, amennyire magyar. Keletkezése idején szokatlannak, idegenszerűnek, aránytalanul elnagyoltnak, furcsán díszesnek, alighanem érthetetlennek hatott. Ma már úgy gyönyörködünk benne, mint a legtermészetesebb, legékeesebben egyszerű, cikornyátlan építészeti kincsünkben, amelyet meg-megújuló öröm nézmi. Kívülről és belülről.

A „hírhedt“ szecesszió jelentése főként akkor változik pozitívrá, ha kettejükre gondolunk, Lechner Ödönre, az építészre s e szecesszió-kiállítás másik hősiére, Rippl-Rónaira, akinek festői fantáziájában átlényegült a szecesszió: az elszakadás, az elkülönülés értelme. A lángezés elsősorban rend, fegyelem, összegzés. Még ha látszólag bomlaszt és széthull, valójában akkor is tévedhetetlen bizonyossággal cselekszik, sőt még szigorúbban, kérlelhetetlenebbül igazodik „törvényszerűen“ a kifejezés igazságához. Van egy kis képe. Virágcserepben. Affajta szecessziós dísz. Egyszerű, jelentőség nélküli, iparművesi munka inkább, mint festmény. De minél figyelmesebben, behatóbban nézzük, annál jobban meglepődünk. Úgy él ez a virág a cserépben, mintha előttünk szedték volna csokorba a mezőről. Szinte primitív, olyan üde. Egy gyermekkéz is létrehozhatta volna — vélhetően. És mekkora bonyolultság, milyen elámító szintézis éppen ebben a semmi kis képben! De épp ez a kielemezhetetlen: ez a lángezés titka. Nála a szecesszió a riktó, másnál bizonyára izléstelennek ható színkeverék a legnélkülözhetetlenebb életfakasztó járulék. Mintha csak jászana az elmentékekkel, a megtevészto látszatba rejtve az igazit, a hétköznapiban érzékeltetve az ünnepit. Ezért oly varázsosan meglevevítő portré Medgyesy Ferencről festett szecessziós mesterműve.

Képzőművésznők. A nemzetközi nőnap alkalmából rendezték a magyar képzőművésznők kiállítását az Ernst múzeumban. A művészettörténet számon tartja, a legrégibb időktől napjainkig, a kimagasló képzőművésznők nevét és alkotásait. Egyik legrégibb emlékünk egy Heléna nevű festőművésznő Nagy Sándor hadjárát megörökítő „Isszoszi csatá“-ja. Akad nem egy jelentős nőtehetség a középkor, meg az újkor képzőművészetében. A legújabb kor világ-hírű képzőművésznői közül elég, ha a minap elhunyt Ferenczy Noémiről emlékezünk, akinek festményei voltaképpen csupán vázlatok magaszotte gobelin rekléseihez.

Aránylag rövid időn belül már a második kiállítása ez a magyar képzőművésznőknek. Arról győzheti meg az elfogulatlan nézőt, hogy a nagy átlag színvonalban nem áll mögötte képzőművészeti alkotásaival a férfiaknak. Színezésben, vonalvezetésben, kompozícióban kiállja a versenyt nemcsak a festmény, akvarell, részben az iparművészet, hanem a grafika terén is. A szobor és érem még kissé talán idegen a női alkotószellem számára. A monumentális és kispasztika két véget, összpontosító mérlegelést igénylő, merőben átértékelő feladat elé állítja a művészt. Alkatilag inkább férfimunka, mint női. Viszont hangulatot, szeszélyt, futó mosolyt, finom, alig észrevehető kedélyhullámzást a nőtehetségek szívbeli őszinteséggel és megkapó hitelességgel tolmácsolhatnak.

(Haits Géza)

Horváth József gyűjteményes kiállítása. Érdekes és értékes kiállításban gyönyörködhettünk a közelmúltban, amely — szerencsés válogatásban egy országos hírű neves művész életművét reprezentálván — megérdemli, hogy „post festa“ is megemlékezzünk róla. Horváth József, Munkácsy-díjas — és még mintegy 20 különböző fővárosi művészeti díjjal kitüntetett — soproni festőművész mutatta be a budapesti Nemzeti Szalomban művészi munkássága három évtizedének java termését, mintegy másfélszáz képet.

Felületes szemlélő könnyen rásüthetné Horváth József művészetére a kevéssé hízelgő „akadémikus“ jelzőt. És ha a műgond, a kényes művészi lelkiismeretesség, az anyagi haszonnal nem törődő, s a múlt izlés-divatokkal meg-nem-alkuvó művészi becsületesség: akadémikusság, hát akkor Horváth József igenis akadémikus. De ha az akadémikusság vádja „előkelő“ hidegséget, magát pusztán a virtuóizálásban kielő fölényes művészi gögöt akar jelölni, akkor Horváth József nagyon, de nagyon *nem* akadémikus.

Hogy művészte lényegét megértsük, ismernünk kell a nyugati magyar végek sajátos lelkiségét. Horváth József Kemenesszentpéteren született (1891-ben) és évtizedek óta Sopronban él és működik. „Gyanús“ vidék ez. Hiszen Berzsenyi Dániel is ezen a tájon született, és Sopronban nevelkedett. Az a Berzsenyi Dániel, aki a nyugodt, higgadt, kimért klasszikus versformában sokszor a legvulkanikusabb, a legzaklatottabb, legvívódóbb romantikát szóialtatta meg. „Komplex“ vidék ez: nyugat felől rezerváltan hűvös alpesi szellők fújdognak, de a táj szíve-lelke gyökeresen keletien temperamentumosan magyar.

A temperamentumon persze nem okvetlenül valamiféle szilajságot, ódai pátoszví kell értenünk, hanem — éppen Horváth József esetében — halk melankóliával átítatott érzelmes lírai telítettséget.

E „tájélektani“ ismeret birtokában könnyű megoldanunk a horváthjózsefi „akademikusság“ titkát, és könnyű megértenünk — helyesebben: megéreznünk, — hogy a látszólagos nyugodt, gondosan kiformált felszín nem jelent rideg, merev, rutinos, fölényes klasszicizmust, hanem olyan közeg, amelyen átsüt, átparázlik az egyéni átélés, átérzés, — néha bizony átszenvedés — meleg romantikája.

Es milyen sokhúrú, milyen gazdag ez az érzelmi skála! — Horváth József tájképeiről és csendéleteiről a természet rajongó szeretete árad felénk, portréiról pedig valami mélységes emberszeretet, a családi portrékról persze a család-apa szeretete. Zsánerképei a múltban nagyobbára az elesettség, a szociális nyomorúság, az elfojtott, csöndes tragédiák világából merítették a tárgyukat, háttérükben a humánus részvét, a szánalom, az együttérzés érzelem-komplexusával; újabban pedig inkább a kétkezi emberi munkát ábrázolja életképein, de ezeken is nemcsak a kohók tüze sugárzik felénk, hanem a munkás-ember iránt érzett megbecsülő szeretet is. Pompás aktképeiből hiányzik az érzékcsiklandó erotika, de igenis, felettük lebeg a szublimált, nagybetűs Érosz. — Felsorolásunkban oly sokszor kellett a „szeretet“ szavát, vagy annak szinonimáit idéznünk, hogy Horváthot akkor is mélységesen keresztény lelkületű művésznek kellene minősítenünk, ha nem lenne egyetlen kimondottan vallásos jellegű képe sem. De vannak ilyenek is.

Es miközben Horváth József érzelmvilágának gazdagságát, képeinek lírai telítettséget taglaljuk, önkéntelenül rámutattunk művészetére egy másik jellegzetességére: a témák pazar bőségére. S ez annál csodálatosabb, mert (a végére hagytuk a meglepetést) a művész mindezt — *akvarellben* nyújtja. S ez Horváth József művészi munkásságának — ne fukarkodjunk a jelzőkkel — valóban szenzáció, egyedülálló, a maga nemében páratlan sajátossága. Ebben csúcsosodik az ismertetésünk elején jelzett, a nyugodt felszín alatt rejlő immanens romantika. Horváth József nem úgy „forradalmi“, hogy formabontó lenne a szó megszokott értelmében, hanem úgy, hogy merészen áttörve a technika hagyományos kereteit egészen új szépség-mezőket hódít meg az akvarell-festés számára, s új tematikájú és szokatlanul nagyszabású akvarell-képeket alkot, szinte az olajfestés illúzióját keltően. Egy egészen egyéni, sajátos technikát teremtett és szinte már fokozhatatlan tökéletességig fejlesztett az akvarell-festésben, mellyel a legnehezebb festői feladatokat bravúros fölényvel oldja meg, puhán, lágyan, minden bántó érdesség nélkül...

A kiállítás katalógusához Csatkai Endre, Kossuth-díjas muzeológus és műtörténész írt magvas bevezetőt. Hadd idézzük ennek utolsó mondatát: „A jelenlegi gyűjteményes kiállítás a mérleg serpenyőjére kívánczik és várja, hogy megméréssék: megérdemli-e a bár vidéken működő, de a fővárosban, sőt külföldön is sok elismerést nyert idősebb művész, hogy jelenlegi mindenfajta nehézségeiből kiemeljék és érett művészetének hangjain elmondhassa még sok értékes mondanivalóját.“

Es mintegy sommázásképpen hadd válaszoljunk meg ezt a — nyilvánvalóan — „szónoki“ kérdést: nagyon is megérdemli! (*Kunszery Gyula*)

Magyar művész modern Biblia-illusztrációi. A párizsi Labergerie-kiadónál, amely főként vallásos vonatkozású kiadványok előállításával foglalkozik, most jelent meg egy nagyon szép Szentírás-kiadás, amelynek 3000 illusztrációját egy Párizsban élő magyar festőművész, *Bálint Endre* készítette. A képek zöme kétszínű (arany és fekete); 50 egészoldalas illusztráció hatszínű offset-nyomással díszíti a kötetet, amelynek fej- és záróleceit, emblémáit, iniciáléit és kötéstervét ugyancsak Bálint tervezte.

Bálint Endre a XX. század stílusforradalmainak eredményeit leszűrve a szürrealizmus kifejezésbeli eszközeit némiképpen felhasználva, ám ugyanakkor a szélsőséges művészi, kísérletezésektől tartózkodva, hagyomány és modernség helyes egyensúlyát teremtette meg illusztrációiban. Főcélja a szakrális szövegek minél hőségesebb láttatása volt. Ez az első olyan *teljes* Szentírás, amelynek illusztrációit modern művész a mi korunk stílusában készítette. (Bálint leg-

illusztrisabb elődje, Chagall csak az Ótestamentum egyes könyveihez készített rajzokat.)

A Labergerie-kiadású Biblia adatai dióhéjban a következők. A kötet mérete 25×37 cm, vastagsága 10—12 cm, súlya öt kilogramm. Ára elég magas, 35.000 francia frank, a különleges kötésű példányoké 50.000 frank. A könyv nagy terjedelmére és súlyára való tekintettel a kiadó villanylámpákkal ellátott fémállványt is forgalomba hozott. A könyv egyes Bálint-alkotta illusztrációi már jóval a megjelenés előtt, a Vatikán pavilonjában szerepeltek a brüsszeli világiállításon.

Ezekután szóljunk néhány mondatot a művészről, Bálint Endréről. 1914-ben született Budapesten, az 1945 utáni években kiállítása volt itthon. Munkásságával Hamvas Béla és Kassák Lajos behatóan foglalkoztak a mai magyar festészetről írott munkáikban. Bálint — Kassák szavai szerint — „olyan környezetben nőtt fel, ahol a művészetek jelenvalósága adta meg az otthonosság légkörét“. Apja finomtollú kritikus, nagybátyja Osvát Ernő, a „Nyugat“ szerkesztője, sógora Szerb Antal volt. Az új művészet világával való találkozását ekeppen mondotta el a művész: „Húszéves koromban Párizsban a Boulevard Raspailon csatangoltam, és miközben egy cigarettavég után nyúltam, tekintetem egy könyvkereskedés kirakatát pásztázta végig és ott különös kis rajzokon akadt meg: Picasso, Braque, Modigliani finom és izgalmas grafikáin. Első igazi élményeim voltak e rajzocskák. Hazamentem, festéket kértem kölcsön és egy délután kinyomtam az összes kitűnő belga festéket egy kisméretű vászonra.“ (Idézet az „Európai Iskola“ egyik kiadványából.) A budapesti képzőművészeti főiskolára a régi rendszer idején nem vették fel. Sokat dolgozott Szentendrén Vajda Lajos társaságában. Ez a 32 éves korában, 1941-ben tüdővészben meghalt nagytehetségű művész a magyar szürrealista festői törekvések főképviselője volt, akit Bálint ma is mestereként tisztel.

Bálint néhány esztendő óta Párizsban él. Neve ott kint egyre jobban cseng. Ez év februárjában a Furstenberg galériában kiállítása nyílt meg. Bálint, aki — ismét Kassákot idézzük — „legalább olyan érdekes író, mint amilyen jelentős festő“, egy verset közölt kiállítása katalógusában. A költemény címe: „Halott mesterem, Vajda Lajos emlékének.“ Néhány strofát idézünk Bálint valómásos verséből:

Szólíts és jövök utánad
Hiszek majd szavaidnak
Követlek utadon
S pihenünk esteledvén
Elfelejtéd bűnöm
Te jó keresztény
Könnyű bornál könnyebb
Borokat iszunk majd

Szép színes képekről
Szenvedő barátról
Kristályok fényéről
Halottakról mesélünk
Arnyékok nem vetünk
Isten szemére ketten
Szolgáló leszek Nálad
Szólíts és jövök Utánad

Bálint Endre munkáiból az előbb említett kiállítással egyidejűleg egy másik is nyílt, a „Keresztény Művészet és Hagyomány Galériá“-ban. (Galerie Art et Tradition Chrétienne.) Itt Biblia-illusztrációit és egyéb grafikai munkáit állították ki. E kiállítás védnöke Maurice Feltin kardinális, Párizs érseke és Monseigneur Paul Morella franciaországi apostoli nuncius volt.

Bálint Endre hazánkfia külföldi sikerei öregbítik a magyar festészet nemzetközi jó hírnevét. Egyben munkássága újabb bizonyosság amellett, hogy az egyházművészet terén napjainkban egy új nagy virágkor kezdődött el. (dévényi)

A VALLÁSOK SZEREPÉRŐL INDIA POLITIKAI ÉLETÉBEN az átlag európai olvasó annyit tud, hogy a világrésznek is beillő félszigetet politikai önállósága elnyerése után a vallási megosztás szerint tagolták fel két nagy államra: Indiára és Pakisztánra s az előbbiben a hinduk, az utóbbiban a mohamedánok élnek. A valóság persze jóval több árnyaltságot, változatosságot és problémát tartalmaz, mint a pusztá, távoli, leegyszerűsített kategorizálás. N. Panvel hindu katolikus újságíró a lengyel „Kierunki“ című katolikus lapban hosszú cikkben adott áttekintést nemrégén a kérdéstről — ennek alapján közlünk néhány adatot mi is.

A félsziget két legnagyobb vallási csoportja így oszlik meg számarányban:

hindu 70%, mohamedán 20%. Területileg azonban nem határolhatók el ilyen egyszerűen egymástól. Hatalmas részek voltak és vannak a félszigeten, ahol egybekeveredve élt és él a két vallás. A mohamedanizmus 1200 esztendeje jelent meg Indiában, először mint egy hódító réteg vallása. De az angol gyarmatosítás idején közös lett a különböző vallású őslakosok sorsa és élete. Együtt küzdöttek a hinduk és a mohamedánok a nagy 1857-es lázadásban is, melynek célja volt elűzni az angol gyarmatosítókat és kivívni a félsziget függetlenségét.

A vallási ellentétek és feszültségek a nagy lázadás leverése után alakultak ki közöttük. Panvel szerint az angol politika mesterkedéseinek eredményeképpen. A „*divide et impera*“ elv megvalósítására hálás eszköznek bizonyult a hindu és a mohamedán vallásosság. Annyira, hogy mire győzött a Ghandi—Nehru-féle nemzeti szabadságmozgalom, szinte végsőkig kiéleződtek az ellentétek az egyes vallási felekezetek között.

Az indiai köztársaság és Pakisztán megszületésének pillanatában azon a ponton volt a helyzet, hogy általános polgárháború tör ki vallási alapon. A legtárgyalagosabb és legjózanabb elmék se tudtak elizoznodni a zűrzavarban. Számos helyen véres összecsapások történtek. Olyan vallási elnyomás uralkodott mindenütt, amilyenre még nem volt példa India történetében. Az egyes vallások fanatikusai kölcsönösen gyilkolták egymást és gyújtogatták egymás házáit a városokban. A menekülők száma, akiket ilyen vagy amolyan hitük és meggyőződésük miatt elűztek otthonukból, elérte a tíz milliót.

A Nehru-féle kongresszusi párt ellene volt a vallási alapon történő politikizálásnak és állam-felosztásnak. Minthogy azonban 45 millió ember élete és biztonsága forgott kockán, kénytelen volt elfogadni a külön mohamedán állam megalapítását. Először úgy látszott, ez sem akadályozza meg a vallási polgárháború kitörését. Azok a hinduk, akik kénytelenek voltak elmenekülni a mohamedán területekről, magában az új fővárosban, Delhiben is megtámadták és irtották az ott maradt mohamedánokat.

Ghandi volt az, aki tanítványaival együtt megfordította a helyzetet. Megkezdte híres böjtjét — *satyagraháját* — a muzulmánok életének védelmében. Roppant tekintélyével felrázta a hinduk lelkiismeretét, a társadalom összefogott a fanatikusok ellen, a kormány is erélyes intézkedésekre határozta el magát, úgy, hogy a vallási különbségek véres korszaka végetért.

Mielőtt azonban teljesen végetért volna, olyan áldozatot követelt Indiától, amely lelke mélyéig megrázta a félsziget társadalmát: elragadta Ghandi életét.

A különböző fanatikus vallásos csoportok közül legerőszakosabb és legbefolyásosabb volt a *Rashtrija Swayam Sewak Sangh*, rövidített nevén *RSS* nevű szervezet. A hindu papság legbefolyásosabb elemei álltak mögötte. Közép Indiában és Bombayban volt legtöbb híve. A XVIII. század híres mágns családja, a *Shiwaji* pénzelte és irányította, amely annak idején elkezeredett harcokat folytatott a mohamedán fejedelmekkel. A szervezet közvetlen vezére *Guru Golwalhar* volt. A tagok olyan katonai kiképzésben részesültek, mint *Hitler* kommandói. A mozgalom ugyanúgy az egységes India jelszavát irta zászlójára, mint a kongresszusi párt, de nem volt hajlandó belenyugodni a külön muzulmán állam létesítésébe s *Nehrut* és *Ghandit* hazaárulónak bélyegezte, mert beleegyeztek *Pakisztán* megalapításába.

Ennek a mozgalomnak egyik ifjú fanatikusa ölte meg *Ghandit*. Annyira felrázta vele India társadalmát, hogy riadtan fordultak el a vallási türelmetlenségtől a szélsőségesek is. Maga az *RSS* mozgalom is, melyhez a gyilkos tartozott, belerokkant a merényletbe. Hívei nagy részben otthagyták, népszerűségét elvesztette.

A másik szélsőséges mozgalom: a *Hindu Mahasagha*. Politikai ereje nem akkora, mint az *RSS*-é volt, de erősen brittelenes és muzulmánellenes magartása miatt sokak előtt népszerű. A parlamentben csupán néhány képviselője ül, azonban ezek kitűnő szónokok. A párt vezére, *Mukherdzse*, résztvett *Nehru* kabinetjében is. Különösen népszerűvé tette őt erős *Pakisztán*-ellenes magartása *Kashmir* kérdésében. Halála után azonban mozgalma hanyatlásnak indult.

A vallásos-nacionalista törekvések vezető, mozgalma ezidőszereint a *Jan Sangh* párt. Népszerűségét ez is annak köszönheti, hogy támadja a kormányzó kongresszusi pártot s magát a kormányt *Kashmir* kérdésében követelt békés

politikája miatt. Hirdeti a haladást és a kisemberek érdekeinek védőjeként lép fel, viszont ellene van a — földreformnak. Az utóbbi időben több helyen jelentős győzelmet aratott azzal, hogy az állami bürokráciát támadta.

Magában a kormányzó kongresszusi pártban is vannak szélsőségesen hinduista beállítottságú elemek. A pártban a nemzeti szabadság kivívása érdekében a legkülönfélébb irányzatok fogtak össze. A párt jobbszárnyát konzervatív-valorális elemek alkotják. 1952-ig közülük volt a kongresszus elnöke, Pandit Tandon. Azóta vesztett befolyásából a párt e jobb szárnya s a balszárny kezébe került a vezetés, melynek Pandit Dzsawaharlal Nehru a vezetőegyenisége.

Az eddig említett pártok és mozgalmak a hinduizmus politikai vetületei Indiában. Az izlám politikai képviselője elsősorban a Muzulmán Liga. A külön muzulmán állam megalakulása óta ez Indiában elvesztette befolyását, néhány déli államtól eltekintve, ahol a választók többsége muzulmán. De itt is egyre veszít befolyásából.

Pandzsab északnyugati részében működik az Akali párt — „Akali Party of the Sikhs”. A szikh-ek az izlám egyik felekezete, afféle mohamedán protestánsok. Pandzsab északnyugati részében többségben vannak. A vezérik Tara Singh, fanatikus mohamedán. Sok gondot okoztak az indiai kormánynak, amióta csak a szabad köztársaság megalakult. Legutóbb az Akali párt megegyezést kötött a kongresszusi párttal, Pandzsab helyi alkotmányát a szikhiek érdekeinek figyelembevételével módosították s azóta a kedélyek lecsillapodtak itt is.

A hindu politikai élet érdekes képlete a „Scheduled Castes Federation”, az érinthetetlenek, a páriák szövetsége, mely a század elején keletkezett. Vezetője, dr. B. M. Ambedhar neves jogász nemrég hunyt el. Őt tekintették a nyolcvanmillió hindu pária vezérének, akiket a hindu vallási előítéletek kizártak a társadalomból, megfosztottak minden jogtól és akik számára csak a legnehezebb testi munkát engedték meg foglalkozásul. Helyzetük rendezése maig is egyik nehéz problémája minden pártnak és kormánynak.

Nem volna teljes a kép, ha kihagynánk a felsorolásból a Sadhus mozgalmat, mely egymás után rendezti a tüntetéseket az állatölés eltiltása érdekében. Az indiai kongresszus előtt igen gyakran látni a félmeztelen Sadhus tagokat, amint sárga zászlókat lobogtatva követelik, hogy a kormány tiltsa el a szent állat, a tehén levágását. A mozgalom, ha nem is nyíltan, lényegében a muzulmánellenesség egyik megnyilatkozása.

A hindu fanatizmus az iméntiektől függetlenül is sok kellemetlenséget tud okozni a kormányzatnak reformtervei keresztülvitelében. Jellemzőül hadd említsük a többnéjűségről szóló törvény körül fellángolt küzdelmet. A többnéjűség gyakorlatilag Indiában is hosszú évtizedek óta megszűnt. Legfeljebb egy-két nábob engedte meg magának a kevés örömmel és sok bajjal járó fényűzést. Az új törvénykönyv kodifikálta a tényleges helyzetet és megtiltotta a többnéjűséget. Erre a hindu papok, azon a címen, hogy az új rendelkezés sérti a hindu vallási hagyományokat — mozgósították ellene az egész konzervatív társadalmat, még a harangokat is félreverték a pogány templomokban és kolostorokban.

Ami a kereszténység helyzetét illeti Indiában, különbséget kell tenni a protestánsok, illetve anglikánok és a katolikusok között. A hinduk erős ellen-szenve az izlám iránt abból táplálkozott és ered mindmáig, hogy a mohamedanizmus idegen hódítók vallása volt évszázadokon át. Ugyanezen forrásból ered a hinduk idegenkedése a protestantizmussal és az anglikanizmussal szemben is. Az idegen hódítók, az angolok vallását látták benne, hozzátartozni annyit jelentett szemükben, mint teljesen a hódító szolgálatába állni.

A katolikusok, akik nem élveztek a brit gyarmatosítók támogatását, az új rendben semmit sem veszthettek. Ennek megfelelően hamar leszögezték, hogy nem kívánják a katolicizmust politikai párttal képviseltetni és az erkölcsi törvények határai között támogatják az új hindu nemzeti irányzat politikáját. Ennek a bizalomnak köszönhető, hogy a hindu politikai élet vezető személyiségei, Ghandi, Nehru, Radhakrishna még tudták védeni nem csupán a katolikusokat, de általában a keresztényeket a türelmetlen hindu fanatikusok áskálódásai vagy nyílt akciói ellen.

Az 1950-es alkotmány törvénybe iktatta a szabadság-jogok között a hitvallás és vallásgyakorlat szabadságát is.

SZESZÉLYES SZÜRET. — *Kálnoky László műfordításai.* — Kálnoky László egyike legkiválóbb műfordítóinknak. Az utóbbi évtized jelentősebb költői antológiáiban, a Burns, Heine, Hugo, vagy La Fontaine kötetekben például, mindig a legmagasabb színvonalon, gyakran éppen megoldhatatlannak hitt versek tolmácsolásával szerepelt. Önálló műfordítói vállalkozásáról, a Faust második részéről pedig talán ugyanazt mondhatná neki Goethe a maga XVIII. századi udvariasságával, mint amit Gérard de Nervalnak, a Faust francia fordítójának írt: „Sohasem értettem magam olyan jól, mint önt olvasva”.

Ha összegyűjtött műfordításainak nemrégiben megjelent kötetét, a *Szeszélyes szüretet* a Nyugat klasszikus kötetéhez hasonlítjuk, a *Modern költőkhöz*, a *Pávátollakhoz*, vagy az *Örök virágokhoz*, a rokonság és az eltérés, tematikailag és módszerbelileg is roppant plasztikus. A Nyugat végezte a világirodalom első nagyszabású s tegyük hozzá modern feltérképezését; a görögöktől a szimbolizmusig megcsinálta az európai költészet hegy- és vízrajzát. (És ezen a feltérképezésen belül ki-ki jobbára olyan feladatokat oldott meg, amelyeknek mintegy saját költészete műhelyként is hasznát látta.) A *Szeszélyes szüret* nagyobb részében nem ilyen műhelyként, hanem inkább feladatszerűen a Nyugattérkép árnyalása, kisebb részében pedig előretörés a szimbolizmustól a modernekig. Túlnyomó többségében tehát a nagy vagy jelentős költők arcképe teljesedik ki benne egy-két vonással. Nem annyira a híres, kiemelkedő versekkel, bár az is akad a *Szeszélyes szüret*ben, mint például Goethe *Korinthusi menyasszonya*, Schiller *Kezessége*, Hugo *Olympio siralma*, Eminescu *Császár és proletárja*, vagy Eliot *J. Alfred Prufrock szerelmes éneke*, hanem a világirodalom jó átlagával lesz gazdagabb az olvasó. A kötet alapanyaga, hogy időrendben haladjunk, Janus Pannonius, La Fontaine, Goethe, Burns, Heine, Hugo, Verlaine és Rilke költészetéből adódik. Többnyire eddig még le nem fordított versek. De ezt a törzset érdekesen és színesen egészíti ki egy-két kitűnően választott Nerval, Chénier, Schiller vagy Laforgue.

A mai fordítói gyakorlat a Nyugathoz képest formai és tartalmi szempontból is pontosabb, szigorúbb. De a változás tulajdonképpen ennél mélyebb. Egész költészetünk nagyot fordult közben, az hat ki műfordításunkra. Az izmusok utáni szabadabb versépítés következtében a magyar vers epidermisen rugalmasabb lett, kitágult, nagyobb logikai, érzelmi ugrásokat fogad magába, diszsonanciákat nyel egybe, s ugyanakkor a megverseltséget, a dekorációt háttérbe szorítva a jelképi kifejtés felől a jelzések felé egyszerűsödik. Az ízlésünk szerinti modern vers — mondjuk egy Tóth Árpád vershez viszonyítva — dísztelenebb s ugyanakkor többretegű. Ez a látható, tapintható izlés-alakulás legelőször is a fölös dísz, a lét-igék helyett alkalmazott hangulatfestő igéket (van helyett borong, busong, stb.), a ráaggatott szecessziós jelzőket bontotta le a műfordításról, azt az eredetihez hozzácsapott költői ékítményt, amely akarva-akaratlanul is többnyire díszíti a Nyugat nagy fordításait. Ennek a puritánizmusnak Szabó Lőrinc az úttörője. Közhely fordításairól, hogy elsősorban a vers logikai vázát adják vissza, a sajátos zene és tónus háttérbeszorításával. Nagyobb pontosság ez, de engedmények áram. S ahol minden a tónus, mint például Verlaine *Oszi sanzonjában*, ott a vers Szabó Lőrinc kezében össze is törik. Az újabb fordítók, köztük Kálnoky László is, az eredeti vers-zenéjéhez, rim-tónusához általában hívebben alkalmazkodnak. Szinte bámulatos átéléssel tudnak belehelyezkedni a legkülönbözőbb költői stílusokba, a kecskesdő vagy rusztikus, az intellektuális vagy primitív egyként hitelesen szólal meg fordítás-gyakorlatukban. A *Szeszélyes szüret*ben például már-már elképesztően lép egymás sarkába Hugo tobzódó pátosza és Heine szűkszavú ironiája, Verlaine rímről rímre szálló lepke-lebegése és La Fontaine prózai okoskodása. Mintha a fordító a zenekar minden hangszerének mestere lenne!

Pedig persze nem egészen így van. Minden magamegtagadó alkalmazkodás és alázat ellenére a fordítóban a saját költői egyénisége valahol mégiscsak a felszínre kívánczik, vagy helyesebben mégiscsak rejtve dolgozik a felszín alatt. Kálnoky Lászlót, a költőt, olyan ritka hegedűshöz lehetne hasonlítani, aki bezárkózva magának játszik, a szenvedés, a gyötrellem mélységeit bevilágító tiszta, fényes zengéssel, klasszikusokat vagy preklasszikusokat. Ünnepi és ünnepélyes, mindenesetre felemelő alkalom számára a vers. Költészete valahol átmenet

a vele tematikailag is rokon Tóth Árpád és a modernségben úttörő Weöres Sándor között. Hangja, vers-kezelése inkább visszafelé kapcsolja. Kimért, tisztán komponált versszakokkal dolgozik, nem vágja el váratlanul a zenét, nem diszsonáns, sőt a formai zártság kedvéért olykor kikerekíti a gondolatot. Inkább romantikusnak nevezhető mondanivalói ellenére klasszicista izlés vezeti.

Ez a klasszicista izlés út át fordításain is. Eszménye a tisztaság, világosság, s a világirodalom klasszikusaiból leszűrt költőiség. Verselése olyan kimunkált, olyan hajlékony, hogy a legnehezebb feladatokat is könnyed eleganciával oldja meg. Burns *Aranyhajú Anna* című versében például a legkisebb erőltettség nélkül négy versszakon keresztül tizenhatszor egymásután azonos rímmel dolgozik. Hugo fordításaiban, mintha csak kötetlenül beszélne, olyan természetességgel építi fel az indázó, nem egyszer teljes versszakot betöltő versmondatokat.

Mikor rátaposott az erdő avarára,
néhány falevelet rebbentett föl a lába,
s azok váratlanul
felszálltak, mint a bús lélekben néha sebzett
szárnyán a gondolat, mely tétovázva kezdett
szárnyalni s visszahull. (Olympio siralma)

Cesar Boliac román költő *Karnevál* című versében pedig egyenesen bűvész-mutatványként három hatsoros francia alexandrin strofán át futtatja töretlen könnyedséggel a túlburjánzó egyetlen mondatot. Vagyis hogy tizennyolc sort kellett egyszerre, egymástól függően megoldania — s ez valahogy úgy aránylik az egyszerű műfordításhoz, mint a sakk mesterek szimultán mérkőzése a csendes esti sakkpartikhoz. De helytelen lenne csak a látványost, a hangos bravúr-mutatványt számba venni, mikor a magas színvonalú, egyenletes művesség az, ami a műfordítóra jellemző. S mikor az egy-egy versszak idézésével kellőleg be nem mutatható Swinburne, Heine és Verlaine fordítások és persze Nerval remekbe sikerült *El Desdichado*ja jelzik azt a legjava szintet, amelyre Kálnoky László fordító-művészete elért; — a szintet, ahol leginkább érezni a fordító és az idegen költő stílus-eszményeinek szerencsés találkozását.

Mert persze, mint minden emberi gyakorlathoz, Kálnoky László klasszicizáló izlésének is, mely inkább tisztogat, mint homályban hagy, s mindig kicsit költőileg megtold, kikerekít, vannak árnyoldalai.

Derűs idő, por szálldos újra,
Csupa sugár az ég azúrja —

— kezdi például Gérard de Nerval *Aprilis* című versét. De az eredeti hanyagabb, szaggatottabb.

Déja les beaux jours, la poussière
Un ciel d'azur et de lumière

— írja Nerval. S a fordítás a *szálldos* ige betoldásával s a *derűs* és a *sugár* nem köznapi, hanem inkább költői kifejezésekkel az eredeti rögtönzöttségét, friss impresszionizmusát ejti el, azt, ami a maga korában újdonság volt benne. Vagy vegyünk egy még inkább meggyőző és távolabbra mutató példát, Apollinaire híres *Vadászkürtjét*.

Akárcsak egy zsarnoki lárva
oly bús nemes a mi mesénk
holmi babonás hősi dráma
vagy csip-csup részlet műveként
szerelmünk nem csaphat dagályba —

Önmagában kifogástalan megoldás. Állja az összehasonlítást az eredetivel.

Notre histoire est noble et tragique
comme le masque d'un tyran
nul drame hasardeux et magique
aucun détail indifférent
ne rend notre amour pathétique —

Es mégis, ha jobban meggondoljuk, az eredetire éppen az jellemző, hogy modern terminus technikussal van tele. A fordításban viszont a *le masque*:

lárva (régí, avult szó), a tragikus:bús, a mágikus:babonás, a patetikus:dagály — s ebben az egyenként alig kifogásolható átalakításban a vers mégis egy árnyalatnyit öregszik, demodernizálódik.

Ez az Apollinaire különben felveti a nyelvhasználat kérdését általában is. A fordított vers jó fordításban mindig megfényesített aranypéncz. Amit az eredeti avult a nyelvhasználat változása miatt, azt tapintatosan le kell tisztogatni. A költő — s ezt a jó költőnél feltételezni kell — eleven nyelven írt, a fordítóknak is eleven nyelven kell fordítania. Kálnoky Lászlónak ezen az egy ponton talán nem ártana felülvizsgálnia fordítói gyakorlatát. Szívesen alkalmaz a XIX. századból ránkmaradt költői, de a közhasználatból lassan-lassan kikopott kifejezéseket, már-már irodalmias szökepeket. Fej helyett gyakran használ főt, mikor helyett midőnt, s Verlaine *Minden földi szeretet...* című kitűnő fordításában (igaz, négyes rímbe) azt írja egy száz év előtti fordulattal: „ha hitveshez köt szenvedemed“.

Mindez inkább megállapítás, mint kifogás. Kálnoky László a maga izléseszményén belül a maximumot érte el. A maximális hajlékonyságot, tisztaságot és költőiséget. A *Szeszélyes szüret* tanulságát úgy lehetne összefoglalni: fordítás-területe nagyjából a Nyugat fordítóival azonos, de egyénisége a nagy fordítóknál alkalmazkodóbb, munkája Tóth Árpádénál diszítelenebb, hivebb, Szabó Lőrincénél zeneibb, árnyaltabb. Nem műhelytanulmányként fordít, kísérletül a saját mulatságára, hanem rendszeresebb feladatként. Az odahajlás állandó alázata azonban megemsem fojtja el költői egyéniségét; amit megcsinál, azon rajta van költői védjegye: egyfajta tisztán szóló, ünnepélyes és rejtetten érzelmes zengés. Fordításait — ahogy verseit is — név nélkül is felismerni, mert alkalmazkodása ellenére az idegen szövegen épp úgy kirajzolódik kivételes tehetsége, akár a klasszikus fordítóké.

Kivételes tehetsége... Költői? Műfordítói? Van egy arany-szabály: senki sem lehet jobb műfordító, mint amilyen költő. Kálnoky László verskötete, a *Lázás csillagon*, költői rangjához, súlyához, a magyar költészetben megillető helyéhez képest vékony. S így az olvasó a *Szeszélyes szüretet* forgatva, mint a mesebeli király félszemmél sír, félszemmél nevet: mert látnivaló, Kálnoky László, a költő, önvérével táplálta a magyar arany- vagy világirodalmat, mint egy modern költő-pelikán. (*Lengyel Balázs*)

AZ 1958-AS GENFI ATOMENERGIA KONFERENCIA alkalmával elhangzott előadások anyagáról olvasóink csak a szaksajtó és a napisajtó útján szerezhettek értesülést. A jelen rövid beszámolóknak nem lehet célja a többszáz előadás anyagának még kivonatolása ismertetése sem.

Ami közérdeklődésre tarthat számot, az a perspektíva, melyet egy ilyen természetű konferencián lehet nyerni. Ebből a szempontból a Szovjetunióban nukleáris vonalon elért eredményeket összefoglalóan ismertető Topcsiev akadémikus beszámolója, illetve az Egyesült Államok részéről W. F. Libby előadása, mely ebben az új tudományágban rejlő lehetőségeket ismertette, a legérdekesebb két megnyilatkozás.

A Szovjetunió nemcsak a rakéatechnika területén, de az atomenergia tudományának területén is az élvonalba küzdötte fel magát. Az 50 oldalas beszámolót végigolvasva, az ember első gondolata, hogy ennél többet a nyugatiak sem igen nyújthatnak beszámolójukban. Az amerikai Libby előadásában valóban nem is azzal foglalkozott, hogy elért eredményeiket summázza; a hangsúlyt a nukleáris technikában rejlő lehetőségek ismertetésére helyezte. Ha Topcsiev előadásának mottójául a „mi van?“-t vesszük, akkor Libby előadásának mottója a „mi lehet?“.

Mindjárt előadása elején Libby egy érdekes gondolatot vet fel. Szerinte az izotópok széleskörű elterjedésének nem volt feltétele az atomrobbantás, vagy az atomreaktorok felfedezése, mert már 20 évvel ezelőtt mód volt mesterséges rádióaktív izotópok előállítására a ciklotronok segítségével. A késői elterjedést kizárólag fantázia, vagy ha úgy tetszik, perspektíva hiányának tulajdonítja. Tegyük hozzá ehhez a gondolathoz, hogy a szükséges műszerek hiánya, melyet a reaktortechnika termelt ki, szintén gátló körülményként szerepelt 20 éve.

A perspektíva megcsillantására talán a legszemléletesebb az a kijelentése,

hogy a maga szakterületén otthonosan mozgó szakember az izotóp-technika elsajátítása után öt percenként tud felvetni új gondolatot, új lehetőséget, melynek megvalósítása enélkül elképzelhetetlen volt, de az izotóp technika alkalmazásával nemcsak reális, de a legtöbb esetben szinte gazdaságilag is gyümölcsöző.

Ezt a gondolatot szemléletesen folytatja: kezében éppen egy könyv van. Ennek a könyvnek az élete 20—100 évre tehető. Az izotóp-technika alkalmazásával ezen a kiragadott példán elvileg mód nyílik arra, hogy a könyv öregedésének okát szisztematikusan felderítsük, ezek után megszüntessük és — saját szavaival élve — egy 20.000 évig „élő“ könyv megteremtésének feltételeit rögzítsük. Az elvi lehetőség valóban fennáll, de ki fog vele foglalkozni most?

Az ipari mérések, a fotoszintézis, a rádióaktív sugárzással irányított szerves anyagok polimerizációja, az olajkutatás, a kormeghatározás már nem 5000, hanem 20.000 évre visszamenően, élelmiszerek konzerválása, a víz útjának nyomkövetése nemcsak a talajban, hanem a légkörben is, a gyógyászat és a diagnosztika, kohókban lejátszódó folyamatok vizsgálata, növénynemesítés, olajfinomító telepek automatizálása, kopásvizsgálat, vagy a levegő mérges gázokkal való szennyezettségének mérése ebben a megvilágításban egy olyan könyvnek hevenyészve kiragadott fejezetei, melynek megírásához 20 éve kezdhettünk volna hozzá atombomba robbanásának bevárása nélkül. Ezt a könyvet ma már az egész emberiség közösen írja és a Genfi Atomenergia Konferencia ennek a könyvnek talán csak egy — nagyonyis soknyelvű — lapja. A hivatalos kiadásban az előadás még oroszul, a hozzászólás már spanyolul, angolul, vagy éppen franciául, kinek-kinek a saját nyelvén van rögzítve.

Itt egy pillanatra vissza kell térnünk Topcsiev előadására, ahol különös részletességgel írja le a kémiai iparban a sugárpolimerizáció eddigi eredményeit. Ma már az anyagnak nem a méretét, alakját, színét, hanem jellemző tulajdonságait kezdjük tervezni.

Libby viszont a diagnosztika területén mutat rá, részben már megvalósított lehetőségekre. Olyan vizsgálatokat, melyeket ma még csak klinikailag lehet végrehajtani, egy nyomjelzett pasztilla segítségével az orvos a rendelőjében rövid idő alatt végezhet el paciensen.

Praktikus színvonalon az érdeklődés középpontjában ma nemzetközileg a földalatti atomrobbantások állanak nem annyira, mint energiaforrások, hanem inkább a ma még nagyon drága, különleges izotópfajtáknak, pl. rádióaktív szén olcsó előállítási forrásaként. Az említett elem 22.000 dolláros egységárát előzetes becslések szerint a tizezredrészére lehetne csökkenteni. Ezzel viszont a szélesebb körben való alkalmazás akadályai csökkennének.

És a jövő? Teszi fel a kérdést Libby, a rádióaktív kormeghatározás felfedezője. A jövő az oktatáson múlik. József Attila sokat idézett sorait megfordítva alkalmazva, már „középiszkolás fokon“ kell nem egy nemzetet, de az egész emberiséget tanítani a nukleáris technika ismeretére nemcsak azért, hogy az ezzel a tudománnyal szemben ma még megnyilvánuló idegenkedés feloldódjék, de azért is, hogy a benne rejlő lehetőségeket minél szélesebb körben kiaknázza teremthessük meg az atomkorszakot és vele — hisszük — a félelemmentes életet. (Sp.)

HAYDN „TEREMTÉS“-ÉNEK MAGYAR VONATKOZÁSAI. Haydn legnagyobb zenei alkotása, a „Teremtés“ oratórium nem magyar földön teremtett; amikor ezt írta, már egy évtizede megvált az Eszterházyak szolgálatától. Magyar zenei hatásokat is hiába keresnénk benne, ihletének forrásai angol földön csörgedeznek; eredeti szövegét is — miltoni motívumok felhasználásával — egy kevéssé ismert angol költő, bizonyos Sidley írta, akivel Haydn Londonban ismerkedett meg (aztán Bécsben van Swieten báró fordította németre). És mégis: alig van Haydn-nak olyan műve, amely több szállal kapcsolódnék a magyar kulturális élethez, mint éppen a „Teremtés“.

Kezdjük azzal, hogy amikor — a zártabb körű Schwarzenberg-palotai előadások után — 1799. március 19-én első ízben került nyilvános bemutatásra a bécsi Burgteaterben, *Baumberg Gabriellát*, a népszerű bécsi költőnőt, a mi Bacsányi Jánosunk későbbi feleségét s már ekkor titkos jegyesét, egy áradozó,

lelkes hangú alkalmi óda megírására ihlette. „A nagy halhatatlan Haydnhoz“ intézett költemény, mely előbb külön-nyomatként s majd a lipcsei „Allgemeine Musikalische Zeitung“ 1799. március 27-iki számában is megjelent, magyar fordításban így hangzik:

*Tüzesen, mint színbor parázsa,
S üdítve is, mint mind, mi szép,
Szívünkben szép zenéd varázsa
Csodás hatását hinti szét.*

*Imént dobszóval mennyet dörget
Varázserőd, s a végtelent:
Eget, napot és holdat, földet,
Mindent — másodszer — megteremt.*

*Mint Éva karján egykor Adám
Csodálta ékes édenét,
S gyönyörtől ittasulva kábán,
Bár némán, áldá Istenét:*

*Igy hallgatunk a zeneszóra,
Mit szült mesés művészeted,
S harmóniák nagy alkotója,
Könnyezve hódolunk neked!*

A bécsi bemutató után alig egy évvel — minden más külföldi fővárost megelőzve, — Budán kerül előadásra a „Teremtés“. De meg kell vallanunk, hogy ez a — magyar földön szokatlanul gyors — reagálás nem a mi érdemünk. Különös véletlen folytán egy orosz hercegkisasszony érdeme, hogy Bécs után a magyar fővárosban indult hódító útjára az osztrák zeneszerző halhatatlan mesterműve. József nádor fiatal feleségének, *Pavlovna Alexandra* orosz cárléánynak finom izlését dicséri, hogy férje születésnapjára szánt meglepetésként 1800. március 8-án a budai királyi palota dísztermében felzendültek a „Teremtés“ magasztos akkordjai, még pedig a nagynevű szerző személyes vezénylése mellett. A bécsi Magyar Hírmondó február 17-iki számában már bekonferálta a nevezetes eseményt: „Tegnap indult innen Budára ama nagy nevű Haydn Muzsikus Doktor, hogy a Nádor Ispányné Ő Császári Hertzegsége parantsolatjára el énekeltesse s el muzsikáltassa a Teremtés név alatt esméretes remek munkáját Nádor Ispányunk születése napján...“

Az előadás nagyszerűen sikerült. Haydn meg volt elégedve a helybeli ének-művészekkel, ének- és zenekarral. S minthogy az előadás nem volt egészen „exclusiv“ (a bécsi Wiener Zeitung március 19-iki híradása szerint: „ezen a zenei bemutaton a budai és pesti nemesség legnagyobb része hivatalos volt), a zenemű szépségének híre városzerte elterjedt, s az április 6-iki budai és 9-iki pesti nyilvánosabb jellegű előadás nagy és lelkes közönséget vonzott.

A magyar vidék — a kulturális elmaradottság érthető okaiból — már nehezebben mozdult. Az élen persze a kivételes zenei kultúráltsággal rendelkező Sopron halad, ahol már 1804. március 16-án előadták a „Teremtés“-t. Ezután évtizedekig eléggé hiányosak a zenetörténeti adataink, de van egy érdekes irodalmi adalékunk, amely mindeddig elkerülte zenetörténészeink figyelmét, pedig beszédes bizonyíték a „Teremtés“ hazai népszerűsége mellett. *Fáy András-nak* a huszas években megjelent közkedvelt meséi között van egy „Haydn“ című írásocská, műfajilag mintegy átmenet a tanító mese és az anekdóta között; olyan rövid, hogy érdemes szó szerint idéznünk:

Haydn amint mesterművét „A teremtést“ először adta, a darab soknak nem tetszett. Mi izesebb hús — így szóla a virtuóz — a fácánnál? még is két néme az embereknek nem eheti: a fogatlan, aki nem rághatja, s a rossz gyomrú, aki nem emésztheti.

Vigasztalástokra ez, hazám koszorús írói, ti kevesek!

A következő évtized pedig már megtermi a „Teremtés“ szövegének magyar fordítását. Egy kis vékony füzet tanúskodik erről, melynek teljes címe: „A Teremtés. Egyházi karének III. részben — Magyarra fordítva Guzmics Iszidor, s' musikára téve Haydn József által. — Streibig Lépold betűivel... Magyarul elő-

szere adta a *Musika Egyesület Győrött Martius 20-ik Napján 1831.* — Hadd idézzük Guzmics — a derék bencés-tanár, későbbi apát — fordításából az anyagok karénekének pár sorát:

*Im készen áll a roppant mív;
Az Alkotó látván örül:
Örömrre keljünk hát mi is,
Legyen dalunk az Úr dicsé!...*

Hogy hosszabban elidézünk Guzmics fordításánál, annak kettős oka van. Egyrészt pótolni akartuk Koch Lajos mulasztását, aki az 1932-es — egyébként igen bőséges és rendszeres — Haydn-bibliográfiájában megfedkezett róla. Másrészt pedig — éppen az idézett sorokkal — fel akartuk hívni a figyelmet arra: vajon Madách Tragédiájának első színében a goethei hatás mellett nem joggal kutathatók-e Haydn-nyomok? („Be van fejezve a nagy mű, igen, a gép forog, az Alkotó pihen...“)

Am úgy látszik, Guzmics fordítása nem vált szélesebb körben ismeretessé. Ezt tanúsítja egy másik kis szöveg-füzet, melynek címe: „*A Teremtés Oratórium három szakaszban Haydn József zeneszerzőtől. Kolo'svárt. Az evang. reform. kollégium betűivel. 1839.*“ A meg nem nevezett kolozsvári fordító fordítása teljesen független Guzmicsétól.

Buda, Sopron, Győr, Kolozsvár a „Teremtés“ magyarországi diadalútjának főbb állomásai. De a magyar sajtó a külföldi előadásokat is figyelemmel kíséri.

A Honművész 1838-ból tudósítást közöl arról, hogy a Teremtés-t előadták Frankfurtban a pesti árvízkárosultak javára az ottani Szent Katalin templomban április 22-én, még pedig olyan tömeges érdeklődés mellett, hogy az életveszélyes tolongás elkerülése végett katonaságot kellett kirendelni.

A Honderű pedig 1845-ben arról értesít, hogy Párisban a „Teremtés“ előadásakor ezen szavaknál „legyen világosság!“ háromszáz légszészlámpa gyült egyszerre ki.

Mindezek a kis kiragadott adalékok azt bizonyítják, hogy a magyar közönség érdeklődése Haydn, s főként ennek „Teremtés“-e iránt, az évtizedek folyamán nem lanyhult, hanem éppen erősödött. — Újabb lendületet adott a hazai Haydn-kultusznak az 1909-es centenárius év. Ez időtájt készül el a „Teremtés“ szövegének új magyar fordítása *Rajna Zsigmond* avatott tollából. S ezóta fordul fokozottabban zenetörténészeink figyelme is Haydn felé. Hadd említsük csak Fábó Bertalan, Szabolcsi Bence, Csatka Endre, Major Ervin, Koch Lajos, Sebestyén Ede, Papp Viktor, Sólyom György, Lichtenberg Emil, Valkó Arisztid nevét, akiknek tanulmányait mi is haszonnal forgattuk.

S az idei 150-es jubiláris esztendő — a „Teremtés“ propagálása tekintetében is — remélhetőleg még tovább lombosítja ezt az oly mély és szerteágazó gyökerű magyarországi Haydn-kultuszt! (*Kunszery Gyula*)

ECKHART FERENC. 1957-ben elhunyt tudósunk alakját nemrég megjelent nagy, posztumusz munkája („A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon 1780—1815“, Budapest, 1958.) idézi lelki szeméink elé. „Posztumusz munka“ egymagában is deprimáló érzéseket kelt az olvasóban: a szerző már nem örülhetett neki, nem forgathatta frissen nyomott oldalait. Az ő esetében a szakember lelkében még csak fokozza ezt a nyomasztó tudatot az értesülés, hogy a legfontosabb forrás, melyből a szerző tudományos életét megkoronázó művéhez merített, a második világháború viharában örökre elapadt, elpusztult.

Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy Eckhart Ferencet szakkörökben élete végéig általános tisztelet és megbecsülés övezte minden világnézetűek részéről. A nagyközönség azonban csak keveset tudott róla. A közéletben aránylag keveset szerepelt. Egyszer hurcolták a nyilvánosság elé, még a parlament fórumára is. Az újságolvasók akkor foglalkozhattak személyével, megbotránkozva, anélkül persze, hogy tisztában lettek volna a körülötte viharzó vita értelmével. A Gondviselés kegyéből egész életét a történettudomány csendes „műhelyében“ tölthette. Egyetemi hallgató korában az Eötvös Kollégiumnak, ennek a valóban európai rangú tudósképző intézetnek volt a tagja. Nem minden kol-

legistából lett tudós, sokan maradtak a tudományos intézmények elismert, de inkább adminisztrációs munkatársai. Eckhart tudós lett.

1909-ben már Berlinben végzett tanulmányokat, 1910-ben a történettudomány akkor európaszerte vezető tekintéllyel rendelkező, bécsi osztrák történetkutató intézet (Institut für österreichische Geschichtsforschung) kötelékébe került. Itt figyelt fel rá Thallóczy Lajos, aki mint tiszviselőt bevitte az Udvari Kamara levéltárába, s ott dolgozott egészen a monarchia összeomlásáig. Hivatalos rendelkezésre azután is Bécsben maradt a magyar történelem szempontjából oly nagyfontosságú levéltárak közelében. Hivatalos megbízatásai mellett (a magyar kormány képviseletében ő intézte a levéltárak Magyarországra kerülő anyagának kiválasztását; egy ideig a bécsi magyar történetkutató intézetet is igazgatta) tovább is járhadhatatlanul kutatott a Staatsarchivban.

Szakkörökben ekkor már megbecsült neve volt. Még 1914-ben írta meg, mások csak igen gyér előmunkálataira támaszkodva, tehát főformán teljesen önállóan, de máig is alapvető értékkel a magyar hiteleshelyek középkori történetét. Ez a terjedelmes jogtörténeti munkája a bécsi Institut közleményeiben német nyelven jelent meg, s megismertette ezt az egyházi testületek (káptalalok, konventek) tagjaiból álló, de világi tárgyú oklevéladó működést kifejtő, speciálisan magyar intézményt — kár, hogy középkori működéséről magyar nyelvű összefoglaló könyvünk ma sincs. (Újkori történetét megírta Papp László piarista.)

Udvari kamarai működéséből érthető, hogy a jogtörténet mellett tudományos érdeklődését a gazdaságtörténeti problémák is felkeltették. Ennek az érdeklődésnek gyümölcse 1922-ben megjelent hatalmas műve a bécsi udvar gazdaságpolitikájáról Magyarországon Mária Terézia korában, melyben elsőnek bizonyította be — mégpedig bécsi levéltári anyag alapján —, hogy a bécsi udvar gazdaságpolitikája hazánkban kizsákmányoló, gyarmati politika volt.

Eckhart tehát kétirányú: jogtörténeti és gazdaságtörténeti működésével szerzett tudományos igényt egyetemi katedrára. (Említett két nagy könyve mellett sok kisebb-nagyobb értekezést írt addig is, később is — Eckhart egyik legtermékenyebb tudósunk volt.) 1929-ben a budapesti egyetem jogi karán a jogtörténet tanárává nevezték ki — rést ütve az eddigi gyakorlaton, mely szerint egy kar tanára csak az illető kar doktora lehet, Eckhart pedig nem jogi, hanem bölcsészkar doktor volt. Mi sem természetesebb, hogy az egyetem közeledő háromszázéves jubileumára őt bízták meg a kar történetének megírásával, s Eckhart ezt a munkát is lelkiismeretesen, fáradságos kutatással szedegetve össze a forrásokat, komoly előmunkálatok nem lévén e téren, megírta (1936). Azonban az egyetemi katedrán már nemcsak tudományos publikációkat vártak tőle, hanem éppen úgy a hallgatóság tudományos nevelését is. Hamarosan, már 1931-ben, a nyilvánosság előtt is beszámolt arról, hogy ezt a kötelességet milyen szellemben végzi. Értekezésében a jog- és alkotmánytörténet „új útjairól” többek közt azt írta, hogy „minden tudományos dogma szűkíti a látókört, s mint semmiféle történeti tárgyban, annak itt sincs helye. Dogma és kritika kizárják egymást, utóbbi pedig minden történeti tárgynak éltetője”. Hangoztatta továbbá, hogy a jog- és államtörténetben is szükséges a külföldi hatások vizsgálata, „az összehasonlítás anyagát azonban nem szabad onnan vennünk, ahonnan a befolyás már eleve ki van zárva, s főleg nem szabad azt hinnünk, hogy hasonló vonások jogfejlődésünkben okvetlenül kölcsönös hatások eredményét alkotják”, s élesen szembefordulva egy alkotmánytörténeti „dogmával” leszögezte: „Csak a dolgok lényegébe nem hatoló történeti tudatlanság és nemzetközi önhittségből táplálkozó fantázia beszélhet az angol és a magyar parlamentáris fejlődés hasonlóságáról”. Földrajzilag sokkal közelebb fekvő, szomszédos országok, Lengyelország, de különösen a cseh közjogi fejlődésben lehet és kell a hasonlóságokat keresnünk! Jogtörténészeink és közjogászaink jórésze valóságos tudományos kínai falat vontak hazánk körül, de bármily nehéz lesz is, a dogma-mentes kritikai szabadság érdekében le kell rombolni.

Eckhart ilyen és hasonló követeléseai óriási felháborodást keltettek jogásztársadalmunk nagy részében, mely éppen a kárhozott „dogmákat” tanulta meg a főiskolákon dogmatikus, orthodox-verböcziánus professzoraitól (és cso-

dálatosképpen ezeket tanulta meg legjobban!). Eckhart úgy a parlament elé került, s ott heves viták közt vádolták az ifjúság destrualásával és katedrájáról való eltávolítását követelték. Tudunkkal ezek a sokszor minősíthetetlen hangú támadások Eckhart nyugalmát egyáltalán nem rendítették meg. Baráti körben intézte el őket jellegzetesen fanyar humorával. És mivel a támadások a szentkorona eszméről vallott újszerű felfogását is gáncsolták, nekilátott ennek a sokat vitatott, bonyolult kérdésnek a tisztázásához (1941). Bár könyve a szentkorona eszme történetéről — a szakkritika szerint — nem tudta minden vonatkozásban nyugvópontra juttatni a problémát, de ezek tisztázásához is megadta az indításokat. Az egyetemi tanszéken pedig — a művihar utáni tisztultabb levegőben — tovább is rendíthetetlenül hirdette tudományos meggyőződését. Az ifjúság nemcsak jogtörténetből, hanem férjias magatartásból is sokat tanulhatott mesterétől.

Az egyetemi oktatás mellett (előadott anyagát jegyzet alakjában bocsátotta hallgatói rendelkezésére) természetesen tollát sem pihentette. Egyik legérdekesebb értekezése a Theologia c. folyóiratban a püspöki székek és káptalani javak betöltését világítja meg — a kutatás elől addig elzárt külügyminiszeri akták alapján — Mária Terézia korától 1918-ig.

Tanári és kutatói munkáját a felszabadulás után is megállás nélkül folytatta. Ekkor adta ki (1946) egyetemi előadásait egyetemi tankönyvként, az első alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvet, mely a legújabb időkig terjed. Az új egyetemi jegyzetben pedig hivatalos megbízásból ő írta meg tantárgyának 1526—1848 közötti részét.

Ekkor már átlépte hatvanadik életévét, de még töretlen testi és szellemi erőnek örvendett. A tudományos világ, mely lankadatlan alkotó erejét ismerte, joggal várt még tőle eddigi munkásságához méltó újabb műveket. Nem is csaldott benne.

Hosszabb-rövidebb értekezések mellett 1954-ben az Akadémia adta ki a földesúri bíraskodás XVI—XVII. századi történetéről szóló, ismét csak eredeti kutatásokon felépülő könyvét, bemutatva a jobbágyelnyomásnak ezt a hajmeresztő intézményét. Ez a könyv volt jogtörténetirői működésének utolsó nagy alkotása. Egész életművére — már halálos betegen — fent említett poszthumusz könyvével tette fel a koronát.

Ez a könyv egyeses folytatása 1922-es monografiájának. Tudományos eredményében is az. Bebizonyítja, hogy a bécsi udvar kizsákmányoló és gyarmati politikája hazánkkal szemben nem változott Mária Terézia utódai alatt sem. Az anyagot ehhez a monografiához első monografiája megjelenése után azonnal gyűjteni kezdte. Főforrása a bécsi Allamtanács (Staatsrat) levéltára volt. Az Allamtanács tagjait hivatali esküjük a legszigorúbb titoktartásra kötelezte, emberileg tehát biztosak lehettek abban, hogy egymás közt vannak, őszintén megnyilatkozhatnak, mert az uralkodón kívül más nem szerez róla tudomást. Még a legmagasabb kormánysszervek is csak a rendszerint néhány soros uralkodói elhatározást kapták kézhez. Hogy ez a döntés milyen elvi és gyakorlati érvekből született meg, az az Allamtanács aktacsomóiban maradt elrejtve a világ szemei elől. Ezt az irattömeget bányászta ki és tárolta jegyzetek és aktakivonatok alakjában. Az Allamtanács levéltárának éppen az a része, melyből a könyv felépült, a második világháborúban teljesen elpusztult, de Eckhart gazdaságtörténeti gyűjteménye megmaradt, s ha az anyag nem is pótolja teljesen az elpusztult eredeti aktákat, a történettudomány igen nagy nyereségére mégis lehetővé tette a nagyszabású könyv megírását.

Még Eckhart írta meg, de már nem küldhette nyomdába. A kiadó Magyar Történelmi Társulat az elhunyt egykori tanárságét és a kiadványok szerkesztőjét bízta meg a szükségesnek mutatkozó simítások elvégzésével, amit ők kegyeletes kézzel meg is tettek, anélkül, hogy a szerző nézeteit megmásították volna. Ugyancsak a Társulat kérte fel Pach Zsigmond Pál egyetemi tanárt, hogy lektori véleményét, melyet Eckhart már nem láthatott, csatolja az utószóhoz. A lektor, igen nagy elismeréssel szólva a könyv értékéről, leszögezi, hogy megítélése szerint a könyv második részében nem nyerne elég hangsúlyt azok a momentumok, melyek hazánkban a feudális rend válságának és

a kapitalista viszonyok kialakulásának irányában mutatnak. Szakkritikát Eckhart mindig készségesen fogadott, hisszük, hogy ezt a kiegészítést is magáévá tette volna.

Eckhart írt a nagyközönségnek szánt népszerűsítő műveket (az egyik, Bevezetés a magyar történetbe, 1924, valóságos könyvsikert jelentett, mert nemcsak több magyar kiadást ért meg, hanem átdolgozva francia, angol és olasz nyelven is megjelent), vállalkozott alkalmi könyv megírására is (így a szabadságharc centenáriuma „1848 a szabadság éve” címen), de az ilyenfajta irodalmi tevékenység igazában nem volt írói egyénisége szerint való. Az ő igazi területe a szigorúan vett tudomány volt.

Marxista szakemberek egyértelműen megállapították róla, hogy polgári történetíró, de ugyancsak megegyezik értékelésük abban is, hogy haladó tudós volt, aki az új irodalommal és módszerrel is becsületes igyekezettel törekedett megismerkedni. Kiemelik, hogy szerette, óvta, istápolta tanítványait, s nemcsak a tudományos anyagot adta át nekik előadásában, hanem a tudományos munka módszerébe is bevezette őket.

Az eredeti források hangyaszorgalmú átbúvárlása, a fellelt anyag mély kritikai átvilágítása, beállítása a nagy összefüggésekbe, az így megtalált történeti igazság bátor megvallása és megvédése: ezek a tudósi erények tették Eckhartot egyik legnagyobb történetírónkká. Es még egyet: ragyogó példát adott, nem utolsó sorban az ifjúságnak, abban, hogy utolsó lehetéig dolgozott. Tollát Mors Imperator csavarta ki kezéből. Hetvenkét évet élt. (jászai)

Felelős kiadó: Saád Béla

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Következő számainkból. Tanulmány: *Dümmerth Dezső*: A költő és a démon (Rainer Maria Rilke). *Salacz Gábor*: Pápválasztás a római kérdés jegyében. *Ohmacht Nándor*: Újabb lépések a katolikus erkölcsstan terén. *Kelecsényi Ákos*: Phaeton és az úrrakéta között. *Eglis István*: Hit és tudomány perikorézise. *Salacz Gábor*: Egy elfelejtett festő: Paczka Ferenc (1856—1926). *Surányi Imre* — *Tóth Aladár*: Gyermekáldás a mai katolikus házasságban. *Lantos-Kiss Antal*: Támasz és talpkő. *Dévényi Iván*: Csontváry Tivadar. *Balanyi György*: Giesswein Sándor békemunkája. *Garai András*: A százéves darwinizmus. *Benkő István*: A nemzetközi békére és erkölcsre nevelés kérdése. *Mihelics Vid*: A munkanemek szociális egyenértékűsége. *Somogyi Antal*: Jelkép és művészet. *Beney Zsuzsa*: Pap Károly Krisztusa. *Thomas Merton*: Senki sem sziget. *Hunya Dániel* gondolataiból.

Novella: *Mándy Iván*: Mozi reggel. *Ágoston János*: Egy igaz történet. *Gerlei József*: Jancsi és Juliska. *Ignác Rózsa*: Semmi közünk. *Bohuniczky Szeffi*: Emlekeimből. *Egri Lajos*: Forró fekete. *Bruce Marshal*: Father Smith. *Valéry Larbaud*: Rachel Frutiger.

Vers: Csanád Béla, Stetka Éva, Kálnoky László, Tardonay Gábor, Szabó Anna, Mikes Margit, Márk István, Papp János, Surányi István, Bittei Lajos, Komjáthy Győző, W. H. Auden, Gertrud von Le Fort, Rainer Maria Rilke, Mai német költők (Bittei Lajos fordításai).

Műkedvelő költő barátja. — „Egy ismerősöm versét visszaküldték azzal, hogy nem elegendő, ha egy versnek nemes, vallásos eszmék alkotják a tartalmát, mondanivalóját és az sem elég, ha a rímek jól csattannak, az ütem hibátlan, a szótagszámok tökéletesek. Igen elgondolkoztat ez engem. Szeretnék tisztán látni. Mi kell ezek szerint a jó vallásos vershez? Hogyan tanuljam meg, olvasni és megítélni?” — Egy mondattal tudunk felelni: az kell, hogy a vers belső átélésből fakadjon. Nem azért mondjuk, hogy nem elegendő a nemes, vallásos eszme a költeményhez, mintha lebecsülnénk, nem értékelnénk hitünk igazságait. Épp ellenkezőleg: azért, mert végtelenül nagyra becsüljük azokat. Akkor mondjuk, hogy hiába a nemes, vallásos tárgy és a tökéletes forma, ha valaki csak százszor, ezerszer hallott, olvasott kifejezéseket, szóképeket tud azok címén felhalmozni. Ezzel ugyanis azt bizonyítja, hogy nem tette teljesen magáévá, megtanulta, de nem élte át, el tudja ismételni, de nem tudja újjá alkotni azokat. A közhely veszélyes, mert aláassa az eszme hitelét, amit hirdetni akar. Minél nagyobb elmélyedést, szellemi erőfeszítést kíván, minél magasabbrendű és magasabb egy igazság, eszme, annál inkább. A vallásos eszméknél leginkább. Figyelje meg a prédikációt: ha unottan, közhelyekben, szólamokban adja elő a szónok az evangéliumi igazságot, a hallgatóság izeg-mozog, köhög, krárog, nem figyel oda. Ha le lehetne mérni, mit visz magával belőle, az illető szónok megrémülne. Mert sokan, ahelyett, hogy őt hibáztatnák, azzal távoznak: igen, ilyen lapos közhelyek a vallás igazságai. Kétszeresen így van ez a vallásos költemények esetében. Amennyire hozzásegít bennünket egy jó vers a hit igazságainak átéléséhez, amennyire megakadályoz abban a rossz, amely nem a vallásos igazságokat, hanem azok közhellyé szürkült, elkoptatott formuláit ismételteti. Üres szócseplés ez, mely a tájékozatlan, az evangéliumtól távolabb élő olvasóban azt az érzést kelti, hogy a vallás igazságaiból és esz-

meiből nem telik többre, mint frázisokra. — Az elmondottakban benne van a feleletünk a végső kérdésére is: hogyan ítélje meg a vallásos verseket. Úgy olvassa, ahogy minden verset szokás. Ne elégedjék meg azzal, hogy nagy szavakat, szent fogalmakat emleget valaki, azzal se, hogy csengenek-bonganak rímei. Azt keresse, sugárzik-e belőlük az eszme, élmény, őszinte átélése, van-e a költőnek eredeti, sajátos mondanivalója, mert ez mutatja legjobban, hogy éli-e eszméit, vagy csak rákent mázként hordozza azokat.

Idős apa. — „Szomorú vagyok. Feleségem jóval fiatalabb, mint én. Öt gyermekünk van, köztük több kiskorú. És nincs meg a családban a harmónia, az őszinte szeretet. A vallás kérdéseiben van mély ellentét közöttünk. Én azt kívánom, hogy minden nap közösen, hangosan imádkozzuk el legalább az esti imát. A feleségem nem hajlandó rá, sőt a nagyobb gyermekeket is védelmébe veszi, mikor rá akarom őket kényszeríteni. Azt mondja, hogy ő megtette és megteszi a kötelességét, ne zaklassam ilyenekkel, a gyerekeket pedig ne erőltessem.“ — Feleletünk: Amíg a gyerekek kicsinyek, jó, ha hangosan imádkoztatjuk őket, már csak azért is, mert így tanulják meg a szent szövegeket. Ha ön szeretettel megmagyarázza a feleségének, hogy a kisgyermek hangos imádkoztatásában olyasmiről van szó, ami azok egész életére szól és eldönti, hogy jóban és nehéz óráikban tudnak-e majd Istenhez fordulni — nem hiszszük, hogy ellene szegülne. Nem ilyen egyszerű kérdés a felnőttek és a nagyobb gyermekek közös, hangos, térdelve imádkoztatása. Az imádkozásra, templomba járásra figyelmeztetni a gyermeket, állapotbeli kötelessége a keresztény szülőknek. De ha a családtag kényszernek, magára nézve sértőnek érzi, hogy a családban le kell térdelnie és együtt, hangosan kell imádkoznia, az okosság és a tapintat azt parancsolja, hogy ne erőltessük. Különösen egy fáradt, ötgyermekes anyát ne kényszerítsük rá, ha tehernek érzi. A magunk magasabbrendű vallásosságának stílusát nem hasznos, nem célravezető kényszer formájában vinni át mások, akár a legközelebbi hozzátartozók életébe. Ellenkező hatást érünk el vele: megútálja a vallásosságot, ahelyett, hogy megszeretné. Hangsúlyozzuk, nincs magasztosabb, szebb látvány, mint az együtt imádkozó család. Nem hiába sürgetik a pápák: a kegyelmek bőven patakzó forrása az. De nem erőszakkal, vagy éppen gorombasággal, szidással és vitával érjük el azt, hanem magunk imádságával, példájával és okos nevelőmunkával. Ha a palántát úgy akarjuk növeszre bírni, hogy erővel ráncigáljuk, húzigáljuk, kiszakad a töve. Szünet nélkül öntözni, táplálni kell és türelemmel várni, míg virágba borul és gyümölcsöt hoz. Az apa, aki azt akarja, hogy családja térdenállva imádkozzék, először térdeljen le maga, anélkül, hogy feleségének és gyermekeinek egy szót is szólna. Legjobb, ha éjszaka térdel le, amikor nem is látják. A nagy szentek így cselekedtek. Biztos lehet benne, hogy észreveszik előbb-utóbb. S ami kényszer formájában elriasztja őket, a példa nyomán vonzani kezdi. Ha az apa vallásossága egyébként is szelíd, magasrendű emberségben teljeseedik ki, akkor nem tudnak ellenállni ennek a vonzásnak. Először maguk is titokban imádkozni kezdenek, végül szinte önként indul meg a közös családi ájtatosság.